

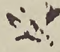
SS

Hr. Stud. juris Thorstensen

venskabeligst

fra

Loch.

FORSÖG

til

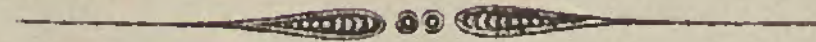
EN NOSOGRAPHIE AF ISLAND,

skrevet for den medicinske Doctorgrad

af

P. A. Schleisner,

Cand. med. & chir.

Kjöbenhavn.

Trykt hos Kgl. Hofbogtrykker Bianco Luno.

1849.

Dissertationem hanc, pro summis in medicina honoribus rite obtinendis conscriptam, Facultas medica Hafniensis dignam judicat, qvæ publico eruditorum examini subjiciatur.

C. Otto,
Decanus Fac. Med.

Theses

dissertationi

NOSOGRAPHIAM ISLANDIÆ

perscrutanti

annexæ

qvas ad summos in Medicina honores capessendos

publico colloqvio defendere conabitur
die XXIIImo mensis Junii h. l. q. s.

P. A. Schleisner,

Cand. med. & chir.

Hauniæ.

Typis excudebat Bianco Luno.

MDCCCIL.

Theses.

I. Morbus Islandiæ endemicus, qvi vulgo a medicis Islandicis infarctus hepatis vocatur, non est morbus hepatis localis sed universalis hydatidosus.

II. Qvo magis topographia medica recte exculta erit, eo magis constabit plures morbos, qvi antea ex causis climaticis dependere existimati sint, in momentis modo hygieinicis positos esse.

III. Morbi epidemici, qvi sunt variolæ, morbilli, scarlatina, a prima origine contagione propagantur.

IV. Omnium morborum syphilis in vita familiari & sociali summi est momenti.

V. Febris puerperalis maligna semper ex pyæmia originem trahit.

VI. Morbus granulosus Brightii non est localis morbus renum sed universalis sangvinis.

VII. Si qvis in posterum artem medicam promovere studebit, necesse erit, in chemia bene versatus sit.

Indhold.

I.

DE ISLANDSKE SYGDOMSFORHOLD.

For at bedömme et Lands Sygdomsforhold, burde man först og fremmest söge at bestemme et Udtryk for dets *Sygelighed,* baade med Hensyn til Sygdommenes Hyppighed, Langvarighed og Dödelighed. Dette er ikke blot i videnskabelig, men ogsaa i culturhistorisk og statsoekonomisk Henseende af störste Vigtighed. Men da dette endnu ikke er gjort for noget Land, paa Grund af Vanskeligheden, for ikke at sige Umuligheden i at erholde passende Materiale, saa vil man heller ikke forundre sig over, at jeg ikke seer mig istand til at gjöre dette for Islands Vedkommende. Det Spörgsmaal altsaa, om Sygeligheden er större eller mindre paa Island end paa andre Steder, maa jeg derfor lade ubesvaret. Det næste Punkt, der i nosographisk Henseende er af Vigtighed, bliver Charakteristiken af selve Sygdomsformerne. Det kommer her ikke blot an paa at bestemme de Sygdomme, der optræde som nye og eiendommelige Former, men ogsaa dem, der ere aldeles fremmede for Landet, samt endelig Forholdet mellem de almindelige Sygdomnes Hyppighed indbyrdes. Til denne Undersögelse har jeg deels benyttet de islandske Medicinalberetninger, deels den Dagbog, jeg har fört over flere end 300 Sygdomstilfælde, hvilke jeg paa Island har undersögt og tildeels behandlet. Man finder i Medicinalberetningerne, at enkelte Læger, navnlig de fra Vesterlandet, foruden at besvare de i Forordningen af 20de Decbr 1803 fastsatte Punkter, tillige aarligen have indsendt Fortegnelse over de af dem behandlede Patienter i offentlig og privat Praxis. Paa denne Maade har jeg samlet 2600 Sygdomstilfælde, som jeg senere skal ordne og sammenstille.

Til de Sygdomme, der ere fremmede for Island, hörer: *Koldfeber, Syphilis, Kjertelsyge* og *Lungesvindsot.* Landphysikus Justitsraad *Thorstensen* bemærker udtrykkelig i flere af sine Indberetninger, at han i sin lange Embedstid aldrig har behandlet nogen Patient med *Koldfeber* blandt de Indfödte, men vel oftere blandt tilkomne Söfolk og fremmede Reisende. Han tilföier, at det forekom ham, at disse Koldfeberpatienter, selv om de i længere Tid havde lidt af Sygdommen, bleve langt hurtigere helbredte i Island og vare der langt mindre udsatte for Recidiver end i Danmark. Ogsaa af de övrige Læger har jeg hört den samme Erfaring bekræftet. Af Cand. *Panums* Reiseiagttagelser fra Færöerne*), samt i Dr. *Manicus's* Bemærkninger om de færöiske Sygdomme**) seer man, at Koldfeberen ligeledes er en paa disse Öer fremmed Sygdom.

At *Syphilis* er ukjendt paa Island, bliver oftere angivet af Landphysikus, idet han bemærker, at han ikke sjeldent har havt primære syphilitiske Tilfælde under Behandling blandt Matroserne paa Handelsskibene, men aldrig blandt selve Islænderne. Dette er saa meget mere forunderligt som Island aarlig beseiles af 80 danske Handelsskibe, hvis Besætning hele Sommeren igjennem har forskjellig Slags Samqvem med Indbyggerne. Desuden anlöbes Landet aarlig af c. 150 franske og hollandske Fiskerskibe, som ligeledes undertiden lægge ind i forskjellige Havne. Syphilis har ogsaa flere Gange været fört til Island, men har aldrig kunnet rodfæste sig der. I 1756 var Sygdommen temmelig almindelig ved Uld-Fabriken i Reykjavik og holdt sig der indtil 1763; ja enkelte Tilfælde sporedes endnu i 1774, efter hvilken Tid man ikke mærkede mere til den. Senere blev den ved danske Söfolk fört til Nordlandet i 1824; og Districtslægen havde for dette Aar 17 og i det fölgende Aar 5 syphilitiske Patienter under Behandling, hvilke tildeels henhörte til Besætningen af 2 Gaarde; men dermed ophörte ogsaa Sygdommen. Det er disse 22 Patienter, som senere findes anförte blandt de 2600 Sygdomstilfælde. Endelig omtaler Lægen i Hunevands Syssel i 1838 2 Patienter med Gonorrhoe, der vare smittede fra det tilgrændsende Handelssted af en tilkommen Bödker. Sygdommen blev ei heller da videre udbredt. Jeg vil til-

---

*) Bibliothek for Læger, 3die Række, April-Heftet 1847. p. 270 ff.
**) Annotationes in hist. & ætiol. morb. qvor. bor. Halæ 1832 p. 21.

föie, at jeg, uagtet jeg særlig havde min Opmærksomhed henvendt herpaa, ikke har iagttaget et eneste Tilfælde hverken af secundær eller primær Syphilis blandt selve Islændere. Derimod havde jeg strax efter min Ankomst til Reykjavik 2 Patienter med Chancre under Behandling af Besætningen paa det Skib, hvormed jeg havde gjort Overreisen.

Angaaende *Kjertelsyge* have Lægerne gjort den samme Erfaring. Dog traf jeg kjertelsvage Börn hos et Par Familier i Reykjavik, men forresten paa hele min Reise ingen skrophulöse Tilfælde undtagen i Mule-Syslerne, navnlig i det saakaldte Fljótsdalshèrað. Her er besynderligt nok baade Skrophler og Rhachitis temmelig almindelig blandt de fleste Familiers Börn. Dette findes ogsaa omtalt baade af den nuværende og foregaaende Læge i ovennævnte District. Jeg havde her 5 skrophulöse Patienter under Behandling. I de 2600 Sygdomstilfælde findes derimod ikke eet anfört af Skrophler.

Med Hensyn til *Lungesvindsot* bekræfte Lægerne eenstemmig, at den vel forekommer paa Island, men overordentlig sjeldent, samt at Patienter med denne Sygdom kunne holde ud i langt længere Tid end i Danmark. Jeg har omhyggelig stethoskoperet enhver Patient, som klagede over det mindste Brystsymptom, og iblandt 327 næsten alle chroniske Patienter har jeg kun fundet 3 med udtalt Lungesvindsot, hvoraf den Ene endda var af dansk Extraction. Iblandt de 2600 Sygdomstilfælde findes under Classen: chroniske Lunge- og Hjertesygdomme opfört 133, hvoriblandt Benævnelsen Phthisis forekommer 9 Gange, Hæmoptysis 8 Gange, Vomica pulmonis 5 Gange; de övrige Tilfælde benævnes næsten alle Asthma serosum eller pulmonis. Men paa den differentielle Diagnose kan man her ikke synderligt stole. Imidlertid er det Factum sikkert, at Phthisis er overordentlig sjelden paa Island, saa at ogsaa i denne Henseende Sygdomsforholdene ere analoge med de færöiske, efter hvad Dr. *Manicus* og Cand. *Panum* have iagttaget. En Erfaring fortjener i saa Henseende at bemærkes, nemlig den, at de Islændere, som komme ned til Danmark, temmelig hyppigt her angribes af Symptomer paa Lungesvindsot, navnlig naar de have gjennemgaaet Meslingerne.

Endelig findes der endnu et Par Sygdomme, som forekomme overmaade sjeldent paa Island, ihvorvel dette ikke udhæves i Medicinalberetningerne, nemlig *Blegsot*, *Drankergalskab* og *carierede*

Tænder. Blandt de 2600 Sygdomstilfælde findes kun eet anfört af Blegsot; og selv har jeg paa min Reise ikke havt en eneste saadan Patient under Behandling; derimod er, som jeg senere skal eftervise, baade Hysterie og Menostasie usædvanlig hyppig. Af Drankergalskab findes kun 2 Tilfælde anförte af de 2600, og denne Sygdoms Sjeldenhed har jeg ligeledes hört bekræftet af flere Læger. Dette er unegtelig mærkeligt, da Drukkenskab netop er meget udbredt paa Island. Ogsaa denne Sygdom er fremmed for Færöerne. Sjeldenheden af carierede Tænder omtales af et Par Districtslæger, der ikkun ville have bemærket denne Sygdom blandt de faa Familier, hvis Börn havde lidt af Skropliler og Rhachitis.

Men imedens Island er befriet for de 3 Sygdomme: Syphilis, Kjertelsyge og Lungesvindsot, der vistnok staae i en langt engere Forbindelse indbyrdes, end man almindelig antager, og som i det övrige Europa spille en saa overordentlig vigtig Rolle baade for Folks Velvære og Livsvarighed, saa har det til Gjengjeld faaet 3 andre Sygdomme, som for dette Land have samme Betydning i begge Henseender, nemlig *Leversyge*, *Spedalskhed* og *Mundklemme*. Jeg skal omtale enhver af dem noget nærmere.

Den saakaldte *Leversygdom*, der paa islandsk benævnes *meinlæti*, *lifrarveiki* eller *lifrarbólga*, er egentlig ingen Leversygdom, men en universel Hydatidesygdom. Det er ikke alle Lægerne paa Island som have den rigtige Anskuelse om denne Sygdom. Jeg skylder Landphysikus *Thorstensen* og navnlig Districtslæge *S. Thorarensen* den rette Oplysning herom. Den sidste Læge har obduceret flere Leverpatienter, (hvilke Obductioner desværre ikke findes anförte i Medicinalberetningerne), og altid fandt han Hydatider saavel i Leveren som i de övrige Underlivsorganer; ja han har flere Gange fundet disse ved Obduction af Patienter, som vare döde af ganske andre Aarsager. Jeg har selv været saa heldig at gjöre 2 Obduetioner af Leverpatienter, hvilke vare meget instructive. Den ene gjorde jeg i Forbindelse med ovennævnte Districtslæge *Thorarensen*, den anden i Forbindelse med Districtslæge *Skaptason*. Jeg skal her meddele disse Obductionsresultater med en kort Sygehistorie til hver.

Bárd Gudmundsson, 23 Aar gammel, fra Foss i Vester-Skaptafjeldssyssel, havde som Barn nydt et godt Helbred lige indtil sit 14de Aar. Da bemærkede han först en haard Svulst paa den höire

Side af Navlen, samt af og til trykkende Smerte i den höire Side. Svulsten var da ikke öm ved udvendigt Tryk og voldte ham forresten ikke nogen Besværlighed, der hindrede ham i at passe sine sædvanlige Forretninger. Fra Efteraaret 1845 begyndte Svulsten betydeligt at voxe; han fik paa samme Tid et voldsomt Stöd paa Siden, hvorefter, som han angiver, Underlivet strax faldt sammen. I Begyndelsen fandt han sig lettet herved, men paa samme Tid udviklede sig lidt efter lidt, som det syntes, uden inflammatoriske Tilfælde, en betydelig Vandansamling i Underlivet, hvorfor han blev punkteret i August 1846. Umiddelbart efter Punkturen, da Underlivet var faldet sammen, kunde man ikke föle noget til smaa Svulster eller Knuder, ligesom han overhovedet befandt sig vel en Maaneds Tid derefter. Men fra denne Tid kom flere smaa Svulster tilsyne, der hurtigt tiltoge i Væxt; hans Tilstand forværredes saaledes, at han allerede i April 1847 blev ikterisk. Underlivet tiltog nu betydeligt i Omfang, og i den sidste Maaned sluttede sig hertil Oedem, som endnu befandtes at strække sig fra Födderne langs opad Laarene og var noget smertefuldt ved Tryk, dog ikke i höi Grad. I den sidste Maaned havde han bestandig været sengeliggende og i denne Tid havt en lys stinkende Diarrhoe 3 à 4 Gange daglig; Qvalme og Brækning havde han aldrig havt, men derimod en god Appetit lige indtil sin Död. Han var endnu i höi Grad ikterisk; Legemet var betydelig udmagret; Tungen var aldeles naturlig, hverken belagt eller nögen; Pulsen var 86; Underlivet fandtes intetsteds ömt ved Tryk. I den nederste Sidedeel föltes fra Side til Side Fluctuation; den matte Percussion, som ikke rettede sig efter forandret Leie, indtog hele Underlivet paa et Bælte nær af 2 Hænders Brede, som gik tværs over Navlen, hvor Percussionen var tympanitisk. Ovenfor dette Sted, lige i Hjertegruben, föltes en stor begrændset fluctuerende Svulst, der, som det syntes, var fastvoxet til Underlivsvæggen og var af et Barnehoveds Större1se; desuden föltes under Randen af de falske Ribbeen et Par mindre, der laae meget overfladisk, men ikke vare tydeligt fluctuerende. Nedenfor Navlen fandtes 3 Svulster paa Rad, der, som det lod til, vare indbyrdes sammenhængende; den största paa höire Side, af et Gaaseægs Större1se, var fluctuerende. Desuden föltes flere nöddestore, isolerede Svulster, der alle laae aldeles overfladisk. Han döde den 29de Juni 1847 og blev obduceret den 30te.

Ved at aabne Underlivet udflöd der flere Potter af en plumret æggeguul, ikke meget stinkende Vædske, samt desuden flere hundrede tomme guulfarvede Hydatidesække og enkelte hele chrystalklare Hydatider af forskjellig Störrelse fra et Ægs til en lille Nöds. Denne Vædske udflöd ikke, som jeg först antog, (af Indsnittet at dömme, der blev gjort tilvenstre under Ribbeensranden), af selve Peritonæalhuulheden, men af en stor Hydatidesæk, der indtog hele Underlivshulen nedenfor Navlen. Denne Sæk strakte sig fra Midten af venstre Nyre heelt ned i det lille Bækken, overalt fastvoxet til Bugvæggen og de indvendige Organer, især til S. romanum og den bageste Deel af Urinblæren. Paa höire Side gik Sækken lige saa langt op som paa venstre, men her i Nyreregionen havde den en Indsnöring, hvorigjennem knap en Finger kunde passere. Igjennem denne Indsnöring fortsatte Sækken sig i en överste mindre Afdeling, der laae mellem Ventriklen og Leveren. Denne överste Afdeling saaes tydeligt at udgaae fra den underste Flade af venstre Leverlap, saaledes, at den her kun gik 2 à 3 Tommer op under Leveren og tilhöire strakte sig til Stedet for Galdeblære-Incisuren, idet dens överste Væg her gik i Eet med Leverens Peritonæalbeklædning. Ved Indsnöringen af Hovedsækken var der frembragt et Rum mellem den överste og nederste Afdeling, som svarede til det Bælte tværs over Navlen, hvor Percussionen var klar; her laae Tarmene indesluttede. Hele denne Sæk var meget seig, læderagtig, overalt af et Par Liniers Tykkelse; den lod sig, skjöndt vanskeligt, separere fra de tilvoxede Organer; indvendig havde den en rustguulagtig, kornet Belægning og hist og her ligesom atheromatöse Plaques eller Tjavser som af tilfæstede Hydatidesække; kun paa enkelte Steder var den lidt bruskagtig. Den havde flere mindre Sideprolongationer, hvoraf en langagtig tilhöire i Nyreregionen. Den överste Afdeling, som laae under den venstre Leverlap, var sammenvoxet med en anden af et Barnehoveds Störrelse, der laae under den höire Leverlap og her gik höit op under Leveren, hvor den indtog Pladsen for lobus Spigelii og de 2 Trediedele af den underste Flade af höire Lap. Denne var öiensynlig yngre i Dannelse, idet nemlig dens Sæk var tyndere og alene fyldt med hele vandklare Hydatider, samt desuden havde en Belægning af en blödere, osteagtig Materie. Tvær-Skillevæggen mellem begge Sække var flere Linier tyk, men nedad og

fortil communicerede de ved en ulcereret Aabning af en 4-Skillings Störrelse. Den höire Sæk havde aldeles udhulet Leverens underste Flade, forskudt Blodkarrene opad og bagtil, samt comprimeret Galdegangene og Galdeblæren, der kun kunde opdages som en cellulös fingertyk Stræng paa den underste Grændse mellem begge Leversækkene. Galdegangene saaes betydeligt udvidede, men selve ductus choledochus og dens Udmunding i Tolvfingertarmen kunde jeg, uagtet vedholdende Eftersögen ikke faae uddissekeret. Leveren selv var noget atrophieret, især dens venstre Lap; dens Form var aldeles forandret; dens Substans var forresten sund, paa det nær, at den var lidt fortættet og stærkt gjennemtrængt af Galde. Paa den överste Flade havde den flere nöddestore Indtryk af smaa Hydatider, som saaes fastvoxede til Mellemgulvets underste Flade. Foruden disse to Hovedsække, der begge udgik fra Leveren, fandtes endnu flere store Hydatidesække, hvoraf en, af næsten en Cocosnöds Störrelse, laae fastvoxet til M. quadratus lumborum paa höire Side og comprimerede en Deel af V. cava inf.; desuden saaes 3 Sække af et Gaaseægs Störrelse, der laae i Tværrummet mellem Tarmene, fastvoxede til den udvendige Side af den store Hovedsæks nederste Afdeling. I Bugvæggens Sidedele fandtes kun nogle enkelte nöddestore Hydatider, der alle laae meget overfladisk, hvorimod Mellemgulvets underste Flade var besaaet med talrige smaa Cyster fra et Ægs til en Nöds Störrelse; det samme var Tilfældet med Mesenterium, Mesocolon og Omentum. Paa Overfladen af höire Nyre fandtes en stor pæreformig Cyste, samt et Par smaa paa venstre Nyre og en lille paa den överste Rand af Milten, ingen derimod i Pancreas. Alle Underlivsorganerne vare forresten sunde, men stærkt gjennemtrængte af Galde; Brystorganerne vare ligeledes sunde. Hjernen kunde desværre ikke blive efterseet. Flere af de isolerede Sække vare saa spændte, at man ikke kunde föle Fluctuation i dem.

Den anden Patient var et ugift Fruentimmer, 45 Aar gammel, fra Grimstunga i Hunevands Syssel. Hun döde den 5te Septbr. 1847 og blev obduceret 24 Timer derefter. Hun havde havt Symptomer paa Sygdommen i henved 20 Aar, dog saaledes, at hun lige til dette Aars Begyndelse havde kunnet varetage sine sædvanlige Forretninger. Sygdommen var begyndt med en Svulst i höire Side, der foraarsagede hende lidt trykkende Smerte, men ved deriverende Plastre

var forhindret fra at voxe. Efter at have overstaaet Meslingerne i 1846 blev hendes Tilstand forværret. Svulsten begyndte at voxe i en overordentlig Grad, og siden Marts d. A. maatte hun næsten bestandigt holde Sengen. Guulsot havde hun aldrig havt, ei heller Oedem; hendes Fordöielsesfunctioner havde bestandig været naturlige. I det sidste halve Aar plagedes hun af en vedholdende Hoste, hvorved hendes Kjöd og Kræfter aftoge. Af og til ophostede hun jevnligt Pus, der var blandet med tomme eller hele Hydatidesække; og herefter faldt Underlivet altid noget sammen. I de sidste 2 Dage collaberede hun betydeligt efter en rigelig Opbrækning af ildestinkende chocoladefarvet Pus, der væltede op af hende uden mindste Anstrengelse. Forinden havde hun ikke lagt Mærke til nogensinde at have qvitteret Hydatider ved Stolgangen.

Ved at aabne Underlivet saaes 2 Hydatidesække, hver af et Barnehoveds Störrelse. Den ene var beliggende tilvenstre i Mesocolon, fastvoxet med den överste Ende af venstre Nyre, venstre flexura coli og et Stykke af den tilsvarende forreste Bugvæg. Denne Hydatide var fastvoxet til, dog uden at staae i Forbindelse med en noget större, som laae tilhöire og udgik fra den venstre Leverlaps underste Flade. Denne sidste var meget fast sammenvoxet med et stort Parti af den forreste Bugvæg omkring Navlen, samt med et Stykke af colon transversum og gik höit op under Leverens underste Flade; her var den med sin överste Ende sammenvoxet til Mellemgulvet i noget over en Species Omkreds, tæt udenfor Spidsen af centrum tendineum. Ved denne Udvikling af Sækken var Leveren bleven aldeles forandret i Form, nemlig sammentrængt fra Venstre til Höire, saa at dens Brede kun var det Halve af det Normale, hvorimod dens Længde var meget betydelig, idet den med sin nederste Extremitet og Galdeblæren laae nedenfor Spina ilei ant. & sup. Leversubstansen var meget fortættet og mörk af Farve, men forresten sund. Denne Hydatidesæk var flere Linier tyk, hist og her bruskagtig, og indeholdt en Masse af tykt grönguult, ikke stinkende Pus, der var blandet med talrige tomme Hydatidesække. Igjennem Stedet, hvor den var sammenvoxet med Mellemgulvet, communicerede den ved en fingertyk Aabning med den underste höire Lungelap, hvis nederste halve Deel var forandret til en Huulhed af et Gaaseægs Störrelse. Ligesom en tuberculös Caverne var denne inddeelt i

flere Rum, hvori skarpt afskaarne Bronchiegrene udmundede. Cavernen var opfyldt med Pus samt ligeledes med tomme og flere smaa hele Hydatidesække. Den venstre Hydatidesæk, hvis Cyste var tyndere end den foregaaende, og som ligeledes var opfyldt med Pus og tomme Hylstre, communicerede, ikke med den store, men med en mindre Sæk af et Gaaseægs Störrelse, som laae ovenpaa og langs den concave Rand af venstre Nyre. Denne sidste var fastvoxet til Sidedelen af det överste Stykke af jejunum, lige nedenfor duodenum, og herigjennem communicerede den med Tarmen gjennem en fingerstor Aabning, hvis Rande syntes temmelig frisk ulcererede. I Omkredsen af Aabningen vare Tarmens Hinder noget fortykkede udvendig, men indvendig baade ovenfor og nedenfor Stedet ligesom möre, med en tæt Injectionsrödme, der strakte sig baade nedad og opad til Ventriklen. Denne Hydatide indeholdt chocoladefarvet Pus, der havde Lugt af Foecalmaterie. Foruden disse 3 fandtes ingen flere Hydatider, hverken i Underlivsorganerne, eller i Peritonæums Forlængelser. Ventriklen var meget sammentrukket; dens indvendige Hinde var ligesom misfarvet. De övrige Underlivsorganer vare ganske sunde. I Hjerteposen fandtes en betydelig Deel Serum, og nedad mod det syge Lungeparti var den noget fortykket; den överste Deel af höire Lunge og hele den venstre Lunge var aldeles normal.

I Medicinalberetningerne findes kun faa Sygehistorier og endnu færre Obductioner af Leverpatienter meddeelt; men ved dem alle fandtes der, som det strax vil sees, forskjellige Hydatide-Ansamlinger. For Aaret 1837 omtales en Obduction af Districtslæge *Beldring;* der udflöd af Underlivet (rimeligviis af en stor Hydatidesæk) 300 ægformige Hydatider; desuden fandtes en stor Cyste som et Barnehoved paa den venstre Nyre; Leveren var indskrumpet. Landphysikus *Thorstensen* meddeler i 1840 fölgende Sygehistorie. En 4 Aars gammel Dreng havde i flere Maaneder lidt af en Svulst i den höire Side og derefter faaet Vattersot; han havde oftere qvitteret Orme, saavel Ascarider og Lumbrici, som andre af en sjeldnere Form. Ved Ankomsten fandt *Th.* en betydelig Anasarca, saa at hele Drengen veiede 60 Pd. I den höire Side fandtes en fluctuerende Svulst, saa stor som et Barnehoved; denne blev aabnet, og der udtömtes herved en Mængde ildelugtende tyndt Pus, samt et stort Antal Hydatider af et Dueægs Störrelse. De vare rundagtige,

med en Hale til den ene Side (?); ved at komme dem i lunkent Vand viste de en tydelig Bevægelse, især ved at trække sig sammen og udvide sig (?), omtrent som stincus marinus bevæger sig i Söen. Efter et Afföringsmiddel af Calomel c. Rheo udtömtes en Deel Ascarider og Lumbrici, samt nogle graae Orme, lidt over 1 Tomme lange og tykkere end de sædvanlige Lumbrici, og tillige nogle Hydatider. Saaret blev holdt aabent; Udfloddet aftog lidt efter lidt og efter 14 Dages Forlöb var Drengen restitueret. Den samme Patient havde desuden en fluctuerende Byld paa Underlæben; da den blev aabnet med Lancetten, udflöd der en tynd, vandagtig Materie og desuden en levende Orm af Form, Farve og Störrelse som de sædvanlige Maddiker. *Th.* forklarer dette derved, at et Fluæg skulde være kommet ind i en Sprække paa Læben og denne have lukket sig inden Æggets Udrugning. I 1842 meddeler Districtslæge *Kofoed* 2 Obductioner. Ved den ene, hos en 70aarig Mand, forefandtes paa den överste Flade af den höire Leverlap en rund Sæksvulst af en knyttet Haands Störrelse, som indeholdt en kridhvid blöd og fedtagtig Masse, hvis nederste Deel dannede en haard, næsten kalkagtig Skal, der sendte enkelte Forlængelser op i den blöde Masse. Paa flere Steder af Leveren, nær dens Overflade, fandtes desuden mindre Cyster af forskjellig Störrelse, som indeholdt uklart Serum, hvori der svömmede smaa gjennemsigtige Blærer, fra en Ærts til en Viindrues Störrelse. Hele den bageste Rand af Leveren var fastvoxet til Ribbenene. Hos den Anden, en 45aarig Mand, som i et heelt Aar havde været sengeliggende og lidt af Smerter i den höire Side, med Hoste, Brækninger etc., havde der dannet sig Suppuration i Leverhydatiden; denne havde destrueret det tilstödende Stykke af Mellemgulvet og næsten hele den höire Lunge, og derefter skaffet sig Udvei mellem 6te og 7de Ribbeen ved den nederste Vinkel af Skulderbladet. Hele den höire Brystkasse og den överste Deel af Leveren dannede saaledes een stor Huulhed, som indeholdt en betydelig Masse ildestinkende Pus, og paa hvis Vægge fandtes en Mængde deels flade deels spidse kalkagtige Depositioner. Hele den venstre Leverlap var aldeles sammenvoxet med Tolvfingertarmen; det 6te og 7de Ribbeen var carieret ved Fistelaabningen. For samme Aar meddeler Districtslæge *Beldring* fölgende Tilfælde. Han havde i længere Tid behandlet i sit Huus en ung robust Pige med Leversyge; men uagtet anvendt Behandling

udviklede der sig en Absces i Leverregionen (ɔ: i Hydatiden). En Morgen, da Patienten bukkede sig for at binde sit Strömpebaand, bristede Abscessen indad til; hun faldt i den ene Besvimelse efter den anden og laae i flere Dage næsten aldeles pulslös, i hvilken Tid hun qvitterede en Mængde materielignende Excrementer. Dette Udflod aftog lidt efter lidt og hun blev omsider aldeles helbredet.

Districtslæge *Hjalmarson* har en egen Anskuelse om denne Sygdom. Han anseer Hydatidedannelsen for en pseudoplastisk Dannelse og Leversygen for i de fleste Tilfælde at være en Rest af en forsömt Pleuritis; han antager, at Hydatiderne saaledes selvstændigt kunne udvikle sig lige saa godt ovenfor som nedenfor Mellemgulvet. I 1847 meddeler han en Obduction, der skal vise dette. Den blev foretaget hos en 44 Aar gammel Mand. Her var hele den höire Lunge opfyldt af Hydatide-Svulster og heelt igjennem fastvoxet til Ribbenene. Der viste sig i denne Sammenvoxning nedenfor Skulderblads-Vinklen hist og her smaa, med Pus fyldte Abscesser. Paa dette Sted havde Patienten under Meslingerne faaet et Sting, som var blevet forsömt, og herefter havde Sygdommen udviklet sig. Leverens Forhold bliver imidlertid aldeles ikke omtalt. For samme Aar omtaler han ligeledes 2 Leverpatienter. Hos den Ene havde Pus-Ansamlingen sögt at skaffe sig Udvei mellem 6te og 7de Ribbeen paa den bageste Halvdeel af corpus costæ paa *venstre* Side. Der blev gjort et Indsnit, og der udflöd en Mængde Hydatider og pusblandet Blod. Patienten kom sig. Hos den Anden havde Pus-Ansamlingen sögt at bane sig Udvei gjennem 6te og 7de Ribbeen paa höire Side, tæt ved Brusken paa den forreste Ende; her blev ligeledes gjort en Incision; Udfaldet omtales ikke. Endelig meddeler Districtslæge *Weywadt* en Obduction for samme Aar. Den blev foretaget hos en 17 Aars Dreng. Der fandtes Sammenvoxning mellem Leveren, Omentum og alle omkringliggende Organer, samt purulente Infiltrationer i Leveren. En Svulst laae paa den forreste Flade af Ventriklen, til hvilken den var sammenvoxet med sin Bagflade og ligeledes til höire og venstre Side med Leveren og Milten. Den havde Ægform, var 6 Tommer lang og 3 Tommer bred. Den bestod af en stærk fibrös Capsel; Contentum var Serum, samt et guulagtigt fnokket Coagulum i Mængde, hvori svömmede en utallig Mængde Hydatider af alle Störrelser, fra et Knappenaalshoveds til en Æggeblommes,

Ved nærmere at undersöge Structuren af disse Hydatider, fandt jeg, at det var den samme, som *Rokitansky* betegner som den *Laennecske* Lever-Acephalocyst, og som nærmere beskrives af *Budd* (Die Krankheiten der Leber. Deutsch bearbeitet und mit Zusätzen versehen von Dr. *Henoch*. Berlin 1846). Men den islandske Leverhydatide er deri forskjellig fra den sædvanlige, at den ikke, hvad Sædet angaaer, hyppigst holder sig til den höire Leverlap, saaledes som *Rokitansky* angiver det, og som jeg selv de faa Gange, jeg har seet denne Sygdom ved Obductioner paa Almindeligt Hospital, har iagttaget. Den islandske Hydatide udgaaer lige hyppigt fra Leverens underste og överste höire Flade og maaskee endnu hyppigere fra den venstre Leverlaps underste Flade. Hos de 57 Leverpatienter, som jeg i Island har undersögt, kunde jeg i 33 Tilfælde tydeligt föle en som oftest begrændset fluctuerende Svulst lige i Cardia. Endelig findes den islandske Leverhydatide vistnok altid eller hyppigst forbundet med Hydatider i andre Underlivsorganer. Om den kan opstaae isoleret i disse, uden tillige at findes i Leveren, ja som *Cruveilhier* og *Andral* have iagttaget efter Observationer andetstedsfra, endog selvstændigt i Brystkassen, dette maae fremtidige nöiagtige Obductioner afgjöre.

At den islandske Hydatide ikke blot holder sig til de indvendige Organer, er afgjort. Flere Læger have forsikkret mig, at de oftere have exstirperet udvendige Svulster i den Tanke, at det var de sædvanlige tumores cystici, men i dets Sted have truffet paa Hydatider. Districtslæge *Kofoed* meddeler i Beretningen for 1841 et saadant Tilfælde. Hos en 34aarig Mand havde der i Löbet af 4 Aar dannet sig 3 Svulster, som alle sadde superficielt under Huden, en i regio infraclavicularis, en i axilla og en i fossa infraspinata lige under M. trapezius. Paa denne sidste blev gjort Incision, og herved udflöd der Tid efter anden henved 100 Hydatider. De 2 överst beliggende Svulster aftoge i Begyndelsen ikke, men omsider dannede deres Contentum sig ligeledes Udvei gjennem den udvendige Incisur, og Manden blev aldeles restitueret. Dette taler end mere for, at denne Sygdom er en universel og ikke en til Leveren alene indskrænket Entozoe-Dannelse.

Sygdommen har et overordentlig chronisk Forlöb; ja Mange kunne gaae med den hele deres Levetid, uden at föle synderligt

Besvær, hvorimod den hos Andre er en Plage hele Livet igjennem. Der skal i Almindelighed en Contusion til paa Leverregionen for at bringe Hydatiden til at voxe; ofte fremkaldes herved tillige en suppurativ Betændelse i Sækken. *Hjalmarson* vil ligeledes have lagt Mærke til hos Fruentimmer, at konstige Forlösninger, navnlig Vendinger, bidrage til Hydatidernes Udvikling.

De Symptomer, som Sygdommen fremkalder i levende Live, indskrænke sig især til Forstoppelse og træg Aabning, hvorimod de egentlige galdeagtige Symptomer næsten altid mangle. Har Svulsten sit Sæde i Hjertegruben, da fremkalder den tillige flere Besværligheder, navnlig Hjertebanken, Ængstelighed, Trykken for Brystet og dyspeptiske Tilfælde. Naar Cysten ligger lige under Leveren, fremkalder den oftere Guulsot, der er et hyppigt Symptom og ofte bliver permanent. Derimod hörer Ascites ikke til denne Sygdoms Udgang. Hvad man har antaget derfor, er ikkun en enorm Udvikling af Hydatidesækken, der, som det ovenfor sees, kan udfylde hele Underlivshuulheden. Endelig maa jeg endnu regne Melancholie og Hypochondrie som hyppige Ledsagere af denne Sygdom. Om dette frembringes ved Tryk paa Colon transversum skal jeg lade være usagt. Stundom forklare Patienterne, at de i selve Svulsten kunne föle en sqvulpende eller gurglende Fornemmelse, især i de store Hydatidesække. Naar Svulsten, foranlediget ved en eller anden occasionel Aarsag, gaaer over i Suppuration, da viser Pus altid Tendens til at gaae ud af Legemet. Disse spontane Perforationer skee vistnok hyppigst gjennem Tarmkanalen, dernæst gjennem Mellemgulvet, sieldnere derimod gjennem Underlivsbedækningerne. Blandt de 57 Leverpatienter have 14 forklaret mig deels at have opbrækket deels ved Stolgangen qvitteret smaa hele Hydatider samt Stykker af tomme Sække. Hvor der blot har været en enkelt Hydatide tilstede, bliver Patienten derved i Reglen fuldkommen restitueret, og det er meget sjeldent, at disse Perforationer fremkalde farlige Tilfælde, endsige Döden. Blandt de samme 57 Patienter fandt jeg 9, som man i Begyndelsen skulde have antaget for Phthisikere. De vare alle meer eller mindre hektiske, havde först havt Blodspytning og dernæst vedholdende Hoste med purulent Opspytning, hvori Nogle stundom havde bemærket smaa Hydatider eller Stykker af tomme Sække. Stethoskopien viste en mat træagtig Percussion i den nederste Tre-

diedeel af höire Lunge, med alle Kjendetegn paa een stor og flere smaa Caverner; men Spidsen af samme Lunge og hele den venstre Lunge var aldeles normal. Jeg gjör de islandske Læger opmærksom herpaa, fordi jeg er overbeviist om, at ingen Sygdom dersteds lettere kan forvexles med Lungesvindsot end netop denne, navnlig naar man undlader at stethoskopere. Denne Forvexling er saa meget lettere, som ikkun de færreste Patienter lægge Mærke til Beskaffenheden af det Ophostede, og som tilmed Underlivet er aldeles sammenfaldet hos de Fleste, saa at man ikke tænker paa nogen Hydatidesygdom. De förste Par Patienter af den Art confunderede mig aldeles. Jeg er ligeledes overbeviist om, at de fleste af dem, der i Præsternes Dödelister findes anförte som döde af „Brystsyge" og „tærende Syge", höre ind under denne Classe. Hvor der samtidigt er Guulsot tilstede, lettes naturligviis Diagnosen; i saa Tilfælde er det Ophostede guulfarvet og meget ildestinkende. Jeg har seet et Par Patienter döe under disse Symptomer, men uden at jeg kunde komme til at obducere dem. Noget Exempel paa, at Pus har banet sig Vei udad gjennem Underlivsbedækningerne, kan jeg ikke selv anföre, men flere af Lægerne have ogsaa iagttaget denne Udgang. At Svulsten kan aabne sig ind i Peritonæalhuulheden og paa denne Maade hurtigt fremkalde Döden, derom har man andetstedsfra 6 Tilfælde optegnede af *Cruveilhier* og *Hawkins**).

Hvad Behandlingen af denne Sygdom angaaer, da er det ifölge dens Pathologie klart, at indvendige Midler her ikke ville hjelpe stort. Disse gives imidlertid stadigt af alle Landets Læger, saavel de sædvanlige mod chroniske Leveraffectioner anbefalede Midler, som desuden Decoct af rad. Leontod. tarax. og Rumex acutus, hvilke begge voxe vildt paa Stedet. Disse Midler kunne vel være af Nytte til at hæve Forstoppelsen og de medfölgende dyspeptiske Symptomer, men have vistnok aldeles ingen Virkning til at dræbe Hydatiden eller standse dens Udvikling. At give calomel indvendig, som enkelte Læger undertiden have gjort, idet de ere gaaede ud fra den urigtige Anskuelse, at Sygdommen skulde skylde en Betændelse sin Oprindelse, maa vistnok aldeles fraraades. I Forbindelse med disse Midler anvendes hyppigt udvendig allehaande deriverende Salver og Plastre. Stundom synes Svulsten at formindskes herved, eller dog

*) Medico-chirurgical Transactions Vol. XVIII p. 98 ff.

at blive in statu quo; men i andre Tilfælde gaaer den uforstyrret sin Gang*). Endelig foretages ofte Punction, dog hyppigere maaskee af Qvaksalvere end af selve Lægerne. Denne Operation, som naturligviis ikke bör gjöres, uden hvor man er vis paa Sækkens Sammenvoxning med Peritonæum, har næsten aldrig farlige Tilfælde til Fölge; men den er ikkun sjeldent radikal, deels fordi man kun i de færreste Tilfælde har med en enkelt Hydatide at gjöre, deels fordi Operationen selv her ofte mislykkes, idet nemlig de i Sækken indeholdte mindre Hydatider lægge sig for Aabningen og forhindre Udfloddet. Jeg troer imidlertid, at man under saadanne Omstændigheder ikke skal frygte for at gjöre en större Incision, selv i de Tilfælde, hvor Pus har banet sig Vei gjennem Lungen og Ansamlingen kan föles superficielt udenpaa Brystkassen. Idetmindste har jeg talt med flere Patienter, der vare opgivne af Lægerne, men som af dristige Qvaksalvere vare blevne incidérede, just ikke altid paa den skaansomste Maade, og saaledes radikalt helbredede. Jeg troer, at man under ovennævnte Betingelse kan gjöre Incision, selv i de Tilfælde, hvor Hektik eller Patientens sunkne Kræfter kunde synes at fraraade enhver operativ Indgriben. Enkelte Læger ville have bemærket, at nogle Medicamenter, især drastiske Afföringsmidler, skulle bidrage til Svulsternes Ruptur indad til. Saavel herom, som om hvorvidt det kunde være rigtigt at fremkalde Suppuration i Sækken, maae fremtidige Undersögelser give nærmere Oplysninger. Ligesaa vilde en efter Princip ledet upartisk Undersögelse om Nytten af de forskjellige udvendige Derivanser være i höi Grad önskelig. Man maa overhovedet opmuntre de islandske Læger til med Alvor at studere denne Sygdom gjennem nöiagtige Obductioner og Sygejournaler, thi den er i Sandhed Indbyggernes Plage.

Ligesom denne Sygdom er eiendommelig for Landet, saaledes er den tillige dersteds den hyppigste af alle Sygdomme. Iblandt de 2600 Sygdomstilfælde findes 328 ɔ: omtrent $\frac{1}{8}$ Levertilfælde. Iblandt mine 327 Patienter vare de 57 ɔ: mere end $\frac{1}{6}$ Leverpatienter. Landphysikus *Thorstensen*, som har praktiseret i Island i meer end 20 Aar, antager, at hvert 7de *levende* Individ paa Island har denne Sygdom, hvilket vistnok ikke er for overdrevet. Sygdommen er hyppigere i

*) Hos Budd. a. St. p. 415 anbefales udvendig Brugen af Kogsalt.

Oplandet end ved Kysterne. Paa et Sted, i Sandfell Sogn, under Oræfa-Jökull, traf jeg den især hyppig; her fandtes mindst 2, undertiden 3 Leverpatienter i hver Familie. *Thorstensen* antager den for langt hyppigere blandt Fruentimmer, endog i den Grad, at han anseer Menostasien, der paa Island er overmaade hyppig, for den almindeligste Aarsag til denne Sygdom. Dette er et af de mange Beviser paa, hvorledes man ofte feiler i den Statistik, som man i Hovedet opgjör for sig selv. Af de i Sygelisterne anförte 323 og mine 57 Patienter, altsaa tilsammen 385, vare de 212 Fruentimmer og de 173 Mandfolk; men naar man nu betænker, at ifölge et Gjennemsnit af Folketællingerne 1801, 35, 40 og 45 Fruentimmernes Forhold til Mandfolk paa Island er som $\frac{112}{100}$, saa vil man heraf kunne vide, at denne Sygdoms Hyppighed er omtrent ligestor i begge Kjön. Efter Alderen vare disse Patienter saaledes fordeelte, særskilt i hvert Kjön:

Alder.	Mandfolk.		Fruentimmer.	
	Antal.	pCt.	Antal.	pCt.
0—1	0	0,0	0	0,0
1—10	13	7,5	13	6,1
10—20	18	10,4	14	6,6
20—30	22	12,7	39	17,9
30—40	38	22,0	47	22,2
40—50	36	20,8	64	30,2
50—60	27	15,6	22	10,4
Over 60	19	10,9	13	6,1

Man seer heraf, at Sygdommens Hyppighed stiger med Alderen, at den naaer sit maximum hos Mandfolk mellem 30 og 40 Aar, hos Fruentimmer mellem 40 og 50. Jeg skal endnu tilföie, at jeg foruden denne Hydatidesygdom ikke har truffet paa nogen anden egentlig Leversygdom. Vel er det rimeligt, at Fedtleveren og Cirrhosen, der i mange Tilfælde vistnok kun er en videre Udvikling af hiin, maa være temmelig almindelig paa Island, naar man tager Hensyn til Indbyggernes Drikfældighed. Men, som sagt, jeg har ikke truffet et eneste Individ hverken med Ascites eller Guulsot, der kunde antages at staae i Forbindelse med en Cirrhose. Saavidt jeg veed, er den nys beskrevne Hydatidesygdom fremmed for Færöerne.

Efter Leversygen havde jeg især min Opmærksomhed henvendt paa *Spedalskheden.* Iforveien havde jeg gjort mig bekjendt med *Boeck's* fortrinlige Afhandling: „Om den spedalske Sygdom. Christiania 1842" og jeg kan kun berette, at jeg har fundet den heri afgivne naturtroe Beskrivelse af Sygdommen aldeles stadfæstet paa Island. Jeg fandt de samme Phænomener charakteristiske for den tuberculöse Form: de blaaligröde Pletter, Tuberklerne, Lövefolderne i Ansigtet, den bruunlige glindsende Ansigtsfarve, den skidne Farve i Sclerotica, Affaldet af Öienbrynene og Öienhaarene med de forskjelligste Öienaffectioner, Ulcerationerne saavel paa Kroppen, især Læggene, som i Svælget, den hæse Stemme osv. osv.; — samt for den anæsthetiske Form: de hvide glindsende, deprimerede Ar, der efter *Boeck* skyldes en foregaaende Pemphigus, Hyperæsthesien i Extremiteterne med den paafölgende Anæsthesie, Lagophthalmos, Krumning af Fingrene, den særegne Betændelse i de smaa Leds Articulationer, der under en exfoliativ Proces almindelig ender med Tabet af disse eller med forskjellige Deformiteter osv. osv. Blandt 21 spedalske Patienter, som jeg har undersögt, hvoraf 11 vare Mandfolk og 10 Fruentimmer, havde de 12 den tuberculöse Form (isl. *likþrá*, angelsaxisk licþrower), de 6 den anæsthetiske (isl. *Limafallssýki*) og hos 3 vare begge Former complicerede*). — 6 havde tillige Scabies, 4 Eczema impetiginosum, 1 Lichen agrius og 1 Impetigo granulata capitis. Som en Mærkelighed skal jeg omtale, at jeg traf en Pige, 15 Aar gammel, som havde lidt af Elephantiasis i 5 Aar, hos hvem imidlertid Sygdommen var begyndt med blaaligröde Pletter og de for den tuberculöse Form charakteristiske Symptomer, hvilke i de sidste 2 Aar derimod aldeles vare vegne for Symptomerne paa den anæsthetiske Form. Hendes Fader, 57 Aar gammel, havde for 10 Aar tilbage lagt Mærke til Udbruddet af lignende Pletter paa Skinnebenet, og som Spor heraf saaes endnu paa det venstre Skinnebeen 3 bruunlig decolorerede Pletter, hvor der var den fuldkomneste Anæsthesie; men forresten var Manden aldeles sund og havde ikke et eneste Tegn paa Elephantiasis.

I eet Punkt stemme mine Iagttagelser ikke overeens med Lector *Boeck's.* Han anförer nemlig p. a. St. Pag. 20 nogle Obser-

*) Sygdommen benævnes ogsaa paa isl. Holsveiki.

vationer over Varmeudviklingen hos disse Patienter, hvoraf man skulde troe, at denne var formindsket, ihvorvel B. selv indrömmer, at hans Iagttagelser herover ere mangelfulde. Jeg har med et meget fiintfölende og snartmærkende Thermometer undersögt Temperaturen i Mundcaviteten hos 12 af disse Patienter, men ikke fundet dette bekræftet. Jeg maa forresten bemærke, at det Slags Undersögelser maa anstilles med megen Taalmodighed, idet Thermometret bör holdes saa længe som Qviksölvssöilen endnu viser mindste Spor til Stigen. At undersöge Temperaturen i Haandfladen, saaledes som Tilfældet har været i de fleste af B.'s Observationer, vil give et aldeles feilagtigt Resultat, da den forskjellige Tykkelse af Huden her vil forstyrre Varmeledningen.

Boeck antager, at den nordiske Spedalskhed, navnlig den tuberculöse, er forskjellig fra den sydeuropæiske deri, at Kjönsdelene mindre angribes i Norge end i Syden; at derimod Complicationen med eczema impetiginosum er langt hyppigere i Norden, samt endvidere, at Sygdommen i Norge skulde være langt mere udviklet og ondartet end i Syden. Med Hensyn til disse Punkter vover jeg ikke at angive noget Bestemt for Islands Vedkommende; thi dertil udfordres en större Række Undersögelser over islandske Spedalske, navnlig med nöiagtig Opgivelse af Sygdommens Varighed. I Syden er efter B. neppe $\frac{1}{10}$ af de Syge angrebne af Elephantiasis anæsthetos, som i Norge derimod udgjör $\frac{1}{3}$. For den tuberculöse Form opgiver B. Middeltallet af disse Patienters Alder i Norge til 31 Aar, i det sydlige Frankrig og nordlige Italien til $33\frac{1}{3}$, og i Grækenland for begge Former inclusive til $35\frac{1}{3}$. Jeg har ved Biskop *Thordarsens* Velvillie faaet meddeelt den Fortegnelse over samtlige spedalske Patienter paa Island, der i 1838 efter daværende Biskop *S. Johnsens* Foranstaltning bleve opgivne af Præsterne, hvori tillige findes Oplysning om deres Alder, Kjön, Stand etc. For enkelte Sysler mangler imidlertid Opgivelsen enten ganske, eller er tildeels ufuldstændig; jeg har derfor ikkun optaget saadanne, om hvem Optegnelsen har været fuldstændig. Af disse fandtes der 80, hvoraf de 43 vare Mandfolk, de 37 Fruentimmer; 27 vare gifte, 8 i Enkestand og 45 ugifte. De findes efter Alder og Kjön saaledes fordeelte:

Alder.	Mandfolk.	Fruentimmer.
5—10	1	0
10—15	2	0
15—20	3	6
20—25	2	2
25—30	5	2
30—35	5	6
35—40	7	6
40—45	12	4
45—50	5	2
50—55	0	3
55—60	1	0
60—65	0	2
65—70	0	3
70—75	0	1.

Middeltallet af deres Alder bliver 37,3. Af mine 21 Patienter vare de 15, med Elephant. tub. og begge Former complicerede, saaledes fordeelte efter Alder;

1 var 23 Aar gl.
1 — 25 —
1 — 27 —
2 — 29 —
2 — 35 —
1 — 39 —
1 — 41 —
1 — 43 —
1 — 44 —
1 — 47 —
1 — 50 —
1 — 52 —
1 — 55 —

og de 6 med Eleph. anæsth. saaledes:

1 var 15 Aar gl.
1 — 17 —
1 — 30 —
1 — 38 —
1 — 42 —
1 — 49 —

Dette giver for samtlige 21 et Middeltal af 36,4 Aar.

Sygdommen havde hos de 16 varet:	hos de 6 med Eleph. anæsth.:
hos 2 i 2 Aar	hos 1 i 1 Aar
— 1 - 3 —	— 1 - 5 —
— 2 - 4 —	— 1 - 6 —
— 2 - 5 —	— 1 - 7 —
— 1 - 6 —	— 1 - 10 —
— 2 - 7 —	— 1 - 16 —
— 1 - 9 —	
— 1 - 10 —	
— 1 - 11 —	
— 1 - 12 —	
— 1 - 15 —	

Herved bliver Middeltallet for Sygdommens Varighed, beregnet efter Patienter i levende Live, 7 Aar. B. opgiver dette, beregnet paa samme Maade, i Norge til $7\frac{4}{5}$ Aar for den tuberculöse Form, og til $14\frac{1}{6}$ for den anæsthetiske Form. I det senere udgivne större Værk af *Danielssen* og *Boeck**) opgives Middelvarigheden, beregnet, saaledes som den bör, efter Sygdommens Ophör ved Döden, til 9 Aar for den tuberculöse Form og 18 Aar for den anæsthetiske.

Jeg skal endnu bemærke, at jeg med Undtagelse af disse 2 Former ikke har truffet paa nogen anden Form af Spedalskhed i Island, eller paa Noget, som kunde benævnes Radesyge. Jeg er altsaa heri afvigende fra Dr. *Hjaltelin*, som baade omtaler en egen Form af Spedalskhed paa Island under Navn af Psoriasis leprodes, samt desuden Radesygen**). Jeg vil hertil bemærke, at Psoriasis, som er en tör Skælform, ikke godt synes at kunne passe paa Hjaltelins Beskrivelse af Psoriasis leprodes, der maaskee snarere kunde antages at have været lichen agrius, hvoraf jeg har seet et Par Patienter i Island.

Danielssen og *Boeck* opgive Tallet paa de Spedalske i Norge, ifölge den sidste Tælling i 1846, til 1122, men antage imidlertid dette Tal endnu at være for lavt.

---

*) Om Spedalskheden. Christiania 1847.

**) Spedalskheden eller Leproserne. Kjöbenhavn 1843.

De Spedalskes Forhold til Folkemængden paa de respective Steder var:

I det nordlige Trondhjems Stift	1	Spedalsk	til	1530	Indvaanere.
I Finmarken	1	—	-	1393	—
I det sydlige Trondhjems Stift	1	—	-	968	—
I Stavanger	1	—	-	871	—
I Nordlandene	1	—	-	582	—
I det sydlige Bergens Stift	1	—	-	508	—
I det nordlige Bergens Stift	1	—	-	272	—

I Kystsognene derimod, det rette Hjem for Spedalskheden, var Forholdet langt betydeligere, saaledes i et f. Ex. 1 til 92 Indbyggere. Ifölge Indberetning fra den efter kongelig Resolution af 10de Sept. 1837 nedsatte Commission, lader det til, som om Sygdommen i de sidste Aar har været i Tiltagende i Norge, hvilket dog imidlertid ikke er aldeles beviist*).

At give nogen nöiagtig Underretning om de Spedalskes Forhold paa Island i saa Henseende, seer jeg mig ikke istand til, fordi den danske Regering ikke har ladet foranstalte nogen nöiagtig Tælling paa disse Syge, hvilket er saa meget mere besynderligt, som der i lang Tid har været fört vidtlöftige Discussioner om de spedalske Hospitalers Omorganisation eller Nedlæggelse. I 1768 angaves de Spedalskes Antal paa Island til 280**), uagtet den store Koppe-Epidemie i 1707 siges at have udryddet de fleste daværende spedalske Familier. Men fra den Tid synes Sygdommen at have været i Aftagende. Allerede ved Folketællingen 1785 opgives deres Antal i Skalholt-Stift, (der udgjör hele Island med Undtagelse af de 4 Sysler: Öfjord, Thingö, Hunevand og Skagefjord, i hvilke sidste altid den mindst overveiende Deel af Spedalske, neppe ¼, har befundet sig) ikkun til 99. I 1838 foranstaltede Biskop *S. Johnsen* paa egen Haand en Tælling, hvorefter Tallet ifölge Dr. *Hjaltelin* skal have været i hele Island 128***). I Medicinalberetningerne for dette Aarhundrede finder man ligeledes angivet af forskjellige Læger, at

*) Ugeskrift for Medicin og Pharmacie. Christiania 1843.

**) *J. Petersen*: Den saakaldte islandske Skörbug. Soröe 1769. Pag. 9.

***) I den mig meddeelte Fortegnelse er Tallet ikkun 80, men deri mangler Opgi-

Sygdommen stadigt har været i Aftagende, saa at allerede i 1829 en af Lægerne insisterer paa Hospitalernes Nedlæggelse. Endelig har Landphysikus i 1846 gjennem en til de respective Districtslæger stilet Opfordring sögt at faae de Spedalske talt. Herefter skulde Antallet da ikkun have udgjort noget over 50. Jeg sögte paa min Reise at faae dette ydcrligere berigtiget, og hvorsomhelst jeg kom, var det min stadige Forespörgsel hos de respective Præster, Sognefogder eller Qvaksalvere, som i disse folketomme Sogne kjendte alle paa Stedet boende Individer, om der opholdt sig Nogen med líkþrá, limafallssýki eller deslige Sygdomme; og ofte gjorde jeg lange Omveie for at opsöge disse Patienter. Paa hele Strækningen fra Jökulsá paa Solheimasand langs Östkysten og Nordkysten indtil Hrútafjörðr fandtes saaledes i 1847 ikkun i det Hele 12, nemlig i begge Skaptafjelds-Syslerne 8, i begge Mule-Syslerne ingen, i Öfjorden (efter Lægens Opgivelse) 2, i begge Thingö-Syslerne ingen, i Hunevands-Syssel 1 og i Skagefjorden 1. I Guldbringe-Syssel fandtes ifölge *Thorstensens* Opgivelse 22, i det nordvestlige Lægedistriet (Bardestrand-, Isefjord- og Strande-Syssel) efter Lægens Opgivelse 10, i det sydvestlige Lægedistriet (Myre-, Snefjeldsnæs- og Dale-Syssel) efter Lægens Opgivelse 6, i Arnæs og Rangervalle, efter hvad jeg selv har undersögt og Andre berettet mig, omtrent 16, ɔ: i det Hele c. 66, hvilket Antal vistnok ikke afviger meget fra det virkelige. Imidlertid maa jeg bemærke, at dette ringe Antal i 1847 for en stor Deel har sin Grund deri, at Aaret iforveien saa mange Spedalske vare döde under Meslinge-Epidemien. — Jeg gjör opmærksom paa den Mærkelighed, at der paa hele Öst- og Nordkysten ɔ: hele Strækningen, hvor der saa godt som intet Fiskeri drives, findes saa faa Spedalske; hvorimod $\frac{1}{3}$ af hele Antallet findes alene i Guldbringe-Syssel, for största Delen i eet Sogn, der udgjör de egentlige Fiskerpladse. Det er ogsaa Tilfældet i Island ligesom i Norge, at de Spedalske især findes ved Kysterne og i Fjordene, derimod meget sjeldent inde i Landet.

Paa Færöerne findes for Öieblikket ingen Spedalske; allerede

---

velse for 5 Sysler. Dr. Hjaltelin p. a. St. mener forresten, at de Spedalskes Antal igjen skulde have været i Tiltagende i dette Aarhundrede, men hans Grunde herfor synes ikke at være holdbare.

för Midten af det 18de Aarhundrede skal Sygdommen der være ophört. Derimod fandtes den endnu i Sverrig mod Slutningen af samme Aarhundrede, imedens allerede i det 16de Aarhundrede Hospitalerne for Spedalske bleve nedlagte i Danmark. Naar man betænker, at Spedalskheden, der har sit Navn af spitali, denne Sygdom, som hele Europa skylder sit Hospitalsvæsen, i Middelalderen var saa almindelig, at der i Frankrig alene under Ludvig VIII skal have været 2000 Hospitaler for Spedalske, og i hele Christenheden paa den Tid 19000; saa kan man ikke nok undre sig over, at Sygdommen nu er saa godt som udryddet, eller i alt Fald fordrevet til Kyststrækningerne alene.

Efter *Danielssen* og *Boeck* skal jeg her tilföie en Skizze over Sygdommens nuværende geographiske Udstrækning. Foruden i Norge og paa Island findes den endnu paa den piemontesiske Kyst (især i Varaze), ligeledes paa Italiens Östkyst (især i Comacchio); i Omegnen af Marseille, i Smaabyerne Martigues, Berre, Vitrol og Rognac; i Catalonien, især i Reus; paa Middelhavsöerne, især Malta; i Rusland omkring Cherson; i Esthland og Liefland; i Grækenland, især i Messenien, Laconien og paa Smaaöerne. Udenfor Europa omtales den i Ostindien, Ægypten, Vestindien, Surinam, Gujana, Bourbon og Madera.

Foruden Leversyge og Spedalskhed maa man endnu ansee *Mundklemme* (*trismus neonatorum*, isl. *Ginklófi*, en urigtig Oversættelse fra det Danske, af *gin* Mund og *Klófi*, en Klöft, Sprække) som charakteristisk for Island, ikke fordi denne Sygdom i Symptomer og Forlöb er forskjellig fra Mundklemme paa andre Steder, men fordi den her er saa almindelig udbredt som ingensteds ellers i Europa. Det er nemlig ikke blot paa Vestmannö og de ligeoverfor liggende Landsogne, at denne Sygdom findes, men den hersker over hele Landet, skjöndt vel ingensteds i en saadan Grad som paa hine 2 Steder. Paa Vestmannö, som ved denne Sygdom har faaet et Slags historisk Mærkelighed, er Sygdommen saa hyppig, at der efter en Gjennemsnitsberegning af de sidste 20 Aar aarlig sammesteds döer af levendefödte islandske Börn 64 pCt. mellem den 5te og 12te Dag efter Födslen, eller i den saakaldte Ginklófi-Periode. Det er denne Sygdom — i Forbindelse med forskjellige Tarmaffectioner, fremkaldte ved den urigtige Opamningsmethode — der er Aarsag til den paa Island saa usædvanlig store Dödelighed blandt Smaabörn. Men jeg vil ikke her

videre indlade mig paa denne Sag, da jeg senere agter at gjöre den til Gjenstand for en særegen Afhandling. Kun dette vil jeg endnu her anföre som en Mærkelighed, at medens baade Spedalskhed og Skörbug, der begge maae ansees for egentlige Cultursygdomme, have aftaget paa Island, navnlig i dette Aarhundrede, saa har derimod Ginklofen, der ligeledes skyldes ugunstige Culturforhold, idetmindste paa Vestmannö holdt sig næsten aldeles uforandret. Nedenstaaende Tabel vil vise dette; Forholdene ere beregnede af levendefödte islandske Börn:

Aarstal.	Dödeligheds-forholdet imellem 5te og 12te Dag, begge inclusive.	Dödeligheds-forholdet i 1ste Maaned.	Dödeligheds-forholdet i 1ste Aar.
1785—1794	0,637	0,804	0,818
1794—1804	0,785	0,862	0,862
1804—1814	0,632	0,730	0,753
1814—1824	0,730	0,801	0,817
1824—1834	0,643	0,757	0,772
1834—1844	0,643	5,728	0,772

Dette er lige saa godt som et sikkert historisk Beviis for, at de ydre Culturforhold i hele denne Aarrække have været aldeles uforandrede paa denne lille Ö*).

Der findes endnu et Par mindre vigtige Sygdomsformer, som ere eiendommelige for Island, og som jeg her endnu skal omtale. Hertil hörer den Sygdom, der paa islandsk kaldes *Nábitur*, som egentlig er et dyspeptisk Symptom, et Slags Pyrosis insipida. Den er temmelig almindelig, hyppigst iblandt Börn, undertiden endog hos danske. Endelig træffer man ligeledes meget hyppigt en Sygdom, som kaldes

*) Efter Biarne Povelsens og Eggert Olafsens Reisebeskrivelse (1ste D. Pag. 21) maa man antage, at tidligere tillige Mundkræft, rimeligviis Noma, Cancer aqvaticus har været meget hyppig, idetmindste paa Sönderlandet; man kjender nu Intet til denne Sygdom, saavidt jeg veed.

Handarðöfi og efter Smertens Charakteer i Almindelighed *Nálaðöfi*. Det er en Art Neuralgie i Overarmens Nerver. Den er hyppigst hos Fruentimmer. Smerten er enten stikkende, snurrende eller brændende og strækker sig fra Fingerspidserne opad Albueleddet til; den er undertiden saa voldsom, at den forstyrrer Sövnen om Natten. Har Sygdommen varet i længere Tid, da bliver Hudfölelsen afstumpet, og en ufuldstændig Lamhed indtræder; derimod har jeg aldrig bemærket nogen udviklet Lamhed eller nogen Forandring i Extremitetens Ernæring og Varmeudvikling. Ingen af disse 2 Sygdomsformer bliver omtalt i Medicinalberetningerne.

Hvad nu Forholdet mellem Hyppigheden af samtlige Sygdomsformer angaaer, da skal jeg her meddele en Udsigt derover, som er bygget paa de forhen omtalte, af Districtslægerne indsendte Sygelister. Jeg har ikke benyttet alle disse, men ikkun dem, paa hvis större Paalidelighed jeg har nogenledes Grund til at stole. De omfatte omtrent et Tidsrum af 20 Aar og ere afgivne for de 2 Lægedistricter paa Vesterlandet, samt i et Par Aar tillige for 2 Districter paa Nordlandet, i det Hele af 5 Læger; dog saaledes, at over $\frac{2}{3}$ af Tilfældene ere fra de 2. Jeg har foruden den som Hovedsygdom opförte Sygdomsform tillige medregnet Complicationerne, det vil sige de virkelige, men ikke alle dem, som i Listerne findes opförte som saadanne, da Störstedelen af disse ikkun er meer eller mindre fremtrædende Symptomer, der hörte med til selve Sygdommen. — Paa denne Maade faaer jeg 2600 Sygdomstilfælde, fordeelte paa 2523 Patienter. Jeg vil bemærke, at jeg har kunnet vogte mig for, at eet og samme Sygdomstilfælde er blevet opfört flere Gange. I Listerne findes nemlig en Rubrik over Sygdommens Udfald, som angiver, om Patienten var död, helbredet eller endnu under Behandling ved Aarets Slutning; disse under den sidste Rubrik anförte Tilfælde har jeg derfor forfulgt enkeltviis, og hvor jeg fandt, at de i Continuation vare opfört igjen i de fölgende Aar, ere de udeladte af Beregningen. Det er en Selvfölge, at man ikke kan stole synderligt paa de mere specielle Diagnoser, som heri findes anförte; derfor har jeg sammendraget flere Sygdomsformer, navnlig dem, paa hvis differentielle Diagnose jeg ikke troede at kunne stole, i större Classer, uden at jeg har fulgt nogetsomhelst nosologisk System, men ikkun rettet mig efter Muligheden af Diagnosens Sikkerhed.

Jeg vil forinden omtale enkelte af disse Classer noget nærmere. Classen 7: „Betændelser i indvendige Organer“ omfatter deels de faa opförte Tilfælde af Pneumonie, Pleuritis, Hjerne- og Underlivsbetændelse, samt for störste Delen Halsbetændelse, rimeligviis Angina tonsillaris, der paa Island er temmelig hyppig og ofte ender med Abscesdannelse. Classen Nr. 10: „Chroniske Lunge- og Hjertesygdomme“ indbefatter alle dem, som i Listerne findes anförte under Benævnelsen Phthisis, Hæmoptysis, Vomica pulmonis og Asthma pulmonis og serosum, hvilke 2 sidste Benævnelser forekomme hyppigst. Til Nr. 11: „Leversyge (Underlivshydatider)“ höre alle de, der findes opförte som Hepatalgia, Infarctus hepatis og Abscessus hepatis. Til Nr. 18: „Andre chroniske Nervesygdomme“ höre de forskjellige nervöse Smerter, Coliker og Sindssygdomme. Til Nr. 32: „Andre chroniske Sygdomme“ höre: Obstipatio habitualis, Diarrhoe, Vomitus, Dyspepsie, Hæmorrhagier, Rigiditeter i Leddene og Lumbago, hvilke 2 sidste Former forekomme temmelig hyppigt. Til Nr. 35: „Andre Læsioner“ höre Contusioner, Vulnerationer og Ambustioner. Til Nr. 36: „Andre acute chirurgiske Sygdomme“ höre de faa anförte Tilfælde af Hernia incarcerata og Retentio urinæ. Til Nr. 38: „Andre chronisk-chirurgiske Sygdomme“ höre Ulcera, Abscesser, Prolapser, Phlegmoner, Contracturer, forskjellige tumores, især „Indurationes mammæ“ (rimeligviis Scirrhus), hvilken sidste Benævnelse forekommer meget hyppigt. Forholdet mellem disse samtlige Sygdomsformer har nu været saaledes:

		Antal.	pCt.
Nr. 1.	Catarrh og catarrhalsk Feber	173.	6,7.
- 2.	Biliös og typhös Feber	86.	3,3.
- 3.	Skarlagensfeber	11.	0,42.
- 4.	Rheumatisk Feber	11.	0,42.
- 5.	Koldfeber	1.	0,04.
- 6.	Barselfeber.	6.	0,23.
- 7.	Betændelser i indvendige Organer. . . .	82.	3,2.
- 8.	Drankergalskab	2.	0,08.
- 9.	Kighoste.	43.	1,7.
- 10.	Chroniske Lunge- og Hjertesygdomme . .	133.	5,1.
- 11.	Leversyge (Underlivshydatider)	328.	12,6.
- 12.	Guulsot	35.	1,3.

Nr. 13.	Hysterie	188.	7,2.
- 14.	Epilepsie	15.	0,58.
- 15.	Stivkrampe	2.	0,08.
- 16.	Neuralgier	18.	0,69.
- 17.	Paralyser	27.	1,0.
- 18.	Andre chroniske Nervesygdomme	134.	5,2.
- 19.	Rheumatisme	251.	9,7.
- 20.	Menorrhagie	53.	2,0.
- 21.	Menostasie	37.	1,4.
- 22.	Rosen	12.	0,46.
- 23.	Hudsygdomme	80.	3,1.
- 24.	Orm og Ormetilfælde	35.	1,3.
- 25.	Spedalskhed	13.	0,50.
- 26.	Syphilis	25.	0,96.
- 27.	Skörbug	28.	1,1.
- 28.	Blegsot	1.	0,04.
- 29.	Kræft	13.	0,50.
- 30.	Steen	3.	0,12.
- 31.	Vattersot	20.	0,77.
- 32.	Andre chroniske Sygdomme	267.	10,3.
- 33.	Fracturer	13.	0,50.
- 34.	Luxationer	12.	0,46.
- 35.	Andre Læsioner	104.	4,0.
- 36.	Andre acute chirurgiske Sygdomme	15.	0,58.
- 37.	Öiensygdomme	40.	1,5.
- 38.	Andre chronisk-chirurgiske Sygdomme	283.	10,9.

Man seer heraf, at de hyppigste Sygdomsformer ere *Leversyge, Rheumatisme* og *Hysterie.* Denne sidste findes ofte anfört som complliceret, deels som Hypochondria hysterica, deels som Hysteria cum Melancholia. At dette virkelig er Tilfældet med den islandske Hysterie, har jeg selv paa mine Reiser overbeviist mig om. I Medicinalberetningerne opföres jevnlig af Lægerne som de hyppigst forekommende Sygdomme: Leversyge, Rheumatisme, Menostasie, Hysterie, Dyspepsie, Hudsygdomme, især Scabies, og forskjellige tumores cystici. At Menostasie udgjör en saa lille Brök af de ovenfor anförte Sygdomsformer, ligger vistnok deri, at saa faa af den Art Patienter söge ordentlig Lægehjelp, medmindre alvorlige Tilfælde nöde dem

dertil. At denne Sygdom virkelig er meget hyppig blandt de islandske Fruentimmer, havde jeg Leilighed til at overbevise mig om, ved at indsamle statistiske Optegnelser over Alderen for Menstruationens förste Indtræden. Om Rheumatisme anförer En af Districtslægerne i Beretningen for 1833, at den er saa hyppig, at næsten ethvert Individ, som er kommen over 50 Aar, meer eller mindre lider deraf. Det vilde være interessant at faae Forholdet at vide mellem rheumatisk Feber, acut Lederheumatisme, chronisk Rheumatisme og organiske Hjertesygdomme*). Iblandt de som Rheumatisme anförte Tilfælde findes kun 10 betegnede som acut Rheumatisme. At Hudsygdommene i denne Fortegnelse ikke ere saa hyppige, som man efter Lægernes Angivelse skulde formode, ligger ligeledes deri, at de færreste af disse Patienter söge Lægeraad. Fnat skal vel efter flere Lægers Bemærkning være i Aftagende, men er vistnok endnu hyppig nok, især om Sommeren; tidligere ansaaes den af Almuen som et Præservativ mod andre Sygdomme. Jeg gjör opmærksom paa Hyppigheden af Læsionerne; disse udgjöre af samtlige chirurgiske Tilfælde 26,7 pCt. og af alle Sygdomsformerne 5,0 pCt. Det er Folkets mange farefulde Beskjæftigelser, som afpræge sig heri. Menorrhagie forekommer ligeledes temmelig hyppigt, men jeg skulde være meget tilböielig til at troe, at störste Delen af disse Tilfælde have været Scirrhus uteri, ligesom de meget hyppigt anförte Indurationes mammæ vistnok have været Scirrhus mammæ. Hvad det angaaer, at Orm og Ormetilfælde, som det strax skal sees, findes anförte i alle Aldere, da lader jeg dette staae ved sit Værd. Jeg vil blot anföre, at jeg oftere af flere Voxne blev consuleret for Orm, men paa Spörgsmaalet, om de virkelig havde qvitteret Orme, fik jeg næsten altid et benegtende Svar. Imidlertid findes Orm ikke sjelden blandt Börnene; ogsaa Bændelorm have de islandske Læger bemærket paa Island.

Med Hensyn til de större Sygdomsclasser er det værd at lægge Mærke til, at Nervesygdommene udgjöre en saa betydelig Brök af

*) Det er stor Skade, at den Vedtægt at indsende aarlige Fortegnelser over alle behandlede Patienter, hvilken har været særegen for de islandske Beretninger, men vistnok burde udstrækkes til samtlige Landets, nu i de senere Aar er ophævet ifölge en Rentekammerskrivelse af Novbr. 1840.

Tab. I.

Aldersclasser.	Catarrh og catarrhalsk Feber.		Biliös og typhös Feber.		Skarlagens feber.		Rheumatisk Feber.		Koldfeber.		Barsel-feber.		Betændelser i indv. Organer.		Dranker-galskab.		Kighoste.	
	Antal af Sygdomsformer.	pCt. af Sygdomsclassen.	Antal	pCt.	Antal.	pCt.	Antal.	pCt.	Antal.	pCt.	Antal.	pCt.	Antal.	pCt.	Antal.	pCt.	Antal.	pCt.
Mandkjøn.																		
0— 1 . . .	"	"	"	"	2	20,0	"	"	"	"	"	"	7	15,5	"	"	1	4,5
1—10 . . .	10	11,4	2	4,3	3	30,0	"	"	"	"	"	"	4	8,9	"	"	18	81,8
10—20 . . .	3	3,4	2	4,3	1	10,0	1	12,5	1	"	"	"	1	2,2	"	"	1	4,5
20—30 . . .	15	17,0	10	21,3	3	30,0	2	25,0	"	"	"	"	6	13,3	"	"	1	4,5
30—40 . . .	15	17,0	16	34,2	1	10,0	2	25,0	"	"	"	"	14	31,1	"	"	1	4,5
40—50 . . .	12	13,6	12	25,5	"	"	2	25,0	"	"	"	"	7	15,5	2	"	"	"
50—60 . . .	12	13,6	5	10,7	"	"	1	12,5	"	"	"	"	5	11,1	"	"	"	"
Over 60. . .	21	23,9	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	2,2	"	"	"	"
Summa	88	6,9*)	47	3,7	10	0,7	8	1,63	1	0,8	"	"	45	3,5	2	0,19	22	1,7
Qvindekjøn.																		
0— 1 . . .	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	5,4	"	"	2	9,5
1—10 . . .	2	2,4	1	2,6	"	"	"	"	"	"	"	"	10	27,0	"	"	10	47,6
10—20 . . .	3	3,5	8	20,5	1	"	"	"	"	"	"	"	2	5,4	"	"	5	23,8
20—30 . . .	10	11,8	7	18,0	"	"	"	"	"	"	2	33,3	8	21,6	"	"	3	14,5
30—40 . . .	28	32,9	5	12,9	"	"	3	"	"	"	3	50,0	10	27,0	"	"	1	4,8
40—50 . . .	10	11,8	6	15,4	"	"	"	"	"	"	1	16,7	2	5,4	"	"	"	"
50—60 . . .	15	17,7	8	20,5	"	"	"	"	"	"	"	"	3	8,1	"	"	"	"
Over 60. . .	17	20,0	4	10,3	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Summa	85	6,4	39	2,9	1	0,8	3	0,23	"	"	6	0,45	37	2,8	"	"	21	1,6

Aldersclasser.	Chroniske Lunge- og Hjertesygdomme.		Leversyge.		Gulsot.		Hysterie.		Epilepsie.		Stivkrampe.		Neuralgier.		Paralyser.		Andre chroniske Nervesygdomme.		Rheumatisme.		Menorrhagie.	
	Antal.	pCt.	Antal.	pCt.	Antal.	pCt.	Antal.	pCt.	Antal.	pCt.	Antal.	pCt.	Antal.	pCt.	Antal.	pCt.	Antal.	pCt.	Antal.	pCt.	Antal.	pCt.
Mandkjøn.																						
0— 1 . . .	"	"	"	"	"	"	"	"	1	10,0	"	"	"	"	"	"	1	1,2	"	"	"	"
1—10 . . .	"	"	10	6,7	1	5,3	"	"	2	20,0	"	"	"	"	1	5,0	5	6,1	1	0,8	"	"
10—20 . . .	"	"	15	10,1	1	5,3	"	"	2	20,0	1	50,0	"	"	1	5,0	3	3,7	1	0,8	"	"
20—30 . . .	9	10,5	19	12,8	2	10,5	"	"	"	"	1	50,0	"	"	1	5,0	12	14,6	11	9,0	"	"
30—40 . . .	19	22,1	34	22,8	11	57,9	"	"	3	30,0	"	"	2	20,0	5	25,0	19	23,2	27	22,1	"	"
40—50 . . .	15	17,4	32	21,5	4	21,0	"	"	2	20,0	"	"	4	40,0	8	40,0	18	21,9	36	29,5	"	"
50—60 . . .	13	15,1	23	15,4	"	"	"	"	"	"	"	"	2	20,0	3	15,0	16	19,5	20	16,4	"	"
Over 60. . .	30	34,9	16	10,7	"	"	"	"	"	.	"	"	2	20,0	1	5,0	8	9,8	26	21,3	"	"
Summa	86	6,8	149	11,8	19	1,5	"	"	10	0,79	2	0,19	10	0,79	20	1,9	82	6,5	122	9,6	"	"
Qvindekjøn.																						
0— 1 . . .	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
1—10 . . .	1	2,1	6	3,4	1	6,3	"	"	2	40,0	"	"	1	12,5	"	"	"	"	"	"	"	"
10—20 . . .	2	4,3	7	3,9	"	"	4	2,1	2	40,0	"	"	"	"	1	14,3	5	9,6	1	0,8	2	3,8
20—30 . . .	4	8,5	34	18,9	1	6,3	39	20,7	1	20,0	"	"	1	12,5	"	"	8	15,4	10	7,7	7	13,2
30—40 . . .	7	14,9	42	23,5	8	50,0	70	37,2	"	"	"	"	4	50,0	1	14,3	12	23,1	33	25,6	28	52,9
40—50 . . .	7	14,9	60	33,5	1	6,3	33	17,6	"	"	"	"	"	"	1	14,3	13	25,0	29	22,5	13	24,5
50—60 . . .	10	21,3	22	12,3	3	18,7	29	15,4	"	"	"	"	2	25,0	3	42,9	7	13,5	26	20,1	3	5,7
Over 60. . .	16	34,0	8	4,5	2	12,5	13	6,9	"	"	"	"	"	"	1	14,3	7	13,5	30	23,3	"	"
Summa	47	3,5	179	13,4	16	1,2	188	14,1	5	0,38	"	"	8	0,60	7	0,53	52	3,9	129	9,7	53	3,9

Aldersclasser.	Menostasie.		Rosen.		Hudsygdomme.		Orm og Ormetilfælde.		Spedalskhed.		Syphilis.		Skörbug.		Blegsot.		Kræft.	
Mandkjøn.																		
0— 1 . . .	"	"	"	"	2	5,2	"	"	"	"	1	10,0	"	"	"	"	"	"
1—10 . . .	"	"	"	"	8	21,1	4	26,7	"	"	"	"	"	"	"	"	1	16,7
10—20 . . .	"	"	"	"	4	10,6	2	13,3	"	"	"	"	1	5,0	"	"	"	"
20—30 . . .	"	"	"	"	6	15,9	4	26,7	1	25,0	8	80,0	8	40,0	"	"	"	"
30—40 . . .	"	"	"	"	4	10,6	2	13,3	1	25,0	1	10,0	4	20,0	"	"	1	16,7
40—50 . . .	"	"	3	75,0	6	15,9	1	6,7	2	50,0	"	"	4	20,0	"	"	"	"
50—60 . . .	"	"	1	25,0	4	10,6	2	13,3	"	"	"	"	3	15,0	"	"	"	"
Over 60. . .	"	"	"	"	4	10,6	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	4	66,7
Summa	"	"	4	0,31	38	2,9	15	1,4	4	0,31	10	0,79	20	1,9	"	"	6	0,47
Qvindekjøn.																		
0— 1 . . .	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
1—10 . . .	"	"	"	"	9	21,4	7	35,0	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
10—20 . . .	2	5,4	"	"	11	26,2	3	15,0	"	"	2	13,3	1	12,5	"	"	"	"
20—30 . . .	19	51,4	1	12,5	8	19,0	3	15,0	"	"	13	86,7	5	62,5	1	"	"	"
30—40 . . .	11	27,0	1	12,5	8	19,0	5	25,0	5	55,6	"	"	1	12,5	"	"	2	28,6
40—50 . . .	5	13,5	5	62,5	4	9,5	2	10,0	3	33,3	"	"	1	12,5	"	"	2	28,6
50—60 . . .	"	"	1	12,5	1	2,4	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	14,3
Over 60. . .	"	"	"	"	1	2,4	"	"	1	11,1	"	"	"	"	"	"	2	28,6
Summa	37	2,7	8	0,60	42	3,2	20	1,5	9	0,68	15	1,1	8	0,60	1	0,08	7	0,53

Aldersclasser.	Steen.		Vattersot.		Andre chroniske Sygdomme.		Fracturer.		Luxationer.		Andre Læsioner.		Andreacute chirurgiske Sygdomme.		Ophthalmier.		Andre chroniske chirurgiske Sygdomme.		Summa af Sygdomsformer.	Summa af Patienter.
Mandkjøn.																				
0— 1 . . .	"	"	"	"	12	9,0	"	"	"	"	"	"	"	"	1	4,3	2	1,2	30	30
1—10 . . .	"	"	"	"	18	13,5	"	"	1	10,0	9	11,7	"	"	1	4,3	9	5,3	108	108
10—20 . . .	"	"	"	"	4	3,0	"	"	"	"	2	2,6	"	"	"	"	12	7,1	59	59
20—30 . . .	"	"	1	8,3	9	6,7	3	26,7	1	10,0	13	16,9	"	"	1	4,3	22	12,9	169	165
30—40 . . .	"	"	1	8,3	21	15,8	3	26,7	2	20,0	22	28,6	3	37,5	5	21,7	45	26,5	284	277
40—50 . . .	1	33,3	2	16,7	26	19,6	4	33,3	2	20,0	17	22,1	2	25,0	1	4,3	30	17,6	255	252
50—60 . . .	2	66,7	1	8,3	16	11,9	1	8,3	2	20,0	5	6,5	1	12,5	4	17,4	21	12,4	163	158
Over 60. . .	"	"	7	58,3	27	20,3	1	8,3	2	20,0	9	11,7	2	25,0	10	43,5	29	17,1	200	192
Summa	3	0,24	12	0,95	133	10,5	12	0,95	10	0,79	77	6,1	8	0,63	23	1,8	170	13,4	1268	1241
Qvindekjøn.																				
0— 1 . . .	"	"	"	"	3	2,2	"	"	"	"	"	"	"	"	1	5,9	"	"	8	8
1—10 . . .	"	"	1	12,5	10	7,5	1	"	"	"	3	11,1	2	28,6	1	5,9	6	5,3	71	71
10—20 . . .	"	"	"	"	4	2,9	"	"	"	"	4	14,8	"	"	"	"	5	4,4	75	75
20—30 . . .	"	"	"	"	27	20,1	"	"	"	"	9	33,3	2	28,6	1	5,9	29	25,7	253	249
30—40 . . .	"	"	1	12,5	40	29,9	"	"	"	"	6	22,2	3	42,8	3	17,7	33	29,2	374	355
40—50 . . .	"	"	2	25,0	15	11,2	"	"	1	50,0	2	7,8	"	"	3	17,7	23	20,4	244	232
50—60 . . .	"	"	2	25,0	21	15,7	"	"	"	"	2	7,8	"	"	6	35,3	6	5,3	171	162
Over 60. . .	"	"	2	25,0	14	10,4	"	"	1	50,0	1	3,7	"	"	2	11,8	11	9,7	133	127
Summa	"	"	8	0,60	134	10,1	1	0,08	2	0,15	27	2,0	7	0,53	17	1,3	113	8,5	1332	1282

*) Det procentvise Antal er ved Summen beregnet udaf alle Sygdomstilfældene særskilt for hvert Kjön.

samtlige Sygdomstilfælde, nemlig 14,8 pCt. Dette har man vistnok Grund til at undre sig over, naar man tager Hensyn til Islændernes simple, ukonstlede Levemaade, som endnu ikke er bleven fordærvet af den europæiske Over-Civilisation. Blandt Nervesygdommene udgjöre forresten Paralyserne et ikke ringe Antal, men de fleste af disse ere igjen af rheumatisk Aarsag. De acute Sygdomme tilsammentagne, nemlig Nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 33, 34, 35 og 36 udgjöre, iberegnet de 10 Tilfælde af acut Rheumatisme, 21,9 pCt., saa at altsaa den allerstörste Deel af alle Sygdomme, som forekomme i Praxis paa Island, ere chroniske. Dette overbeviser man sig snart om, naar man reiser igjennem Landet. De chirurgiske Sygdomme, for saa vidt man kan fastsætte disses Begreb, nemlig Nr. 29, 30, 33, 34, 34, 35, 36, 37 og 38, udgjör 18,6 pCt., og af disse de acute chirurgiske Sygdomme 5,5 pCt. Da jeg bestandig har sammenlignet de nosographiske Forhold paa Island med dem paa Færöerne, hvis Klima og Indbyggeres Levemaade i saa mange Henseender stemme overeens med Islands, saa skal jeg ligeledes her efter Dr. Manicus meddele en Oversigt over Sygdommenes Forhold paa Færöerne. Efter Dr. Manicus ere de hyppigste Sygdomme sammesteds: Chronisk Rheumatisme, Dyspepsie, Sindssygdomme, Menostasie, Blepharophthalmier, chroniske Exanthemer, Diarrhoe, Dysenterie og indenlandsk Cholera. Til de Sygdomme, som ikke findes paa Færöerne, höre: Kopper, Meslinger, Skarlagensfeber, Rödlinger, Strubehoste, Kighoste, Koldfeber, ondartet Barselfeber, Drankergalskab, Vandskræk, Spedalskhed, Syphilis, Skörbug, Podagra, Kjertelsyge, Struma, Rhachitis og Caries dentium.

Jeg skal endnu for Islands Vedkommende meddele en Oversigt over, hvorledes hine ovennævnte Sygdomstilfælde have været fordeelte efter Alder og Kjön, idet jeg henviser til hosföiede Tabel I. Jeg gjör opmærksom paa, at denne Tabel saavel som den forhen meddeelte Oversigt ikke angiver, hvor hyppigt Individerne angribes af de respective Sygdomme ɔ: Morbilitets-Graderne, men ikkun Forholdet mellem Hyppigheden af de Sygdomme, der forefalde i Lægernes Praxis. Man seer af den meddeelte Tabel, at der med Hensyn til Kjönnet ikke finder nogen iöinefaldende Forskjel Sted, undtagen hvad Læsionerne angaaer. Disse udgjöre 7,8 pCt. af alle Mandfolkenes Sygdomme, men ikkun 2,3 pCt. af alle Fruentimmernes. Man seer

endvidere af denne Tabel, at de Fleste, som söge Lægehjelp, ere over 20 Aar, og derimod meget Faa under denne Alder, skjöndt dog Sygeligheden er saa stor i den förste Barnealder. Af alle samtlige Patienter, 2523, have ikkun 38 været under 1 Aar. Jeg skal sluttelig endnu meddele en Fortegnelse over de 327 Patienter, som jeg har undersögt og behandlet paa Island. Disse lede af fölgende Sygdomme:

Bronchitis acuta	6.	Scorbutus	1.
Typhus	3.	Osteosarcoma max. sup.	1.
Febris biliosa	3.	Cancer labii inf.	2.
Pneumonia	2.	Scirrhus mammæ	4.
Empyema	4.	Scirrhus uteri	4.
Angina tonsillaris	3.	Scrophulosis	8.
Phthisis tuberculosa	3.	Rhachitis	7.
Hypertrophia cordis	2.	Nàbitur	6.
Emphysema pulmonis	3.	Epistaxis	6.
Leversyge (Underlivshydatider)	57.	Lumbago rheumatica	12.
Hysterie og Spinal-Irritation	15.	Struma	2.
Epilepsia	5.	Enuresis nocturna	1.
Chorea Sti Viti	2.	Prolapsus uteri	2.
Paraplegia	4.	Hernia ingvin. mob.	3.
Rheumatisk Paralyse	4.	Hernia cruralis mob.	1.
Neuralgia facialis	2.	Varus	3.
Nálaðófi	9.	Pes equinus	1.
Rheumatismus chron.	24.	Fractura cranii	1.
Menostasia	4.	Fractura com. tibiæ c. inseqvente Tetano	1.
Erysipelas cruris	2.	Eclampsia tetan. partur.	1.
Scabies	4.	Luxatio inveterata	2.
Prurigo	5.	Deformiteter efter slet helede Fracturer	3.
Eczema chron.	5.	Panaritium	2.
Eczema impetig.	2.	Phlegmone manus	1.
Impet. granul. capitis	4.	Vulnerationes variæ	3.
Impetigo	5.	Caries dentium	3.
Herpes zoster	1.	Obauditio	1.
Tinea favosa	5.	Tumores cystici varii	6.
Lichen agrius	2.		
Elephantiasis græcorum	21.		

Lipoma	2.	Synechia	1.
Contracturæ extremitatum . .	6.	Blepharoadenitis	6.
Amaurosis	1.	Staphyloma.	2.
Synizesis	2.	Cataracta lent.	6.

Til Sammenligning med Forholdene i Danmark skal jeg meddele en Oversigt over Hyppigheden af de Sygdomstilfælde, der forekomme i de 12 Fattigdistricter i Kjöbenbavn. Den er bygget paa de af Districtslægerne maanedlig indsendte Sygelister for 1835 — 39, begge incl. Diagnoserne ere vistnok ei heller her fuldkommen paalidelige. Sygdomsclasserne ere optagne uforandrede, saaledes som de findes opgivne i Sygelisterne. Jeg maa beklage, at jeg ikke kan udstrække Sammenligningen til hele Landet, og derfor bliver Sammenstillingen mellem Kjöbenhavn, der er en By, og Island, som alene danner en Landbefolkning, ikke aldeles eensartet. Forholdet imellem disse Sygdomsclasser har været fölgende:

	I Gjennemsnit aarlig.	pCt.
Exanthematiske Febre	839	9,1.
Gastrisk, biliös og typhös Feber	1031	11,2.
Koldfeber	51	0,6.
Katarrhalsk og rheumatisk Feber	1390	15,1.
Barselfeber	32	0,3.
Drankergalskab	33	0,4.
Indvortes Betændelser og andre acute Sygdomme .	1659	18,0.
Kighoste	282	3,1.
Brystsyge (Phthisis)	274	3,0.
Venerisk Sygdom	37	0,4.
Skrophler, skrophulöse Ophthalmier og Udslet . .	480	5,2.
Fnat og andre Udslet	847	9,2.
Vattersot og Kachexie	193	2,1.
Andre chroniske Sygdomme	945	10,2.
Chirurgiske Sygdomme	1132	12,3.

Herved er imidlertid at bemærke, at ikke alle Sygdomstilfælde, som forefalde i Fattigdistricterne, blive behandlede sammesteds, men en stor Deel derimod indlagte paa Byens 2 civile Hospitaler. Dette gjelder navnlig om Kopper, Syphilis og for de senere Aar om Fnat. I de övrige Sygdomstilfælde finder dette ikke fortrinsviis Sted for

nogen enkelt i en saadan Grad, at herved Forholdet mellem disse Sygdomsclassers Hyppighed indbyrdes kan siges at være blevet forvansket.

Man seer heraf, at de acute Sygdomme, som paa Island tilsammentagne ikkun udgjöre 21,9 pCt. udaf det hele Antal, i Kjöbenhavn udgjöre 57,8 pCt., hvortil endda ikke er regnet de acute chirurgiske Sygdomme, da disse ikke findes specificerede for sig. De chirurgiske Sygdomme udgjöre paa Island 18,6 pCt., men her derimod ikkun 12,3 pCt.; dog kan man ikke bygge stort herpaa, da man ikke veed, hvilke Sygdomme der i disse Sygelister ere regnede til chirurgiske. Drankergalskab udgjör paa Island 0,08 pCt., her derimod 0,4 pCt. At Hudsygdommene paa Island udgjöre 3,1 pCt. og her derimod 9,2 pCt., skulde man med Rette undres over, naar man ikke tog i Betragtning, at största Delen af de islandske Hudsygdomme ikke komme under Lægebehandling.

Ved den sidste Folketælling 1845 paa Island blev der tillige foranstaltet en Tælling af de Sindssvage. Ihvorvel denne vel neppe tör ansees for aldeles paalidelig, skjöndt det ikke er förste Gang, at de Sindssvage paa Island have været talte, skal jeg dog her meddele Resultatet af samme, saaledes som jeg har uddraget det af Sognetabellerne.

Alder.	Idioter.		Afsindige.	
	Mandkjön.	Qvindekjön.	Mandkjön.	Qvindekjön.
0— 1	"	"	"	"
1— 5	1	1	"	1
5—10	8	3	"	1
10—20	29	15	1	"
20—30	12	10	2	2
30—40	8	10	3	6
40—50	5	3	1	6
50—60	3	2	3	11
60—70	"	"	"	4
70—80	"	"	"	3
Summa	66	44	10	34

Idioterne udgjöre altsaa 71,4 pCt. af de Sindssvage; og disses hele Antal, 154, udgjör 0,26 pCt. af Folkemængden for samme Aar.*)

Tidspunktet for Afsindighedens Begyndelse findes opgivet saaledes:

Alder	Mandkjön.	Qvindekjön.
0— 1	"	"
1— 5	1	1
5—10	"	1
10—20	1	4
20—30	3	4
30—40	2	9
40—50	1	7
50—60	2	7
60—70	"	1

Med Hensyn til Fordelingen i de forskjellige Amter var Forholdet temmelig lige, undtagen at der i Norder-Amtet i Forhold til Folkemængden fandtes dobbelt saa mange afsindige Fruentimmer som i Sönder-Amtet og næsten firedobbelt saa mange som i Vester-Amtet.

For Sammenligningens Skyld skal jeg meddele Resultatet af Tællingen over de Sindssvage i Danmark, der förste Gang blev foranstaltet i 1845, ihvorvel denne skal være temmelig unöiagtig**). Fordelingen efter Alderselasserne var i Kongeriget Danmark saaledes:

Alder.	Idioter.		Afsindige.	
	Mandkjön.	Qvindekjön.	Mandkjön.	Qvindekjön.
0— 1	"	2	"	"
1— 5	25	23	2	2
5—10	99	94	8	12
10—20	341	283	51	48
20—30	336	274	126	128
30—40	180	189	160	186
40—50	159	150	190	228
50—60	90	85	148	174
60—70	43	43	85	147
70—80	12	16	31	68
80—90	"	2	10	15
Ubekjendt	"	"	"	2
Summa	1285	1161	811	1010

*) Dr. *Hübertz* (Om Daarevæsenets Indretning i Danmark. Kbhvn. 1843) angiver i 1841 Tallet paa de samtlige Sindssvage i Island til 180.

**) Statistisk Tabelværk, 10de Hefte p. XV.

Idioternes Antal udgjör her ikkun 57 pCt. af de Sindssvage; men der er stor Sandsynlighed for, at Störstedelen af dem, der angives at have mistet Forstanden i en Alder under 10 Aar, har henhört til Idioternes Classe. Det samtlige Antal i Kongeriget, 4267, udgjorde 0,31 pCt. af Folkemængden for dette Aar.

Den respective Alder for Afsindighedens Indtrædelse findes opgivet saaledes:

Alder.	Mandkjön.	Qvindekjön.
1—5	40	44
5—10	38	39
10—20	130	155
20—30	213	260
30—40	182	181
40—50	105	136
50—60	44	89
60—70	16	42
Over 70	11	19
Ubekjendt	32	45

Den væsenligste Forskjel, forsaavidt man tör uddrage noget Resultat af denne Sammenligning, er altsaa den, at der i Island forholdsviis findes et langt större Antal Idioter.

En stor Deel af de Afsindige paa Island henhörer under Kategorien af religiöst Vanvid, thi Overtro og religiöst Sværmeri er paa flere Steder temmelig almindelig. Et meget udpræget Exempel paa en arvelig Sindssygdom traf jeg i et Sogn Sandfell paa Österlandet, hvor de fleste Boliger ligge lige under den store Oræfajökull. Hele Sognet bestaaer saa godt som af een Familie. Stammefaderen til denne, Þorsteinn, der var indvandret fra Fell og var Fader til den endnu levende Sognefoged, skal ifölge Familiesagnet have giftet sig med en Pige, som forinden var forlovet med en Anden. Den forstödte Beiler önskede derfor Ulykke over hele Slægten, og heri seer Familien Aarsagen til den iblandt dem arvelige Sindssygdom. Man er saa overbeviist herom, at man altid er sikker paa, at idetmindste Een i hvert Familieled bliver vanvittig. Denne Þorsteinn havde 5 Börn og hans Söster 6, som ved indbyrdes Ægteskab havde befolket dette lille Sogn. Af disse 11 havde allerede 2 været afsindige, men bleve efter kort Tid restituerede. Af Börnebörnene traf jeg endnu 4 Afsindige paa Stedet, nemlig en ung Mand paa 25 Aar, der nu

var fatuus; hans Sindssygdom var begyndt med den fixe Idee, at han var evig fordömt. Fremdeles saae jeg en Kone paa 50 Aar; hun havde for 18 Aar siden havt et lille Anfald, hvorefter hun kom sig, men var nu igjen monoman; hun indbildte sig, at Djævelen var paa Jagt efter hende; hun saae ham undertiden lyslevende, og han forstyrrede og vakte hende ofte op af Sövnen. Endvidere fandtes der 2 Idioter. Den Ene var en 17 Aars Pige, som var aldeles hjelpelös, med barnlige Ansigtstræk og svagt udviklet Muskulatur; hendes Gang var krummet, rimeligviis deraf, at hun som oftest var sengeliggende; den Anden var en 24 Aars gammel Pige, som endnu ikke var menstrueret; hendes Aandsevner vare lidt mere udviklede, men forresten var hun som den forrige. Disse 2 Patienters Forældre havde ligeledes i nogen Tid begge været afsindige, Konen i 3 Aar og Manden i 1, men vare nu blevne helbredede.

Ifölge Cancellieskrivelse af 28de Juli 1842 skulle Præsterne paa Island aarlig indlevere til Biskoppen Fortegnelse over de Dövstummes Antal, med Opgivelse af deres Alder, Kjön o. s. v. Jeg har faaet en Afskrift af denne Fortegnelse for Aarene 1844 og 46, og jeg skal her levere en Oversigt af denne. Der fandtes dengang 36 Dövstumme, men jeg maa bemærke, at der fattes Indberetning for 2 smaa Sysler, Norder-Isefjord- og Strande-Syssel. Forresten findes i selve Fortegnelsen endnu opfört 13 Dövstumme til, men disse have, som man kan see af de vedföiede Anmærkninger, ikke været Dövstumme, men Idioter; med Hensyn til de 8, som jeg selv har seet, har jeg personlig overbeviist mig derom*). Af de 36 vare de 13 Fruentimmer og de 23 Mandfolk. Hos de 24 angives Sygdommen at være medfödt, hos de 7 at være opstaaet i det 2det, 3die og 4de Livsaar, hyppigst efter Landfarsot (Typhus); hos 5 findes ingen nærmere Angivelse. Næsten Alle anföres som opvakte, behændige og arbeidsdygtige. Efter Alderen vare de saaledes fordeelte: Af de 13 Fruentimmer var 1 11 Aar gammel, 2 12 A., 2 15 A., 1 18 A., 1 19 A., 1 25 A., 1 31 A., 1 34 A., 2 42 A. og 1 54 A. Af de 23 Mandfolk vare 2 5 A., 1 6 A., 2 8 A., 1 9 A., 3 10 A., 1 12 A.,

*) Disse ere rimeligviis udeladte ved Tællingen af Idioterne, hvorved de sidstes Antal bliver saa meget större.

1 13 A., 1 14 A., 2 15 A., 1 16 A., 1 18 A., 1 22 A., 1 25 A., 1 29 A., 1 30 A., 1 33 A., 1 41 A. og 1 58 A.

Jeg har tidligere antydet, at man ikke for Island, lige saa lidt som for noget Land, kan angive Morbilitetens Grad og Intensitet. Derimod seer jeg mig istand til at opgive Antallet paa dem, som formedelst chroniske uhelbredelige Sygdomme, Tab af Lemmer eller deslige, maae ansees som arbeidsudygtige. At faae et nöiagtigt Tal paa denne Kategori af Individer er meget vigtigt for ethvert Land, og jeg forundrer mig over, at dette ikke bliver taget i Betragtning ved Folketællingerne, da det dog ikke er vanskeligt at bestemme Grændserne for denne Classe af Mennesker.*) Naar man reiser gjennem Island, frapperes man over det store Antal af chroniske som oftest uhelbredelige Patienter, af de mange Kröblinge, som Mangel paa Lægehjelp have efterladt i denne Tilstand, og de Mange, som i de gængse Epidemier have faaet en eller anden Svaghed, der oftest gjöre dem uduelige til Arbeide. Dette finder jeg ogsaa bekræftet; thi ved den Folketælling, som blev foranstaltet den 15de August 1769, da hele Folkemængden udgjorde 46,201, var Tallet paa de Vanvittige, Spedalske, Kröblinge og uhelbredelige Patienter 2358, altsaa 5,1 pCt. udaf hele Folkemængden, hvilket unegtelig er en meget stor Brök. Hvorledes dette Forhold senere har været, kan jeg ikke angive, da der ikke er taget Hensyn hertil ved de sidste Folketællinger.

Det kan i flere Henseender være af Interesse at vide, hvilke der ere de hyppigste Dödsaarsager i et Land. Jeg skal meddele en saadan Oversigt for Islands Vedkommende. Den er bygget paa de indsendte Dödelister for 10 Aar (1827—37), hvori de respective Dödsaarsager ere meddeelte af Præsterne. Det er en Selvfölge, at man ei kan bygge meget paa den allerstörste Deel af disse Diagnoser; jeg har derfor sammendraget dem i större Classer, alt efter den större eller mindre Rimelighed for Diagnosens Rigtighed.

Disse Dödsaarsager have været saaledes fordeelte:

---

*) I Sverrig er dette Tilfældet. I 1840 udgjorde de afsindige, svage og vanföre Personer 1,5 pCt. af hele Folkemængden. (*Forsell's* Statistik 1844 p. 123.)

		Antal.	pCt.
Nr. 1.	Af forskjellige Börnesygdomme, iberegnet medfödt Svaghed og „Börnefang"*) . .	4329	29,0.
- 2.	Ginklófi, Trismus og „Engelsk Syge**) .	150	1,0.
- 3.	Alderdomssvaghed	1714	11,5.
- 5.	Halssyge	479	3,2.
- 5.	Bryst- og Lungebetændelse	192	1,3.
- 6.	Sidesting	242	1,6.
- 7.	Betændelsesfeber	129	0,9.
- 8.	Catarrhalfeber	949	6,4.
- 9.	Landfarsot (Typhus)	891	5,9.
- 10.	Skarlagensfeber	119	0,8.
- 11.	Forskjellige exanthematiske Febre (Neldefeber, Meslinger, Kopper)	76	0,5.
- 12.	Andre Febre („hidsig Feber", Sliimfeber, Nervefeber, Forraadnelsesfeber, Galde- og Koldfeber, Ondartet Feber. . . .	381	2,6.
- 13.	Kighoste	86	0,6.
- 14.	„Brystsyge"	1167	7,8.
- 15.	„Tærende Syge".	377	2,5.
- 16.	Leversyge	192	1,3.
- 17.	Guulsot	130	0,9.
- 18.	Vattersot	155	1,0.
- 19.	Forskjellige chroniske Nervesygdomme .	388	2,6.
- 20.	Forskjellige Hæmorrhagier	40	0,3.
- 21.	Gigt og Rheumatisme	122	0,8.
- 22.	Spedalskhed	184	1,2.
- 23.	Skörbug	37	0,3.
- 24.	Forskjellige chroniske Underlivssygdomme	175	1,2.
- 25.	Brok	8	0,05.
- 26.	Steensmerter	33	0,2.
- 27.	I Barselseng	102	0,7.
- 28.	Efter Abort	4	0,03.
- 29.	Kræft	37	0,3.

*) **) Begge Udtryk bruges af flere Præster synonymt med trismus neonatorum.

		Antal.	pCt.
Nr. 30.	Udslet	13	0,09.
- 31.	Rosen	6	0,04.
- 32.	Abscesser	15	0,1.
- 33.	Koldbrand	15	0,1.
- 34.	Vulnerationer	5	0,03.
- 35.	Drukkenskab	10	0,07.
- 36.	„Hastig döde“	125	0,8.
- 37.	Druknede	485	3,3.
- 38.	Ihjelfrosne	36	0,2.
- 39.	Omkomne i Sneefog	68	0,5.
- 40.	Nedstyrtede fra Fjelde	18	0,1.
- 41.	Ved andre ulykkelige Hændelser . . .	50	0,3.
- 42.	Selvmord	6	0,04
- 43.	Forskjellige Slags Sygdomme, under Benævnelsen: Indvendig Trækning, Iktsyge, Miltsyge, Trangbrystighed, Navlepine, Besvimelse, „I Sövne“ og „Hovedpine“, hvilke 2 sidste forekomme hvert Aar .	194	1,3.

Jeg gjör opmærksom paa det store Antal under Benævnelsen „Tærende Syge“ og „Brystsyge“, af hvilke, som jeg tidligere har antydet, vistnok den allerstörste Deel henhörer under Leversyge.

Til Sammenligning skal jeg her meddele en lignende Oversigt over nogle af de vigtigste Dödsaarsager i Byen Kjöbenhavn. Den er uddraget af de af Sundhedscollegiet forfattede Tabeller for Qvinqvenniet 1840—44. Ligesom i den ovenstaaende Oversigt ere ogsaa her de Dödfödte udeladte af Beregningen.

	Döde i Gjennemsnit aarlig.	pCt.
Af Krampe (fornemmelig Börn)	316	9,8.
- Hjernevattersot	63	2,0.
- Nyfödte	110	3,4.
- Kjertelsyge	78	2,4.
- Andre Börnesygdomme	17	0,5.
- Alderdom	263	8,1.
- Lungebetændelse	205	6,3.
- Hjernebetændelse	59	1,8.

	Döde i Gjennemsnit aarlig.	pCt.
Af Strubebetændelse	29	0,9.
- Underlivsbetændelse	58	1,8.
- Halsbetændelse	4	0,1.
- Mave- og Tarmbetændelse	16	0,5.
- Typhus	165	5,1.
- Kopper	46	1,4.
- Skarlagensfeber	7	0,2.
- Meslinger	7	0,2.
- Barselfeber	77	2,4.
- Rosenfeber	26	0,8.
- Gigtfeber	4	0,1.
- Kighoste	47	1,5.
- Lungesyge	427	13,2.
- Tæring	161	5,0.
- Hjertesygdom	54	1,7.
- Leversyge	34	1,1.
- Vattersot	52	1,6.
- Drankergalskab	31	1,0.
- Forskjellige chroniske Nervesygdomme	139	4,3.
- Forskjellige indvortes Hæmorrhagier	11	0,3.
- Forskjellige chroniske Underlivssygdomme	77	2,4.
- Brok	8	0,2.
- Steen	3	0,1.
- Kræft	65	2,0.
- Druknede	34	1,1.
- Döde af andre ulykkelige Hændelser, iberegnet Selvmord	64	2,0.

Man seer heraf, at Forskjellen fornemmelig ligger deri, at der paa Island döer et forholdsviis langt större Antal af forskjellige Börnesygdomme fremfor i Kjöbenhavn, og derimod et langt ringere Antal af Betændelser og Brystsyge.

Resultatet af den hele foregaaende Undersögelse bliver altsaa fölgende:

1) Island er befriet for Koldfeber, Syphilis og Blegsot, og tildeels ogsaa for Kjertelsyge og Lungesvindsot.

2) Som eiendommelige Sygdomsformer optræde paa Island: Leversyge, der egentlig er en universel Hydatidesygdom, Spedalskhed, Mundklemme og den saakaldte Nábitur og Handarðófi. Spedalskheden har i dette Aarhundrede været betydelig i Aftagende, hvilket derimod ikke kan siges om Mundklemme.

3) De hyppigste Sygdomme af dem, som forefalde i Lægernes Praxis paa Island, ere: Hydatidesygdommen, Rheumatisme og Hysterie, som af alle Sygdomstilfældene udgjöre respective 12,6, 9,7 og 7,2 pCt. Nervesygdommene udgjöre 14,8 pCt.; Læsionerne 5,0 pCt. af alle samtlige Sygdomstilfælde og 26,7 pCt. af alle de chirurgiske Tilfælde. De acute Sygdomme i det Hele udgjöre paa Island 21,9 pCt., medens de i Fattigdistricterne i Kjöbenhavn udgjöre 57,8 pCt.; de chirurgiske Sygdomme udgjöre paa Island 18 pCt., men i Kjöbenhavn 12,3 pCt. Endskjöndt de forskjellige Slags Börnesygdomme ere meget hyppige paa Island, er det dog overmaade sjeldent, at Læger blive consulerede i disse Tilfælde; af 2523 Patienter vare ikkun 38 under 1 Aar. De Sindssvages Forhold til Folkemængden er paa Island 0,26 pCt., i Danmark 0,31 pCt. Idioternes Forhold paa Island til de samtlige Sindssvage er 71,4 pCt., men i Danmark ikkun 57 pCt. Paa Island findes et meget stort Antal af Kröblinge og chroniske uhelbredelige Patienter; ved Folketællingen i 1769 udgjorde disses Antal, iberegnet de Sindssvage og Spedalske, 5,1 pCt. udaf hele Folkemængden.

4) Paa Island döer der et forholdsviis langt större Antal af forskjellige Börnesygdomme, nemlig 30 pCt., medens der i Kjöbenhavn heraf döer ikkun 18,1 pCt. Af de forskjellige Betændelser döer der paa Island 7,0 pCt., i Kjöbenhavn derimod 11,4 pCt. Af „Brystsyge“ og „tærende Syge“, hvoraf imidlertid vistnok de Fleste have været bortrevne af Hydatidesygdommen, döer der paa Island 10,3 pCt., i Kjöbenhavn derimod 18,2 pCt. „I Barselseng“ döer der paa Island 0,7 pCt., medens der i Kjöbenhavn af Barselfeber döer 2,4 pCt.. Af ulykkelige Hændelser omkomme paa Island 4,4 pCt., men i Kjöbenhavn 3,1 pCt.

II.

DE ISLANDSKE EPIDEMIER OG DISSES INDFLYDELSE PAA DÖDELIGHEDS- OG FÖDSELSFORHOLDENE.

Epidemierne paa Island fortjene en ganske særegen Omtale. Intet Land i Europa har i den Grad lige indtil den allerseneste Tid været hjemsögt af saa hyppige og morderiske epidemiske Sygdomme, og paa faa Steder have disse havt en saa gjennemgribende Indflydelse paa et heelt Lands Udvikling.

De islandske Epidemier ere deels indenlandske, deels saadanne, som ved fremmede Skibe blive paaförte Landet. Til den förste Classe höre: den godartede og ondartede Influenza, Typhus, Dysenteric, Skörbug, indenlandsk Cholera, Faaresyge, Guulsot, Strubehoste, Kokopper, Skoldekopper og Neldefeber. Til den anden Classe höre: Börnekopperne, Meslingerne, Skarlagensfeberen og Kighosten. Jeg skal omtale enhver af disse noget nöiere.

Næsten aarlig grasserer der paa Island en godartet *epidemisk Catarrh* (isl. *Qvef)*, der egentlig ikke fortjener Navn af Influenza. Den yttrer sig med Snue, Hoste, Hovedpine, lidt Mathed, og, især hos Börn, med en temmelig höi Grad af Dösighed. Den er som oftest ikke ledsaget af Febertilfælde, pleier sjelden at binde de Angrebne til Sengen og er kun undtagelsesviis dödelig, navnlig for ældre svagelige Personer og nyfödte atrophiske Börn. Denne Catarrh gaaer i Almindelighed om Foraaret eller i Sommerens Begyndelse, ofte endog 2 Gange om Aaret, og da anden Gang om Efteraaret eller först paa Vinteren. Den skaaner i Reglen de danske Familier, undtagen dem, som i mange Aar have opholdt sig paa Island. Fra en simpel Catarrh er den forskjellig derved, at den er smitsom. Dette har man navnlig paa Udöerne Leilighed til at overbevise sig om, thi til disse bli-

ver Sygdommen som oftest tilfört med Mandskabet fra Fiskerbaadene, som ankomme fra Landet. Man har ikke gjort den Erfaring paa Island, at denne Epidemies periodiske Opkomst skulde staae i Forbindelse med de fremmede Handelsskibes Ankomst, saaledes som det efter Cand. *Panum* skal være Tilfældet med den færöiske Krujm. Idetmindste har jeg overalt paa mit Spörgsmaal desangaaende faaet et benegtende Svar. I Medicinalberetningen for 1837 omtaler rigtignok Districtslæge *E. Johnsen*, at Sygdommen dette Aar först opstod paa Handelsstedet Husevig strax efter Handelsskibets Ankomst, men denne Coincidens har vistnok været tilfældig, eller vil vel ikke sige Andet, end at den samme Vind, som bragte Handelsskibet, ogsaa bragte Sygdommen. Forresten har man ingen Iagttagelser om de klimatiske Forhold, som især disponere til denne godartede Catarrh's Opkomst, om den Retning, Sygdommen pleier at tage o.s.v. I Reglen findes den ikke omtalt i Medicinalberetningerne, uden netop i 1847 af Districtslægen paa Nordlandet. Sygdommen opstaaer i Almindelighed först paa Sönderlandet, men undertiden kan den samtidig udstraale fra forskjellige Udpynter, især fra Sökysterne. Den gaaer temmelig hurtigt Landet rundt, hvilket jeg i Sommeren 1847 havde Leilighed til at overbevise mig om, da jeg netop reiste paa samme Tid, som Sygdommen gik over Sönderlandet; den gik dengang fra V. til Ö., og i 14 Dage reiste jeg sammen med Sygdommen lige indtil Berufjord, hvor jeg kom forbi den.

Foruden denne godartede Catarrh, der aarlig indfinder sig, hjemsöges Landet i större Mellemrum af en som oftest meget ondartet Catarrhalfeber, en egentlig *Influenza* (isl. *Qvefsótt* eller *Qveflandfarsótt*), der i Almindelighed har en betydelig Indvirkning paa Dödeligheden. Naar denne Epidemie kommer, angriber den ligesom med eet Slag hele Befolkningen, og gaaer i en utrolig kort Tid Landet rundt. En saadan over hele Landet gaaende Influenza findes omtalt i Medicinalberetningerne for Aarene 1816, 1825, 34 og 43. Dette er Grunden til, at Lægerne paa Island ansee denne Epidemie for knyttet til niaarige Perioder, fra hvilken Regel der dog imidlertid findes Undtagelser. Den har de samme Symptomer, som charakterisere Influenza paa andre Steder, nemlig allehaande catarrhalske Affectioner, især Halspine, Örepine og den samme charakteristiske Mathed; Feberen har i Reglen en nervös eller typhös Cha-

rakteer og næsten altid findes der Complication med Brystbetændelser, navnlig Pleuritis, der saa at sige hörer med til den islandske Influenza. En af Districtslægerne anförer tillige om Epidemien i 1834, at udvendige Abscesser dengang vare meget hyppige, samt Ulcera paa Yderlemmerne, der hurtigt gik over i Koldbrand, hvoraf Nogle mistede baade Tæer og Fingre. Reconvalescensen er hos Nogle let, hos Andre besværlig og langvarig; ofte efterlader den en vedvarende Mathed, stundom Öedem, Dövhed, eller en dysenterisk Diarrhoe o.s.v. Undertiden kan Epidemien, skjöndt aldeles ophört, efter et Par Maaneders Forlöb dukke op igjen paa enkelte Steder, men viser sig da i en mildere Form; dette var Tilfældet i 1843. Ofte kan Influenza gaae over i en reen Typhus; undertiden er Dysenterie eller Pleuritis dens Eftersygdomme.

Denne Influenza angriber i Regelen hele Befolkningen, saa at kun meget faa Individer blive forskaanede. Ogsaa om den gjelder det, at de Danske og Fremmede gaae fri. Dette omtaler Districtslægen paa Vesterlandet i 1843, idet han bemærker, at ikkun 1 Mand blev angrebet paa de med Danske bemandede Fartöier, hvorimod paa de med Islændere bemandede Skibe ikke Een gik fri. Det Samme anföres ligeledes om de hollandske og franske Fiskere i 1834. Baade i 1825, 34 og 43, for hvilke Aar der i Indberetningerne findes temmelig nöiagtige Oplysninger om den, gik den hver Gang i Juli og August Maaned.

Hvad det forangaaende Veirlig angaaer, da bemærkes der for 1835 ikkun, at Foraaret var meget koldt og fugtigt, med paafölgende stærk Varme. I 1834 anföres ligeledes, at Foraaret var usædvanlig koldt. Thermometret i Skygge havde den 20de Marts endnu ikke oversteget 7° R. Derefter steg Varmen i de sidste Dage af Mai til 14 á 16° R. I de förste Dage af Juni stod Thermometret ligeledes paa 12 á 16° som Maximum; men den 9de Juni var Varmen igjen aftaget til 8° max., og den paafölgende Nat til 1° minimum, med Norden Storm og Blæst, som vedvarede i 10 Dage; ligesom Varmen ei heller steg over 10° max. til Maanedens Udgang. Nordenvinden var dengang saa meget mere kold, som den grönlandske Driviis omringede Landets nordlige Kyster. I 1843 bemærkes ligeledes, at Aarets 4 förste Maaneder vare kolde; Thermometret havde ikke overskredet + 6° R. som max., hvorimod det undertiden var gaaet

ned til ÷ 15° min. (Morgen-Observationer Kl. 9). I Mai var det höiest observerede max. + 10°, det laveste min. ÷ 4°. Veirliget var meget stormfuldt. Om Vindforholdene og Epidemiens Vandremaade savnes forresten nöiagtigere Oplysninger*). I 1834 udbröd den först paa Sönderlandet, blev noget senere bemærket paa Nordlandet og senest i den nordöstlige Deel af Landet. Det anmærkes paa sidste Sted, at den udbredte sig nordfra under bestandig vedvarende vestlige Vinde til de sydlige Fjorde. I 1843 udbröd den först eller midt i Juli i alle Lægedistrieter, men da Datum ei findes optegnet for de först observerede Tilfælde, kan man ikke slutte sig til dens Vandremaade. I det nordlige District af Vesterlandet og det vestlige af Nordlandet findes anfört, at den gik fra Sökanterne nordfra sydpaa. Den angreb pludseligt Alle og ophörte ligesaa pludseligt mod Slutningen af August.

Af denne Epidemies hurtige Udbredningsmaade skulde man antage, at den var miasmatisk, hvilket vistnok ogsaa i Regelen er Tilfældet. Dog findes der ogsaa Facta, som tale for, at den kan udbrede sig ved Contagium. Saaledes bemærker Districtslægen i det nordvestlige Distriet for 1843, at den med Fiskerjagtene blev bragt fra den nordlige Deel af Districtet til Handelsstedet Isefjord.

Skjöndt denne Epidemie angriber alle Aldere, ville dog Lægerne have bemærket, at den især var dödelig for ældre udlevede Folk, navnlig Drankere, mindre for midaldrende Personer og aldrig for unge Mennesker og Börn med Undtagelse af Nyfödte. I eet Sogn döde alle de Börn, som födtes under Epidemien, strax et Par Dage efter Födslen. Man vil ogsaa have lagt Mærke til, at den bevirkede hyppige Aborter. Dens Indvirkning paa Dödeligheden i de forskjellige Aldersclasser af begge Kjön vil bedre oplyses, naar man betragter nedenstaaende Tabel, hvori jeg har sammenligningnet Dödeligheden i 1843, da ingen anden Epidemie herskede end Influenza, med et Gjennemsnitstal af Dödeligheden i 1841 og 42, der begge vare frie for nogen betydelig Epidemie.

---

*) Det er stor Skade, at man i dette Punkt savner nöiagtige Oplysninger, da intet Land egner sig saa godt som Island til at erholde sikkre Resultater om en Epidemies förste Oprindelse og Udbredningsmaade.

	Mandkjön.				Qvindkjön.			
Alder.	Döde i Gjennemsnit af 1841 og 42.	Döde i 1843.	Flere döde i 1843.	Flere Döde pCt.	Döde i Gjennemsnit af 1841 og 42.	Döde i 1843.	Flere Döde i 1843.	Flere Döde pCt.
0—1	354	527	173	49	278	410	132	48
1—3	46	74	28	61	40	61	21	53
3—5	4	3	÷ 1	÷25	6	7	1	17
5—10	16	17	1	6	14	13	÷ 1	÷ 7
10—20	26	45	19	73	21	33	12	57
20—30	43	82	39	91	21	54	33	157
30—40	49	102	53	108	39	89	50	128
40—50	73	160	87	119	57	163	106	186
50—60	42	155	113	269	41	155	114	278
60—70	62	136	74	119	71	241	170	239
70—80	64	182	118	184	95	303	208	219
80—90	31	59	28	90	50	134	84	168
90—100	4	5	1	25	8	15	7	88

Man seer altsaa, at denne Epidemie har angrebet meest Qvindekjönnet; at den har indvirket betydeligt paa alle Alderselasser, undtagen den fra 3 — 10 Aar; at Dödeligheden fra denne Alder er i jevn Tiltagende indtil Aldersclassen 50 — 60, hvor Dödeligheden har været störst i begge Kjön. Denne islandske Influenza har saaledes været noget forskjellig i sin Indvirken paa Dödeligheden fra Influenza-Epidemien i Danmark 1837, hvorom Dr. *Bremer* og Prof. *Fenger* have meddeelt Undersögelser*). — Efter de sidste Epidemier at dömme, skulde man troe, at denne Influenza for hver Gang den hjemsögte Landet, tillige blev mere dræbende. Imedens Antallet paa samtlige Döde i et gunstigt Aar paa Island varierer imellem 1000—1200, havde Influenza i 1816 bragt Dödetallet op til

*) Det kongelige medicinske Selskabs Skrifter. Ny Række. 1ste Bind. 1848. Pag. 228.

1584, i 1825 til 1621, i 1834 til 2445 og i 1843 til den betydelige Höide af 3227.

Foruden denne Influenza, der gaaer hele Landet rundt, opstaaer der desuden i Mellemrum ikke saa sjeldent en lige saa ondartet Influenza, som imidlertid er mere partiel og holder sig til enkelte Pletter af Landet. Dette var Tilfældet i 1842 paa flere Steder, i 1841 paa Nordlandet, i 1840 paa Vesterlandet; ligesaa i 1838. Disse partielle Epidemier, som kunne være slemme nok for de respective Districter, bemærkes almindelig i Efteraarsmaanederne October og November, og ere rimeligviis Exacerbationer af den almindelige godartede Qvef. Som en Mærkelighed skal jeg endnu anföre, at efter den store dræbende Epidemie i 1843 omtales der atter i 1845 en Influenza-Epidemie i næsten alle Districter, der i Symptomer fuldkommen lignede den i 1843, men langtfra ikke var saa almindelig udbredt; den var tilmed saa mild, at den saa godt som ingen Indvirkning havde paa dette Aars Dödelighed; den grasserede i Juni Maaned og varede omtrent i 3 Uger. Influenza og Typhus synes godt at kunne forliges, uden at den ene hemmer den anden, hvilket man flere Gange har havt Leilighed til at iagttage paa Island.

Typhus (isl. *Landfarsótt**) hersker næsten aarlig paa Island, og det er kun relativt efter de Angrebnes Mængde, at man kan bestemme, naar den fortjener Navn af Epidemie. Det gjelder om denne ligesom om den færöiske Typhus, at den aldeles ikke er forskjellig fra den, som hersker paa andre Steder. Baade har jeg selv paa Stedet havt Leilighed til at overbevise mig derom, og Medicinalberetningerne tale for det Samme. Den kaldes i disse först Nervefeber, senere Typhus og tilsidst typhoid Feber, og undertiden med et populært Navn Landfarsot. I 1835, 36 og 37 var den epidemisk, og Landphysikus bemærker i 1840, at den i de senere Aar siden 1831 har været udelukkende abdominel, hvorimod Cerebralformen var hyppigst fra 1820—31. I de senere Beretninger findes af enkelte Districtslæger omtalt baade Typhusexanthem, Epistaxis og navnlig den lange Convalescens med den vedholdende Diarrhoe.

*) Dette Ord betyder egentlig ganske generelt „Epidemie", men i Annalerne, i daglig Tale og af Præsterne bruges denne Benævnelse næsten udelukkende om Typhus. Nordmændene og Svenskerne have endnu Udtrykket Farsot om Epidemie.

Men i een Henseende bliver Typhus paa Island noget modificeret, dog ikke anderledes end alle epidemiske Sygdomme sammesteds paa Grund af de ugunstige hygieiniske Betingelser, de slette indesluttede Boliger med de usle Leier, og den totale Umulighed i at kunne iagttage den tilbörlige Diæt og Regimen. Dette er Aarsag til, at den islandske Typhus paa enkelte Steder faaer en Tilgift af farlige putride Symptomer, eller at den under et langvarigt Sygeleie efterlader allehaande Svagheder, saasom Paralyser, Contracturer, Rigiditeter i Leddene osv. Saaledes anförer Lægen *Skaptason* for 1846 om en lille Epidemie paa Nordlandet, at blodig Diarrhoe samt Petecchier over hele Kroppen var almindelig dersteds, at udbredt Decubitus var meget hyppig baade i Lænderegionen og paa Hofterne, samt hos 3 Patienter i den venstre Kind. Hos den Ene indtog Branden, som var begyndt med en rund lille Hævelse midt paa Kinden, tilsidst hele Siden fra Öret til Næseryggen, og strakte sig udover Midten af Læberne, samt fra Öiet til nedenfor Randen af Maxilla inf. Tænderne bleve löse og faldt ud; og efter Udskillelsen af de mortificerede Partier laae maxilla sup. og inf. aldeles blottede. Efter Patientens Död fandtes ved Obductionen Öiet at være angrebet; den venstre Parotis var mortificeret, ligesaa M. M. masseteres, M. temporalis og M. M. pterygoidei. Os temporum og den udvendige Corticalsubstans af Hjernens lobus medius var decoloreret. Paa et andet Sted omtaler Districtslæge *Hjalmarsson* ligeledes denne udbredte Decubitus, der ofte efterlader uhelbredelige Curvaturer i Knæ- og Bækken-Articulationerne, eller stundom endog bliver Aarsag til Patientens Död. Paa Nordlandet saae jeg en Mand, der gik paa Knæerne, fordi han havde mistet begge sine Födder af Koldbrand i Landfarsot. Ligesaa har jeg overalt paa mine Reiser truffet paa mange Kröblinge efter Typhus, deels Folk med Paralyser, deels med forskjellige Muskel-Contracturer, endog med Varus, opstaaet efter denne Sygdom.

Typhus viser sig paa Island meest contagiös; hvor den kommer til en Gaard, angriber den successivt hele Befolkningen, hvilket endog er Tilfældet i de smaa Epidemier. Landphysikus *Thorstensen* vil have bemærket, at den som Epidemie især opstaaer efter meget regnfulde og fugtige Somre, ligesom overhovedet, at Febrene ere sjeldne efter milde Vintre, men derimod hyppige efter de kolde.

Som sporadisk hersker Typhus til alle Aarets Tider; som epidemisk synes den især at holde sig til Efteraars- og Vintermaanederne. Den gaaer forresten meget langsomt som Epidemie. Saaledes kom den Epidemie, der begyndte i 1835 paa Sönderlandet, hvor den i det fölgende Aar endnu holdt sig, först i 1836 til den vestlige Deel af Nordlandet, gik i 1837 endnu i Öfjorden og i de fölgende Aar over de 2 andre Sysler paa Nordlandet. Typhus er altid meest ondartet og dræbende i Fiskerleierne, hvorfra den undertiden har sit Udgangspunkt. Den synes forresten ikke at være meget dödelig. I 1835 mistede Landphysikus ikkun 1 af 30 Patienter; i 1836 4 af 130; i 1838 mistede *E. Johnsen* 4 af 120 Patienter; senere i 1844 havde han etsteds 40 Patienter af en Befolkning paa 160 Individer, men mistede deraf kun 1. Landphysikus mistede i 1846 2 af 14 Patienter og senere i 1847 5 af 57. Imidlertid seer man dog, at den i de Aar, den gik som Epidemie, har indvirket betydeligt paa de respective Aars Dödetal.

Dysenterie (isl. *Blódsótt*) var tidligere ofte en af de farligste Epidemier og omtales i Annalerne, navnlig som en Hungersygdom i Forbindelse med ondartet Skörbug. Men foruden denne Dysenterie omtales i Medicinalberetningerne en anden, der hyppig bliver epidemisk om Efteraaret, dog meest i enkelte Districter. Denne sidste synes enten at være en Fölgesygdom efter Influenza, eller at blive foraarsaget ved Födemidlernes Beskaffenhed paa denne Aarstid. En af Lægerne bemærker, at Epidemien sjelden forlader de Gaarde, hvorpaa den opstaaer, för de Fleste ere angrebne. Som oftest er den blodig.

Skörbug (*Skyrbiúgr*) var ligeledes tidligere ikke saa sjeldent epidemisk, navnlig som Hungersygdom. Den forekommer endnu af og til epidemisk, især om Foraaret blandt de fattige Fiskere. Saadanne smaa Epidemier af Skörbug opstaae hyppigst paa Vesterlandet, hvor den desuden hvert Aar endnu forekommer sporadisk. Tidligere var den ligeledes meget almindelig paa Öen Grimsö.

Indenlandsk Cholera blev bemærket paa Island i de Aar, da den asiatiske Cholera gjorde sit förste Omlöb, og blev i Begyndelsen antaget for selve den asiatiske. Den begyndte i 1830, men först i 1831 udviklede den sig til Epidemie, der, skjöndt i Aftagende, vedblev endnu i 1832 og 33. Brækningen og Diarrhoeen var i Begyndelsen

galdeagtig, hvorimod den sidste ofte blev sortagtig og stinkende og undertiden ledsagedes af Kramper i Extremiteterne. Kun Faa bleve dens Offere. Senere har den ligeledes et Par Gange viist sig, men hyppigst i enkelte Districter.

Angina parotidea (Hettusótt?) omtales et Par Gange som Epidemie i Medicinalberetningerne, men skal, som Lægerne have forsikkret mig, indfinde sig hyppigere. Den er næsten altid godartet og ikke dödelig. I 1834 og 35 var den epidemisk; dengang vare Metastaser til Testiklerne med Strangurie meget hyppige, sjeldent derimod til Brystkjertlerne. Den var hos Flere ledsaget af Febertilfælde og haardnakket Forstoppelse.

Guulsot (Gula) omtales kun een Gang som epidemisk i Beretningen for 1837 og 38, men skal ligeledes forekomme hyppigere. Landphysikus bemærker, at hiin Epidemie var meget udbredt især blandt Fiskerne og dem, der havde været ude i Luften i Foraarsmaanederne Marts og April. Lægen paa Vesterlandet anförer, at den forekom hele Aaret igjennem. Hos Lægen paa Nordlandet, der havde havt 100 Patienter i Behandling, var den ligeledes meest hyppig i Marts Maaned. Han beskriver den saaledes: den begyndte med lette Febertilfælde, Hovedsvimmel og Trykken i Leverregionen, betydelig Mathed og Forstoppelse, sjeldnere Diarrhoe; efter 5 til 8 Dages Forlöb kom den gule Farve tilsyne i Sclerotica, og Sygdommens hele Forlöb varede i Reglen 2 til 3 Uger. Saavidt han havde erfaret, var Ingen död af den. Den staaer ikke i nogen Forbindelse med den forhen beskrevne Hydatidesygdom.

Strubehoste findes omtalt som Epidemie i 1820 og 21; og senere i 1828 og 37 omtales en Epidemie paa Nordlandet, som holdt sig sammesteds flere Aar i Rad. Sygdommen beskrives forresten ikke videre; der omtales kun, at den var meget ondartet og ofte dræbte inden 24 Timer. Om den Epidemie, som omtales paa Nordlandet, virkelig har været Strubehoste, er imidlertid tvivlsomt; saa meget kan man idetmindste see, at det, som Præsten *Gunnarson* (der hvert Aar indsender Medicinalberetning) omtaler som Strubehoste, ikke har været denne Sygdom; han beretter nemlig stadigt at have helbredet 3 af 7 Angrebne, ja endog 4 af 6.

Kokopperne omtales 2 Gange som epidemiske imellem Köerne, nemlig i 1827 og 1837. Den sidste Gang bleve ikkun 2 Malke-

piger smittede. I 1827 derimod bleve de overförte til mange Mennesker, navnlig i Sönderlandets östre District, hvor de först opstode. Een omtales som död af dem, nemlig en Reconvalescent, der nylig havde overstaaet Skarlagensfeber. De vare i Udbruddet ledsagede af Febertilfælde og lignede Börnekopperne deri, at de kom frem efter Epispastica f. Ex. spanske Fluer paa Armene. De angrebe Folk, hvad enten de vare blevne vaccinerede eller ikke, endog Flere, der havde havt de naturlige Kopper. Man seer i Beretningerne, at de ligeledes have hersket i det vestlige District af Sönderlandet, samt paa Vesterlandet, hvor de imidlertid, da man ikke kjendte Oprindelsen til dem, anföres som „et crustöst Udslet, der af Almuen antoges for Börnekopper“ eller som et „herpetisk Udslet“, der især viste sig paa Arme, Bryst og Laar. I de efterfölgende 4 Aar omtales paa flere Steder Neldefeber og Skoldekopper, eller „Variolæ spuriæ“ som meget almindelige. Om disse sidste Exanthemer virkelig have været Variceller eller maaskee Kokopper er uvist, da Beskrivelsen er mangelfuld.

Den ondartede Barselfeber omtales 2 Gange af tvende Læger som temmelig hyppig; saaledes i 1842, da Lægen i Vester-Amtets nordre District havde behandlet 4 Barselpatienter, hvoraf de 3 döde; og i 1845, da Lægen i det nordöstlige District ligeledes havde havt 4 Barselpatienter under Behandling, hvoraf de 2 döde. Den samme Læge bemærker, at den betændelsesagtige Diathese samme Aar var i det Hele meget udtalt; dette viste sig blandt Andet ved en Mængde Panaritier, der havde et meget acut Forlöb og ofte endte med Nekrose, ved flere Tilfælde af Hydrocephalus acutus hos Smaabörn, ved Öienbetændelser, godartede Karbunkler osv.

Af de tilförte Sygdomme er der ingen, som saa hyppig og morderisk har hjemsögt Island som *Börnekopperne (Bóla, Bólusótt)*. De have i det Hele siden 1306 grasseret 19 Gange, ofte flere Aar i Rad, og have altid været tilförte ved franske, engelske, hollandske eller danske Skibe. Tidligere have de ofte frembragt en uhyre Mortalitet, saaledes i 1707, da 18000 Mennesker af en Befolkning paa 50000 skulle være döde, ligeledes 1430, da 8000 siges at være bortrykkede. I de senere Aar ere de aftagne i Voldsomhed, allerede för Vaccinationens Indförelse. I 1785—86—87 da de sidst grasserede i forrige Aarhundrede, bleve i det Hele ikkun 1425 Mennesker bortrevne. I 1839

og 40 bleve de sidste Gang indförte, men ved Afspærring forhindrede fra at udbrede sig videre end til Sönderlandet. De vare dengang meget milde. Flere bleve angrebne, som havde havt Kopperne i 1785. De vare meest dræbende i de lave og fugtige Fiske-boliger ved Sökanten. Landphysikus havde 36 Patienter under Behandling, hvoraf ikkun 3 döde. Af en Befolkning i Reykjavik By og Omegn paa 12 a 1300 Mennesker, hvoraf de Fleste vare vaccinerede, döde ikkun 15, hvorimod der i et Fiskerleie, hvor kun Faa vare vaccinerede, döde 40 af en Befolkning paa c. 600 Mennesker. I 1836 kom ligeledes 2 Koppepatienter til Sönderlandet, men de udholdt Quarantæne, og Sygdommens videre Udbredelse blev derved forhindret.

Meslingerne (Mislingasótt) have 3 Gange været förte til Island, senest i 1846. Ligesom paa Færöerne angrebe de ogsaa her alle Aldere uden Undtagelse, og bleve især farlige derved, at Folk gik ude med dem og aldeles ikke kunde iagttage nogen Diæt eller Regimen. De vare i den Grad almindelige, at i eet Sogn f. Ex. ikkun 2 Mennesker gik fri. De bleve först bragte til Sönderlandets vestre District (til Havnefjord) med et Skib fra Danmark den 3die April; dette gik imidlertid strax paa Fiskeri, hvorfra det kom tilbage den 20de Mai med hele Besætningen smittet. Fra den Tid udbredte Epidemien sig over hele Sönderlandet, hvor den varede til sidst i Juli. Den udbredtes herfra ved Contagium, navnlig ved de reisende Skoledisciple, og kom til Sönderlandets östlige District endnu i Mai, hvor den ophörte ligeledes sidst i Juli. Til Nordlandet kom Epidemien först i Juni og vedblev at udbrede sig der ind i December. Til Vesterlandet kom den först i Juli. Det synes forresten, som om Epidemien var bleven tilfört Landet paa 2 Puncter, nemlig foruden til Havnefjord, ligeledes til Skagestrand sidst i Mai i det samme Aar. Som ovenfor bemærket blev næsten hele Befolkningen angreben. Den var meest dræbende paa Fiskerleierne, hvor efter Landphysici Beretning 70 döde af en Befolkning paa henved 1250, hvorimod der i hele Reykjaviks Sogn kun döde 30 af 1500. Den var meest farlig for spæde Börn, gamle Folk og Drankere. Epidemiens Indflydelse paa Dödeligheden i de forskjellige Aldersclasser sees bedst af den hosföiede Tabel. Aarene 1845 og

44, som ere brugte til Sammenligningspunkt, vare aldeles frie for nogensomhelst Epidemie, og i 1846 vare Meslingerne eneherskende.

	Mandkjön.				Qvindekjön.			
Alder.	Döde i Gjennemsnit af 1844 og 45.	Döde i 1846.	Flere Döde i 1846.	Flere Döde pCt.	Döde i Gjennemsnit af 1844 og 45.	Döde i 1846.	Flere Döde i 1846.	Flere Döde pCt.
0—1	305	724	419	137	252	628	376	149
1—3	19	89	70	368	22	93	71	323
3—5	7	10	3	43	6	15	9	150
5—10	10	19	9	90	7	15	8	114
10—20	37	48	11	30	31	48	17	55
20—30	39	50	11	28	41	60	19	46
30—40	41	66	25	61	42	70	28	67
40—50	64	106	42	66	56	124	68	121
50—60	41	148	107	261	55	175	120	218
60—70	45	101	56	124	49	166	117	239
70—80	60	151	91	152	53	228	175	330
80—90	23	71	48	209	25	104	79	316
90—100	1	11	10	1000	7	8	1	14

Man seer heraf, at Dödeligheden har været meget betydelig, især i Altersclassen fra 0—3 og over 50 Aar. Ogsaa her har Dödeligheden været noget större blandt Fruentimmer. Mange bleve forresten bortrykkede af Meslingernes Fölgesygdom, en haardnakket Diarrhoe, der ogsaa her ligesom paa Færöerne var meget hyppig. De islandske Læger vare noget uenige om denne Diarrhoes Oprindelse, idet En af dem bestemt paastaaer, at ikkun de, som havde overstaaet Meslingerne, bleve angrebne af den, hvorimod et Par andre Læger ville have bemærket, at den lige saa vel angreb de Danske, som ikke havde havt Meslingerne, samt at den hos Nogle först viste sig en heel Maaned efter at Meslingerne vare forsvundne. Det er forresten rimeligt, efter Analogien med den færöiske Epidemie at dömme, at denne Diarrhoe

virkelig har været en Fölgesygdom efter Meslingerne, fremkaldt ved Forkölelse og den totale Mangel paa alt Regimen under Afskallingsstadiet.

Skarlagensfeberen (Flekkusótt)* findes omtalt som en almindelig Epidemie i Aaret 1827 og gik da over hele Landet. Den opstod först paa Sönderlandet i April Maaned og varede ind i Juli. Den var hyppig ledsaget med miliaria, var forresten ikke meget dræbende uden gjennem sin Fölgesygdom Vattersot. Den angreb efter Lægernes Erfaring især unge Folk mellem 10—30 Aar, kun faa Ældre; den var meest dödelig for Börn under 10 Aar. Epidemiens Indvirkning paa Dödeligheden i de forskjellige Aldersclasser sees bedst af hosföiede Tabel. Til Sammenligningspunkt er her brugt et Gjennemsnitstal af Aarene 1822 og 23, da 25 og 26 vare epidemiske og den specielle Dödeliste for 1824 ikke var til at erholde her paa Stedet. — I 1827 grasserede foruden Skarlagensfeberen tillige Kokopperne, men ikkun 1 anföres at være död af disse.

	Mandkjön.				Qvindekjön.			
Alder.	Döde i Gjennemsnit af 1822 og 1823.	Döde i 1827.	Flere döde i 1827.	Flere döde pCt.	Döde i Gjennemsnit af 1822 og 1823.	Döde i 1827.	Flere döde i 1827.	Flere döde pCt.
0—10	228	687	459	201	176	644	468	266
10—20	22	58	36	162	22	44	22	100
20—30	37	45	8	22	29	52	23	79
30—40	25	46	21	84	29	39	10	34
40—50	20	31	11	55	25	35	10	40
50—60	39	47	8	21	39	43	4	10
60—70	34	56	22	65	44	49	5	11
70—80	28	34	6	21	44	44	0	0
80—90	22	27	5	23	31	59	21	68
90—100	3	5	2	67	7	12	5	71

*) Dette Ord er forresten en generel Benævnelse om alle exanthematiske Febre; eengang er det brugt om febris petecchialis.

Man seer heraf, at den epidemiske Skarlagensfeber er forskjellig fra Influenza og Meslingerne deri, at den er meest dræbende for Aldersclassen fra 0—20 Aar *). Da der for dette Aar i Medicinalberetningerne savnes Indberetning fra flere Districter, kan man ikke slutte sig til Epidemiens Udbredningsmaade. Besynderligt nok omtaler ingen af Lægerne, hvorledes Skarlagensfeberen dengang blev tilfört Landet; dette findes derimod optegnet om Epidemien i 1797, der blev indfört med et Skib til Vestmannö. Foruden disse 2 Epidemier er der al Grund til at antage, at Skarlagensfeberen endnu 2 Gange har hjemsögt Landet, nemlig 1669 og 1776.

Kighoste (Andarteppuhósti) findes optegnet som Epidemie 4 Gange, og gik idetmindste de 3 Gange flere Aar i Rad. Ligesom Meslingerne angriber ogsaa denne alle Aldere, endog gamle Folk, er ofte compliceret med Brystbetændelser, men viser sig især dödelig for spæde Börn. Den Epidemie, som herskede i 1825 og 26, anföres at være tilfört med en Skibsdreng fra Flensborg. Om de andre Kighoste-Epidemier findes ingen nærmere Optegnelse. Den synes ligesom Meslingerne at udbrede sig ved Contagium, hvoraf tillige dens langsomme Gang forklares, da den hver Gang har brugt omtrent 3 Aar for at gaae hele Landet rundt. I 1825 opstod den först paa den östlige Kant af Sönderlandet og gik derfra Nord om, over Nord- Vester- og tilsidst Sönderlandet. I 1839 opstod den först paa den östlige Kant af Sönderlandet og gik da netop i den modsatte Retning. En af Lægerne bemærker dengang, at Hudsygdomme, navnlig Tinea og Crusta lactea (ikke Scabies) synes at formilde om end ikke forebygge den, en Erfaring, som ogsaa andetsteds fra bliver bekræftet.

At *Syphilis* et Par Gange har været fört til Landet, er allerede tidligere omtalt. Desforuden har Island 2 Gange været hjemsögt af *Pesten*, som begge Gange anrettede en forfærdelig Ödelæggelse, samt eengang af en fremmed Sygdom, som i Annalerne bliver benævnet *Engingarsótt*.

En historisk Fremstilling af de islandske Epidemier vil ikke være uden Interesse, deels som et Bidrag til dette Lands Ulykkes-Historie,

*) Dette har Skarlagensfeberen tilfælleds med Kopperne, der efter Annalernes Angivelse paa Island især skulle være dödelige for den yngre og tildeels ogsaa den kraftige Mandsalder fremfor de höiere Aldersclasser. Desværre seer jeg mig ikke istand til at kunne godtgjöre dette ad den statistiske Vei.

deels til Sammenligning med Epidemierne i andre Lande. De fortrinlige islandske historiske Kilder komme En her tilgode. Jeg har til Udarbeidelsen af denne Oversigt for de tidligere Aar afbenyttet: *Espolins* Annaler, der omfatte Aarene fra 1263 til 1773; *Björn's á Skardsá* Annaler, som omfatte Aarrækken fra 1400 til 1645; Biskop *H. Finsens* fortrinlige Afhandling i det ældre Fèlags-Rit Bd. 14 p. 109—226: „Um Mannfæekun af Hallærum", det ældre literære islandske Selskabs Skrifter „Rit þess islenzka Lærdóms-Lista Fèlags", *M. Stephensens* „Minnisverd Tidindi" og sammes „Island i det 18de Aarhundrede". For dette Aarhundrede har jeg benyttet de islandske Medicinalberetninger; men da disse först fra 1825 blive nogenlunde nöiagtige, saa har jeg desuden afbenyttet „Islenzk Sagnablöd", *M. Stephensens* „Klaustur-Póstur", de af Præsterne aarlig indsendte Dödelister, samt enkelte andre utrykte Kilder. Med Hensyn til de i Annalerne omtalte Epidemier maa man lægge Mærke til, at ikkun de findes omtalte, som have været mere betydelige eller havt en iöinefaldende Indvirkning paa Dödeligheden; derfor blive Epidemierne tilsyneladende hyppigere, alt eftersom de nyere Kilder benyttes. Af Annalerne har jeg gjort Oversættelsen saa vidt muligt ordret. Disse Epidemier have i chronologisk Orden været fölgende.

1306. Da gik en Sot, som af Nogle kaldtes *Kopper*; den foer over hele Landet og angreb især dem, som vare under 40 Aar; paa nogle Steder stode Husene öde, paa andre var ikkun 1 Efterlevende.

1310. Da gik en meget farlig *Sot* paa Nordlandet og derefter *Kopper*, i den Grad, at Folk raadnede istykker; ogsaa i hele Skalholts Bispedömme var der megen Mandedöd, frembragt af forskjellige Slags Sygdomme (*qverkasótt* og *stingasótt* eller *tak*).

1313. Da gik forskjellig Slags *Sot* omkring Landet. Der var een Slags, som ikkun angreb Folk indtil Brystet; den blev af en Mand *Grimur* kaldet *Hettusótt;* Nogle fik Hævelse i Brystet, der blev saa haardt som en Steen.—Landphysikus *Thorstensen*, som i „Mémoires de l'academie royale de Médicine T. VIII p. 26—55" har givet en kort Udsigt over de islandske Epidemier og, som det synes, især har benyttet *Espolins* Annaler, benævner denne Epidemie ved Faare-

syge (Angina parotidea). *Svend Povelsen* oversætter i sit Register over de islandske Sygdomsnavne (som findes i det ældre Fèlagsrit Bd. 9 og 10) hettusótt ved hydrocephalus, hvilket imidlertid aldeles ikke svarer til den korte Beskrivelse af Epidemien. Senere i Annalerne og paa andre Steder bliver hettusótt undertiden anført som Epidemie samtidig med Hungersygdomme.

1347. Da grasserede *Kopperne* i Landet, i den Grad, at Ingen erindrede Mage dertil; de angrebe næsten Enhver paa 40 Aar og derunder, dog ogsaa flere ældre Mænd.

1380. Da gik *Kopperne* over Landet og megen *Sot.*

1381. Efter en haard Vinter og mislykket Græsvæxt opstod megen *Sot* i Landet.

1390. Da gik *Landfarsot* blandt Menneskene og Sygdom blandt Kreaturene.

1402. Med et Skib fra Norge kom ved nogle Klæder saa megen Smitsot ud til Landet (först til Nordlandet), at Folk döde inden 3 Dage. Boligerne bleve menneskethomme, og endskjöndt 12 eller 15 droge med En til Graven, kom stundom ikkun 4 eller 5 levende tilbage.

1403. Denne Landeplage vedblev i de næste 2 Aar og ophörte först ved Paasketid i 1404. I Skalholts Bispedömme vare neppe 50 Præster efterlevende. Den blev kaldt den *store Plage*, men sædvanlig ogsaa den sorte Död, og antaget for at have grasseret udenlands for lang Tid siden*). I denne Epidemie skal $\frac{2}{3}$ af Indbyggerne være omkomne. — *Björn á Skardsá* sætter Epidemiens Ankomst til 1401. *Thorstensen* (a. St.) kalder den, vistnok med Rette, den *ægyptiske Pest*, og bemærker, jeg veed ikke efter hvilken Kilde, at de medbragte Klæder vare fra Belgien, hvor Aaret iforveien den orientalske Pest havde hersket i Brüssel.

1423. Da var megen *Udsletssygdom* og andre Slags *Sot.*

1430. Det sige Folk, at *Kopperne* have hersket i höi Grad, at 8000 Mennesker ere döde af dem.

---

*) 1349, da den sorte Död herskede i Europa, var der ingen Epidemie i Island.

1493. Med engelske Skibe kom en stor Landeplage til Landet (först til Sönderlandet), som anrettede megen Ödelæggelse. Boligerne stode overalt öde; Börn fandtes pattende deres döde Mödre, og Koner sadde döde med Spandene under Köerne i Staldene. Ved mange Kirker blev hver Dag 3 eller 4 begravne, og skjöndt 6 eller 7 fore med dem til Graven, kom sjelden flere end 3 eller 4 tilbage. I det næste Aar

1494. gik Epidemien over Nordlandet,

1495. og vedblev endnu der til det fölgende Aar, saa at kun 20 Præster vare efterlevende og hver maatte betjene 5, 6 eller 7 Kirker. — *Thorstensen* kalder denne Epidemie ligeledes den *orientalske Pest*, og bemærker, at der samme Aar var Pest i Shropshire.

1511. I dette Aar grasserede *Kopperne*, hvoraf Mange döde, især Folk paa 40 Aar og derunder; paa Nordlandet döde 400 Mennesker, og der savnedes Koner til at malke Kreaturene, som löbe brölende omkring.

1528. Paa den Tid gik megen Sot over Landet, som blev kaldet *Sárasótt*. Den holdt længe ved, var baade farlig og vanskelig at helbrede. Der var dengang en udenlandsk tydsk Læge ved Navn *Lazarus Mattheusson*, ogsaa kaldet *Lassi*. Man blev enig om at overlade ham Gaarden Skáneya paa den Betingelse, at han skulde helbrede gratis 100 fattige Mænd, der vare befængte med hiin Sygdom. *Lassi* drog da sönderpaa og tog Bolig i Skáney. Han helbredede ikkun 50 syge Fattige, og der blev da siden Strid om den halve Jord. — Denne Sygdom, som kun omtales een Gang senere i Annalerne, kalder *Thorstensen* *Skörbug*. Dette er imidlertid neppe rimeligt. I *Finnr Jonsson's* „Historia ecclesiastica Islandiæ T. II p. 533“ omtales denne Sygdom, og i en Anmærkning tilföier Forfatteren Fölgende: Man var uenig om denne Sygdom; Nogle mene, at det har været *Lepra*, Andre at det var *Lues inguinaria* (Syphilis), og atter Andre, at det var en Art *Paralyse*. *Jonsson* mener, at det ikke kan have været

lepra, fordi denne allerede af de Gamle blev benævnet likþrá. For at det var lues venerea kunde den Omstændighed tale, at de samme Midler bleve brugte imod hiin Sygdom som imod Syphilis; dog er han meest tilböielig til at antage, at det har været en Art Paralyse, fordi denne Sygdom tidligere var meget hyppig men senere aldeles forsvandt, saa at ikkun Navnet er blevet tilbage i Skrifter. Han anförer, at denne Paralyse skulde være aftaget i Landet, især efterat Brugen af Snuus- og Skraatobak var bleven almindelig.—Herved er imidlertid at bemærke, at Forklaringen af en Paralyse aldeles ikke svarer til Benævnelsen sárasótt (Saarsot), med mindre dermed skal forstaaes den Art af Spedalskhed, som kaldes lepra anæsthetos; men denne Sygdom kan det neppe have været, saafremt *Lassi* virkelig har helbredet 50 af 100. I den Levnetsbeskrivelse, som *Svend Povelsen* har udgivet over Islands förste Landphysikus *Bjarne Povelsen*, bliver Benævnelsen sárasótt (Pag. 48) ligefrem brugt om Syphilis, som 1756 herskede ved Uldfabriken i Reykjavik. Det bliver ogsaa saameget mere rimeligt, at denne Epidemie virkelig har været Syphilis som denne Sygdom paa hiin Tid var overordentlig meget udbredt i Europa. I Aaret 1506 skal saaledes Syphilis have været epidemisk paa flere Steder, og udbredte sig især i Tydskland, saa at der 1519 blev oprettet et Hospital for Syphilitiske i Augsburg, og i 1527 bleve Bordellerne afskaffede i Sydtydskland for at forhindre den megen Liderlighed. Forresten grasserede i selve Aaret 1528 den engelske Sved paa flere Steder, og i den franske Armee under Lautrec i Nedre-Italien herskede der saa megen Sygelighed, at der af 80,000 Mand ikkun bleve 1800 tilbage (*Schnurrer's* Chronik der Seuchen).

1541. Megen *Sot* skal have gaaet, hvoraf især Ægtefolk döde.

1545. Om Hösten og Vinteren skal have gaaet *Sot*, hvoraf Mange döde, især sönderpaa.

1551. Da staaer omtalt, at *Jon Magnusson* laae længe „*sár*,

thi denne *Sot* gik paa den Tid, men Ingen vidste, hvad det var for en; han vilde ikke lade sig helbrede."

1555. Da kom den store *Koppesygdom* til Landet, hvoraf en Mængde Folk mellem 20 og 40 Aar döde. Der var ligeledes *Pest af Dyrtid.*

1574. Da gik *Kopperne* over Landet.

1580. Da gik en Slags *Kopper (Krefðubóla),* hvoraf Mange döde. Der gik ogsaa en Sot udenlands over hele Europa; den kom ligeledes til Island og blev der kaldet *Engingarsótt* (af *engia*, sammenknibe, sammensnerpe). — I dette Aar gik Influenza paa mange Steder i Europa; men hiin Benævnelse passer ikke herpaa, bedre maaskee paa Kriebelkrankheit, som i 1581 herskede paa flere Steder.

1586. Da foer *Sot* over Landet.

1590. Da gik *Kopperne.*

1592. Da var der en farlig *Dysenterie.*

1597. Om Foraaret herskede *Dysenterie*, hvoraf mange Folk döde.

1602. Da var megen Folkedöd af *Sot* og *Dyrtid.*

1603. Da gik *Dysenterie*, hvoraf Mange döde.

1604. Det 4de Aar gik endnu *Dysenterien* *).

1613. Da gik en tung og almindelig *Landfarsot* over hele Island og varede fra Höst til Nytaar.

1616. Fra et engelsk Skib blev en Mand med *Kopper* flyttet i Land, og herved indförtes Sygdommen. Mange döde, især Folk under 30 Aar. I Ingjaldhols Sogn döde 70, i Arnes-Syssel 300, i Hunevands Syssel 150, i Hegranes-thing (Skagefjord-Syssel) 200 og i Vadlathing (Öfjord-Syssel) 200. Desuden gik der ogsaa en anden Sygdom *(tak)*, hvoraf Mange döde. Af Mangel paa Folk bleve Drenge og Piger flyttede fra Sönderlandet til Nord- og Österlandet og solgte, de förste for 60, de andre for 40 Alen **). I det næste Aar

---

*) For dette Aar omtaler *Thorstensen* Kopperne, hvorom jeg Intet finder i de omtalte Annaler.

**) Er egentlig 1 Alen Vadmel ɔ: Eenheden for den islandske Myntberegning.

1617. gik *Kopperne* over Österlandet.
1625. Da var der saa megen *Sot* i Mulathing, at 100 Mænd döde og 70 Ægteskaber bleve ophævede ved Dödsfald.
1627. Da gik en tung *Landfarsot* over Nordlandet og mange Folk döde.
1632. Da gik *Kopperne* om Hösten.
1636. Da gik *Kopperne*, hvoraf Mange döde; ligesaa gik *Landfarsot*. 90 bleve begravne i Hvalnes og 200 i Utskálum (2 Fiskerpladser).
1641. Megen *Sot* gik da om Hösten.
1644. Da kom *"Meslingesot"* til Landet med Örebaksskibet fra Danmark. Den havde ikke för været i Island. Den gik hele Landet rundt; i Skagefjords-Syssel alene döde 106.
1648. Efter foregaaende *Dyrtid* gik megen *Sot* i Landet, meest i Vestfjordene.
1650. Da var megen *Sot* og *Mandedöd*, meest paa Udpynterne omkring Landet.
1652. Da var megen *Sygelighed (sótthæti)* om Vaaren.
1655. Da gik *Kopperne* i Vestfjordene og mange gamle Folk döde.
1657. Da gik *Sot* omkring Vesterjöklen, hvoraf 200 döde; ogsaa omkring Myvatn var megen Mandedöd.
1658. Da gik *Kopperne* paa Nord- og Sönderlandet; Mange, fornemmelig Folk paa 20 Aar og derunder, döde af dem, især ved Sökanten.
1669. Da gik forskjellig Slags Sot, ogsaa *"Flekkjasótt"*, som om Vinteren gik over hele Landet og bortrev Mange.—*Thorstensen* kalder denne Epidemie Skarlagensfeber.
1670. Da gik *"Hlaupabóla"* vesterpaa.—*Sv. Povelsen* oversætter dette Ord ved Variolæ spuriæ, *Thorstensen* ved "milde Kopper".
1671. *Kopperne* gik endnu i dette Aar i Vestfjordene og i det
1672. fölgende paa Sönderlandet.
1675. Da gik megen *Sot* efter foregaaende Dyrtid.
1676. Da gik megen *Sot* og mange midaldrende Folk döde.
1690. Da gik *Sot*.

1694. Da gik *Meslingesot* om Sommeren og Hösten; dog döde ikke Mange.

1695. Da gik en tung og farlig *Sot* over Landet.

1697. Da gik *"Hettusótt"* og *Hungersygdomme.* — *Thorstensen* oversætter ogsaa her hettusótt ved Angina parotidea.

1704. *Sott* gik da paa Sönderlandet.

1706. Da gik *Qvefsótt (Influenza)* omkring Öfjorden og vesterpaa.

1707. En Islænder havde været udenlands og var död af *Kopper* om Vinteren. Om Foraaret blev hans Töi flyttet iland til Örebakke og deriblandt en Kiste med Linned. Hans Söster tog en af hans Skjorter paa og fik da Kopperne; paa denne Maade udbredtes Sygdommen over hele Landet. Kopperne havde sidst grasseret for 34 Aar siden. Flere ældre Folk, som havde havt Kopperne för, fik dem igjen, men meest angreb de dog unge Folk, især Mandfolk, mindst Börn. Stundom maatte Konerne före Ligene til Kirken; Bispen maatte selv lægge paa sin Hest og ride alene! 12000 Mennesker skulle være döde i Skalholt-Bispedömme og 6000 paa Nordlandet, altsaa i det Hele 18000*), saa at der omtrent blev 34000 Indbyggere tilbage. De fleste Spedalske döde ved denne Leilighed, og ellers især gamle Folk og frugtsommelige Koner. Kop-

1708. perne gik i det fölgende Aar endnu omkring Olafsfjord

1709. og nordpaa til Östfjordene, hvor de endnu var i 1709.

1714. Da gik *Landfarsot* i Mula-Syslerne og österpaa; mange Folk döde.

1719. Da gik en streng *Influenza* nord om Landet.

1723. Da gik *Sot* paa Sönderlandet, som dog ikke var meget farlig; siden gik den nordpaa over hele Landet, og Adskillige döde.

1730. Da gik *Sot* om Sommeren sönderpaa og derfra op i Borgarfjorden og siden paa Nordlandet.

1735. Da gik *Sot* nord- og vesterpaa.

1736. *Landfarsot* viste sig paa flere Steder hist og her.

---

*) Dette Tal angives noget forskjelligt af de forskjellige Annalister.

1738. Da gik *Landfarsot* nordpaa og vesterpaa, og mange Folk döde.

1742. Da gik *Kopperne*, dog ikke i höi Grad; de vare tilförte ved hollandske Skibe.

1747. Da gik en farlig Sot sönderpaa, saa at 200 döde i Rangervalle-Syssel. — *H. Finsen* kalder denne Sygdom efter *J. Olafsens* Annal *Febris petecchialis* (Flekkusótt).

1751. Da begyndte en streng *Dyrtid*, som varede i 7 Aar, og med den fulgte forskjellige *Slags Sygdomme*, som vedbleve lige saa længe.

1757. Var den 7de Uaars-Vinter. Hunger-Sygdommene havde anrettet stor Ödelæggelse. Nogle sige, at i den Tid 4200 Mennesker skulle være omkomne, hvoraf 2500 i Skalholts Bispedömme.

1758. Da var farlig *Sot* i Öfjord og Skagefjord.

1759. Da sluttedes Mandedöde-Aaret.

1762. Da kom *Kopperne* til Landet, men de vare ikke meget dræbende. Siden gik *Landfarsot*, og mange Börn og middaldrende Folk döde. *Kopperne* gik

1763. endnu over hele Landet i dette Aar.

1766. Da gik en farlig *Landfarsot.*

1767. Da kom en *Sot* til Landet med Österlandsskibene, og Mange döde deraf. — *Thorstensen* anförer for dette Aar Skörbug som almindelig.

1771. Da gik *Kighoste* blandt Börn og *"Taksótt"* blandt Ældre, hvoraf Flere döde*).

1773. Da gik *"Taksótt"*, især i Isefjord-Syssel.

1774. *Influenza (Qvefsótt)* gik da paa Vesterlandet og *Kighoste* paa Sönderlandet.

1776. Da gik *Flekkusótt*, "den Sygdom som Lægerne kalde *Skarlagensfeber*"; den var meget mild.

---

*) *Tak* betyder egentlig Sting og bruges ifleng om Pleurodyne og Pleuritis; *Taksótt* skulde altsaa egentlig være en epidemisk Pleuritis; men der er al Grund til at formode, at dette Udtryk har været brugt synonymt med *qvefsótt* (Influenza), der næsten altid compliceres med Pleuritis; dette finder jeg ogsaa eengang at være b"ugt saaledes i en af Præsternes Dödelister.

1778. Hermed begynder en Række af betydelige *Uaar* med deraf fölgende *Sygdomme*, som paa et Par Aars Afbrydelse nær vedvarede indtil 1785.

1779. Dette Aar gik desuden en saa haard "*Taksótt*" i Hola-Stift, at der sammesteds döde lige saa mange som der födtes; blandt *Börn* rasede ligeledes en *farlig Sygdom*, som paa enkelte Steder borttog $\frac{2}{3}$ af de Födte.

1780. Dyrtiden vedblev. *Sot* grasserede om Efteraaret.

1781. Dyrtiden tiltog. Hestekjödsspisen blev saa almindelig som den aldrig för havde været siden Landet blev christnet. Mange spiste desuden grovt Bygmeel blandet med Straa, kogt i Saltvand, ligesaa ferskt Haifiskekjöd og forskjellige Tangarter. Der grasserede da *Landfarsot* og en *Mavesygdom* blandt Börn og ældre Folk. En slem *taksótt* gik desuden i Hola-Stift og bortrykkede 45 i eet Syssel. 10 findes anförte som döde af Hunger. Hestekjödspiserne vare de förste, som omkom af Hungersygdomme.

Den 29de Juni 1783 begyndte en voldsom vulkansk Eruption af Skaptafjelds-Jöklen, en af de största, som nogensinde har fundet Sted paa Island; herved bragtes Dyrtiden til en umaadelig Höide i de næste 2 Aar. Den islandske Mos blev i dette Aar og for de 2 fölgende aldeles ödelagt, hvorved Hungeren endmere forögedes. Den uhyre Askeregn tilintetgjorde Græsvæxten næsten

1784. over hele Landet. I 1784 og 85 naaede Uaaret sit Höide-

1785. punkt. Mangfoldige Kreature döde; de levende Heste aade de döde, samt desuden Mögdynger, Tömmer og Jordvægge; Faarene aade Ulden af hverandre. Ifölge Sysselmændenes Indberetning döde der om Vinteren 1783 og 84: af Hornqvæg udaf en Besætning paa 21457 de 11461, af Faar udaf en Besætning paa 232731 de 190488, af Heste udaf en Besætning paa 36408 de 28013 ɔ: respective 53,, 82 og 77 pCt. Af den forfærdelige Hunger opstod der alle Slags Sygdomme blandt Mennesker, *Blodgang, Skörbug* og *Hettusótt**).

*) Det Nærmere herom kan eftersees i *M. Stephensens* „Beskrivelse over den nye Vulkans Ildsprudning i Vester-Skaptafjelds-Syssel Pag. 128 ff."

Baade Embedsmænd og velhavende Bönder bleve saaledes medtagne af Mangel paa det Nödvendige, at det var kjendeligt paa deres Udseende. I Hola-Stift döde i 1784, efter Biskop *Thorarensens* Optegnelser, af Hunger eller rettere sagt Hungersygdomme: i Thingö-Syssel 863, i Öfjorden 518, i Skagefjorden 462 og i Hunevands-Syssel 302 ɔ: i det Hele 2145 *). I Skalholts Stift döde af Hungersygdomme efter Præsternes Dödelister: i Mule-Syssel 70, i Skaptafjeld 298, i Guldbringe-Syssel omtrent 215 og 10 bleve fundne döde paa alfare Vei, i Myre-Syssel 108 og 10 fundne döde paa Veiene, i Sneefjeldnæs 189 og 8 fundne döde paa Veiene, i Dale-Syssel 50 og 5 fundne döde paa Veiene, i Strande 16; ɔ: i det Hele 1079, hvorved imidlertid er at bemærke, at der mangler Opgivelse for Borgarfjord, Rangervalle og Arnæs-Syssel. Isefjords- og Bardestrands-Syssel bleve saa godt som forskaanede for Dyrtiden. Den 4de August 1784 indtraf desuden et uhyre Jordskjælv, hvis ödelæggende Virkninger endmere bidrog til at foröge Dyrtiden. Denne vedblev endnu i höi Grad i 1785. Paa nogle Gaarde mistede de spæde Börn deres Forældre og bleve fundne i en hjelpelös Tilstand, næsten forkomne af Hunger, og reddede af dem, som hændelsesviis kom til. I Skalholts Stift findes for dette Aar 1405 opförte som döde af Hunger og Elendighed, og 65 bleve fundne döde paa alfare Vei. I Hola Stift anföres 832 som döde af Hunger. Desuden herskede om Vinteren 1784 og 85 foruden Hungersygdommene tiltige *Taksótt* og *Landfarsótt*, hvoraf især döde Mænd mellem 20 og 40 Aar. Hvor stor en Dödelighed disse 2 Sygdomme have frembragt, sees bedst i de Sysler, der gik fri for Hunger ɔ: i den vestlige Deel af Bardestrand og Isefjord. I begge disse Sysler döde der i 1784 82 og i 1785 206 flere end i 1773. Desuden kom i 1785 *Kopperne* til Landet, men i dette Aar bortrev de ikkun 75 Mennesker.

*) Senere i en Anmærkning a. S. Pag. 175 anförer *H. Finsen* Tallet paa de af Hunger Omkomne i Hola Stift for dette Aar til 2035.

1786. *Kopperne* bortrev i dette Aar i Skalholts Stift 1033 Mennesker og i Hola Stift 204. I Skalholt omtales endnu 33 som döde af Hunger og Elendighed, og 8 bleve fundne döde paa Veiene. I Vester-Isefjords-Syssel omtales i Præsternes Dödelister 5 som döde af „Flekkusótt.“

1787. Dette Aar bortrev *Kopperne* endnu 113. 14 findes anförte som döde af Hunger. Forresten herskede ingen Epidemie.

1788. Da grasserede megen *Taksótt* paa Nordlandet.

1791. Da gik *Taksótt* i de vestlige Sysler; den blev af Nogle anseet for Meslinger. — *Thorstensen* anförer ligeledes Meslinger for dette Aar; men dette forholder sig neppe saa. I Medicinalberetningen for 1846, dengang da Meslingerne sidst herskede, omtaler Districtslægen *E. Johnsen*, at gamle Folk, som godt erindrede Koppe-Epidemien i 1786—87, ikke kjendte Meslingerne og tilmed bleve angrebne i 1846. Herfor taler endvidere, at denne Taksótt ikke virkede synderligt ind paa Dödeligheden, som vistnok ellers vilde have været Tilfælde med Meslingerne, der ikke havde været i Landet siden 1694. Af denne Omgangssyge döde 107 i Sneefjeldsnæs-, 34 i Dale- og 11 i Myre-Syssel.

1792. Da gik endnu den samme Sygdom, hvoraf 133 döde i Skalholts Stift og 32 i Hola-Stift. Ligeledes grasserede *Kighoste*, hvoraf 37 döde.

1793. Da döde i Hola-Stift endnu 43 af *Taksótt* og 32 af *Kighoste.*

1797 og 1798. I dette Aar gik en Sot, som især var farlig for Ynglinge og Börn; den gik först over Sönderlandet, en Deel af Vesterlandet og tilsidst over Nordlandet. Den yttrede sig med Hovedpine, Hævelse i Halsen, Tyngde i Lemmerne etc.; paa Nogle kom röde Pletter ud over hele Legemet, og Huden skallede af. Om dens Natur og Væsen var man uenig; den siges at være kommet med et Skib fra Vestmannö (Minnisverd Tidindi). — Denne Epidemie anförer *Thorstensen* som Meslinger. Det er imidlertid höist rimeligt, at det har været *Skarlagensfeber;* deels passer dette paa den korte Beskrivelse, og deels anföres der i Præsternes Döde-

lister for 1798, da den samme Sygdom endnu herskede, ligefrem Skarlagensfeber, hvoraf 128 opgives som Döde, samt desuden „Hævelse i Halsen, der formodedes at være den samme Sygdom“, hvoraf 47 döde.

1799. Da herskede *Skarlagensfeberen* endnu, skjöndt i Aftagende.

1801 og 1802. Da var nogen Dyrtid med deraf fölgende Sygdomme, *Skörbug* og *Dysenterie*, hvoraf Flere döde, især omkring Reykjavik.

1803. Da gik endnu *Sot og Sygdomme af Hunger.*

1804. Da gik *Landfarsot.*

1805. Da gik Qvefsótt *(Influenza).*

1811. Da grasserede galdeagtig *Nervefeber*, samt *Skörbug*, *Dysenterie* og indenlandsk *Cholera*, hvilke Sygdomme dog ikke herskede i höi Grad.

1812 til 1814. Paa Grund af Krigen blev der i denne Tid ikkun flyttet faa Kornvare til Landet. Der gik da *Sot* paa Sönderlandet, som sagdes at være tilfört med'et norsk Skib; ligeledes gik *Dysenterie*, og paa flere Steder döde Folk af Usselhed.

1816. *Influenza* gik over hele Landet.

1819. „Epidemisk galdeagtig Catarrhalfeber“ *(Influenza)* findes anfört i Præsternes Lister.

1820. Da begyndte *Strubehosten* at yttre sig, i Begyndelsen meest paa Vester- og Nordlandet.

1821. Af *Strubehoste* anföres 294 döde, og af epidemisk galdeagtig *Catarrhalfeber* 277. *Sv. Poulsen* omtaler i dette Aar i sin Indberetning rheumatisk Feber, compliceret med Brystaffectioner *(Influenza).*

1825. Da gik *Influenza* over hele Landet.

1826. Da gik *Kighoste* over hele Landet; den anföres at være tilfört med en Skibsdreng fra Flensborg.

1827. Da gik *Skarlagensfeberen* over hele Landet. Blandt Hundene grasserede Snive og blandt Köerne paa Sönderlandet *Kokopperne.* Flere Malkepiger bleve smittede, og herfra overförtes disse Kokopper paa mange Mennesker, selv dem, der havde havt de naturlige Kopper; de vare i Regelen ikke dödelige.

1828. Da herskede *Typhus*, hvoraf i Præsternes Lister 126 anföres som döde; endvidere gik *Strubehoste* paa Nordlandet, og deraf döde mange Börn. *Urticaria* og *Variceller* anföres ligeledes paa Vesterlandet.

1829. Af *Typhus* findes 93 anförte som döde. *Strubehosten* herskede endnu.

1831. Indenlandsk *Cholera* var da meget almindelig over hele Landet, men aldeles ikke dræbende; ligesaa mærkedes *Dysenterie* paa flere Steder.

1832. *Choleraen* vedblev endnu at være almindelig, ligesaa *Dysenterie*, *Urticaria* og *Variceller.*

1833. *Typhus* var især paa Sönderlandet temmelig almindelig; *Cholera* var endnu ikke ophört.

1834. *Influenza* gik over hele Landet. I Præsternes Lister findes 803 anförte som döde heraf, samt desuden 105 af hidsig Feber, Betændelsesfeber og Sidesting. *Angina parotidea* var ligeledes epidemisk, men ikke farlig.

1835. *Typhus* var dengang almindelig. *Angina parotidea* var endnu ikke ophört.

1836. *Typhus* herskede end mere epidemisk; 45 anföres som döde heraf. Paa Nordlandet var *Variceller* hyppig, samt ligeledes der *Strubehoste* paa flere Steder. Paa Sönder- og Vesterlandet herskede *Skörbug* i nogle Maaneder.

1837. *Typhus* vedblev endnu; 179 anföres som döde heraf. Paa Nordlandet grasserede desuden *Strubehoste*, hvoraf 183 döde. Paa Sönderlandet var *Guulsot* og *Angina parotidea* epidemisk, men begge lidet farlige. Paa Vester- og Sönderlandet anföres desuden *Skörbug* som epidemisk. Blandt Köerne paa Sönderlandet grasserede Kokopperne; ikkun 2 Malkepiger bleve smittede.

1838. *Typhus* var endnu almindelig. I den nordlige og nordvesttige Deel af Landet var *Guulsot* epidemisk. I Norder-Amtet grasserede en catarrhalsk-rheumatisk Feber *(Influenza)*, som der medförte megen Dödelighed.

1839. Paa Sönderlandet herskede *Kighoste* som Epidemie og des-

uden *Kopperne*, der vare bragte til Vestmannö med et fransk Fiskerskib. Den övrige Deel af Landet gik fri for Kopperne. Paa Nordlandet omtales den ondartede Catarrhalfeber (*Influenza*), samt desuden *Cholera* og *Dysenterie*, hvilke sidste dog ikke vare farlige.

1841. *Typhus* omtales paa flere Steder, ligesaa *Influenza*. Paa Nordlandet var Kighosten endnu ikke ganske ophört.

1842. *Typhus* og *Influenza* omtales endnu paa flere Steder.

1843. *Influenza* gik over hele Landet og var meget dræbende.

1845. *Influenza* var temmelig almindelig over hele Landet, men var meget mild, uden synderlig Indflydelse paa Dödeligheden.

1846. Da bleve *Meslingerne* tilförte fra Danmark. De gik over hele Landet og frembragte megen Dödelighed.

Af dette nys meddeelte Ulykkesregister seer man, at der i det Hele fra 1306—1846 ere optegnede 134 epidemiske Aar, hvilke alle have havt en större eller mindre Indflydelse paa Dödeligheden, undtagen Aarene 1831, 32 og 45. I samtlige disse Aar have fölgende Epidemier hersket:

Af udenlandsfra tilförte:

Kopperne 19 Gange, ofte flere Aar i Rad; 3 Gange i det 14de Aarhundrede, 1 Gang i det 15de, 5 Gange i det 16de, 5 Gange i det 17de, 4 Gange i det 18de og 1 Gang i dette Aarhundrede.

Meslingerne have gaaet 3 Gange.

Skarlagensfeber 4 Gange, dog usikkert for de 2 Aar 1669 og 1776.

Kighoste 4 Gange, hvoraf de 3 Gange flere Aar i Rad.

Pesten 2 Gange.

Syphilis 2 Gange (?).

Engingarsótt 1 Gang.

Af indenlandske Epidemier have fölgende gaaet:

Typhus eller *Landfarsot* 15 Gange, undertiden flere Aar i Rad.

Influenza eller *Qvefsóttt* har som almindelig Epidemie gaaet 8 Gange, som mere partiel 7 Gange, samt desuden *Taksótt* som mere almindelig 4 Gange, som partiel 7 Gange. Det er forresten rimeligt,

at Influenza har gaaet oftere og rimeligviis flere Gange er indbefattet under den generelle Benævnelse *Sótt*. Udtrykket *Qvefsótt* forekommer ikke i Annalerne för 1706.

Dysenterie har som almindelig Epidemie gaaet 5 Gange, hvoraf eengang flere Aar i Rad, som partiel 3 Gange.

Skörbug er kun optegnet som mere betydelig 3 Gange, som mere partiel ligeledes 3 Gange; men Udtrykket *Skyrbiúgr* er temmelig nyt, og det er höist rimeligt, at Skörbug har været indbefattet i alle de Gange, hvor Sótt nævnes i Forbindelse med Dyrtid.

Sygdomme af Dyrtid, uden specielt Navn, have gaaet 8 Gange, hvoraf de 2 Gange saa at sige 7 Aar i Rad.

Sótt, uden videre Tilföiende, er optegnet 18 Gange.

Hettusótt findes omtalt 4 Gange, de 2 Gange i Forbindelse med Hungersygdomme.

Strubehoste findes anfört 1 Gang som mere almindelig og senere et Par Gange partiel paa Nordlandet.

Angina parotidea findes anfört 2 Gange.

Guulsot er anfört 1 Gang, 2 Aar i Rad.

Indenlandsk Cholera har gaaet [2 Gange, den ene Gang flere Aar i Rad.

Kokopper iblandt Mennesker findes optegnet 1 Gang.

Febris petecchialis (Flekkusótt) findes anfört 1 Gang.

En *epidemisk Udsletssygdom* uden videre Navn findes anfört 1 Gang.

En dræbende *Sygdom* blandt *spæde Börn* findes anfört 1 Gang.

En *epidemisk Mavesygdom* uden videre Navn findes anfört 1 Gang.

Det vilde være interessant, om man kunde bestemme det Tab af Mennesker, som disse Epidemier have bragt Landet. Vel finder man opgivet for enkelte Aar saavel i Annalerne som i Præsternes Dödelister Antallet paa dem, der ere döde af epidemiske Sygdomme; men da det ikkun er for de færreste Aar, at jeg er i Besiddelse af de detaillerede Dödelister, og da man tilmed ikke veed, om under Classen „Döde af forskjellige Börnesygdomme“ Flere ere medregnede af de Börn, som ere döde af epidemiske Sygdomme, saa vil jeg söge ad en anden Vei at naae dette Resultat.

Jeg vil derfor gjennem Statistiken forsöge paa at bestemme det omtrentlige Tal paa dem, som ere omkomne i Epidemierne fra 1750 til 1846, for hvilke Aar jeg har de nöiagtigste Oplysninger. Forinden maa jeg imidlertid gjöre nogle forelöbige Bemærkninger med Hensyn til den Methode, jeg agter at fölge for at komme til dette Resultat.

Naar man, for at undersöge de epidemiske Aars Indflydelse paa den almindelige Mortalitet, er nödsaget til, saaledes som her er Tilfældet, alene at afbenytte Dödelisterne, uden samtidig Brug af Populationslister, da kan man gaae frem paa flere Maader. Man kan enten holde sig til Generalsummen af de Döde, eller til Dödetallet i de forskjellige Altersclasser. I sidste Tilfælde kan man da undersöge, enten hvormange pCt. flere der ere döde i de epidemiske Aar, end der vilde have döet efter et Gjennemsnitstal af de foregaaende Aar — eller efter et Gjennemsnitstal af baade de foregaaende og efterfölgende Aar.*) Denne Methode er anvendelig, hvor man har med eet epidemisk Aar at gjöre, hvis Virkning ikke udstrækker sig udenfor samme, og naar de nærmest omkringliggende Aar have været forskaanede for nogen Epidemie. Det vil i saa Fald være rigtigere, som jeg allerede tidligere har gjort, at sammenligne det epidemiske Aars Dödetal med et Gjennemsnitstal af de nærmest foregaaende Aar alene, istedetfor med et Gjennemsnitstal af baade de forangaaende og efterfölgende. I förste Tilfælde ville de beregnede pCt. vel blive noget större end de i Virkelighed ere, men Feilen bliver ligelig for alle Aldersclasser. I sidste Tilfælde derimod, navnlig naar Epidemien enten over det Hele eller i enkelte Aldersclasser har indvirket betydelig svækkende paa Befolkningen, udsætter man sig for, at Feilen bliver endnu större og navnlig ulige for de forskjellige Aldersclasser.

Hvor man derimod har at gjöre med flere epidemiske Aar, der fölge efter hinanden, lader denne Methode sig ikke anvende, at sige, hvis man vil bestemme en Værdi for hvert Aar. Hvor nemlig f. Ex. i en Befolkning paa 50000 Mennesker det förste epidemiske Aar har bortrevet 4000 flere end efter Gjennemsnitstallet af de foregaaende Aar, og det andet Aar ligeledes 4000 flere, da ville begge Aarene

*) Det er denne sidste Methode, som Prof. *Fenger* har brugt. Jfr. det kongelige medicinske Selskabs Skrifter, 1ste Bd. 1848.

efter hiin Fremgangsmaade faae den samme Værdi, skjöndt i Virkelighed det andet Aar som indvirkende paa en Befolkning, der var $\frac{1}{12}$ mindre, har været langt mere dræbende. Navnlig vil Forholdet mellem Dödeligheden i de forskjellige Aldersclasser let aldeles kunne forvanskes. Det kan nemlig hænde sig, at det förste epidemiske Aar i een eller flere Aldersclasser har indvirket saaledes svækkende paa Befolkningen, at Dödetallet i disse for de fölgende Aar neppe vil kunne hæve sig til det almindelige Tal i sædvanlige Aar. Det förste epidemiske Aar vil da i disse Classer faae en betydelig Overvægt over de fölgende, skjöndt maaskee i Virkelighed denne Overvægt er aldeles illusorisk.

Hvor man i en vis Aarrække har en Mængde epidemiske Aar indströede blandt andre ikke-epidemiske, saaledes som Tilfældet er paa Island, der vil denne Methode heller ikke kunne anvendes, fordi den ved Epidemierne frembragte Fluctuation i Folkemængden forstyrrer Sammenligningen af de forskjellige Aar. Man vil imidlertid dog selv i dette Tilfælde med nogen Correction kunne benytte Dödetallet alene som Udtryk for Aarets Dödelighed, navnlig, naar man renoncerer paa Detaillen for de enkelte Aldersclasser; og denne Correction vil jeg her anvende, for at sammenligne den sidste Halvdeel af det forrige Aarhundrede med den förste af dette.

Der gives 2 Momenter, som især deleshed indflyde paa Dödetallet og forstyrre den Brug, man kunde gjöre af dette alene til at sammenligne Aarene indbyrdes. Det ene er det ulige Antal af Födsler i de forskjellige Aar. Hvor, som paa Island, Dödeligheden blandt Börn i det förste Livsaar er saa stor, at Dödetallet paa disse i de fleste ikke-epidemiske Aar næsten udgjör Halvdelen af samtlige Döde, og hvor, paa Grund af de hyppige Epidemier, Födslernes Antal er saa ulige, at det i enkelte Aar er mere end dobbelt saa stort som i andre, der indseer man let, hvilken Indflydelse dette Moment alene maa have paa de forskjellige Aars Dödetal. Det andet Moment er den forskjellige Folkemængde. Hvor denne, som her er Tilfældet, ligeledes paa Grund af Epidemierne, for enkelte Aar er reduceret en fjerde Deel af hvad den i andre Aar har været, maa dette naturligviis ogsaa have en betydelig Indflydelse paa de forskjellige Aars Dödetal. Ved at fjerne disse to Momenter har man imidlertid fjer-

net det Væsenligste, som kan være til Hinder for at betragte Aarets Dödetal som Udtryk for dets virkelige Dödelighed.

For at dette Udtryk skulde være fuldkommen correct, udfordredes endnu, at Forholdet mellem Antallet af de Levende i hver Aldersclasse til hinanden indbyrdes uforandret havde været det samme i den hele Aarrække. Dette har nu vistnok ikke været Tilfældet; men naar man betænker, at Forskjellen paa Dödeligheden i de forskjellige Aldersclasser over 1 Aar ikke er meget betydelig, uden netop i de höiere, hvor igjen Antallet af de Levende er saa lavt: saa er det indlysende, at denne Ulighed ikke vil influere betydeligt paa selve Dödetallet og den derpaa grundede Sammenligning, uden forsaavidt som det maaskee vil skjule enkelte smaa Nuancer mellem Aarene indbyrdes, som det her ikke kommer an paa ved denne Undersögelse.

Langt större Feil end af Methoden kunde derimod indsnige sig paa Grund af Dödelisternes Upaalidelighed. At nu disse Lister skulde være mere feilfulde for Island end for andre Lande, har jeg aldeles ingen Grund til at troe, saa meget mere som flere islandske Afhandlinger over denne Materie og de i saa lang Tid tilbage vel vedligeholdte Föde- og Dödelister vidne om Folkets Interesse for statistiske Oplysninger. At de imidlertid ligesom alle Landes ere feilfulde, er vist nok; navnlig er det for flere af de ældre Aar usikkert, om de Dödfödte baade ere indbefattede under Summen af de Födte og Döde. Ligesaa ere vistnok flere Döde udeladte, nemlig af dem, som ere omkomne paa Fjeldveie, tilsöes eller paa anden Maade, uden at være blevne begravede. Endelig fattes der for nogle Aar af det forrige Aarhundrede Opgivelse for enkelte Sysler.*) Dette tilsammen gjör, at Sammenligningen af de enkelte Aar indbyrdes bliver noget usikker, hvilket derimod maa betragtes som forsvindende ved Sammenligniug af begge Aarhundreder indbyrdes, hvor Forholdene ere saa store.

*) Hvor dette har været Tilfælde, som ikkun er hændt 4 à 5 Gange, har jeg ved en Proportionsregning substitueret et Tal for den manglende Opgivelse. Derved blive de af mig senere meddeelte Tal for disse Aar noget forskjellige fra dem, som man finder trykte i det ældre Félagsrit. Den samme Fremgangsmaade har jeg brugt ved Aarene 1800, 1801 og 1802, for hvilke Aar der fattes Opgivelse over Födte og Döde i Hola Stift ɔ: i 4 Sysler tilsammen.

Fremgangsmaaden, som jeg nu har brugt for at fjerne disse 2 Momenter, har været fölgende. Da jeg for hvert Aar i begge Aarrækker har det aarlige Antal af Födsler, saa har jeg ved en Gjennemsnitsberegning, hvorfor er lagt til Grund for begge Aarhundreder Forholdet: 300 Döde i det förste Livsaar af 1000 Födte, udregnet for hvert Aar, hvor mange der efter dette almindelige Forhold ere döde i det förste Livsaar.*) Ved Subtraction har jeg nu fundet, hvor mange der i hvert Aar ere döde over 1 Aar. Dernæst sætter jeg disse Tal for de ikke-epidemiske Aar i Relation til hvert Aars Folkemængde over 1 Aar (ɔ: foregaaende Aars Folketal i Tabellen). Da jeg naturligviis ikke for hvert Aar har Tællinger over Folkemængden, har jeg beregnet denne efter de Födtes aarlige Overskud over de Döde saaledes. For det forrige Aarhundrede er jeg gaaet ud fra den paa offentlig Foranstaltning gjorte Folketælling den 15. August 1769, da Tallet belöb sig til 46,201, altsaa ved Slutningen af Aaret efter de Födtes Overskud 46343; herfra har jeg nu regnet tilbage til 1750 og fremad til 1801. Paa denne Maade bliver Forskjellen mellem mit beregnede Tal for 1801 og det efter Folketællingen i Febr. 1801 opgivne Tal ikkun 172, som mit er for lavt. For dette Aarhundrede er jeg gaaet ud fra Folketællingen i Febr. 1801, der efter Biskop *Vidalins* Optegnelse opgiver Tallet til 47207, og derfra har jeg regnet lige ud til Folketællingen i Febr. 1835. Herved bliver Forskjellen mellem mit beregnede Tal og det ved Folketællingen fundne 777, som det beregnede er for stort. Fra 1835 er jeg paa ny gaaet ud fra det ved Tællingen fundne Tal 56035 (altsaa ved Aarets Slutning 56577) og uden at corrigere for Tællingen i 1840 har jeg regnet lige ud til Slutningen af 1845. Herved bliver Forskjellen

---

*) Naar man tager Hensyn til Islændernes langsomme Udvikling i Alt, hvad der angaaer den ydre Cultur og i Særdeleshed til, at deres eiendommelige Opamningsmethode bestandig har været uforandret den samme, saa vil man ikke undres over at erfare, at dette Forhold: 300 Döde pr. 1000 Födte i ikke-epidemiske Aar har været saa godt som uforandret i en saa lang Aarrække. Herpaa finder man deels Bestyrkelse i Biskop Finsens Afhandling om Dödeligheden blandt Smaabörn paa Island (det ældre Fèlagsrit Bd. 5, p. 115 ff.) Deels har jeg for enkelte af de större Sogne, faaet Udskrift af Kirkebögerne over Födte og Döde i det 1ste Livsaar for de 10 à 20 sidste Aar af forrige Aarhundrede og sammenlignet dette med et lige stort Antal af de seneste Aar i dette Aarhundrede, hvoraf samme Resultat fremgaaer.

mellem det beregnede og fundne Tal den 2. Novbr. 1845 (tillagt de 2 sidste Maaneders Overskud), ikkun 58, som det beregnede er for lavt.*) Disse ubetydelige Afvigelser ere neppe större end de, der findes mellem Folketællingsresultaterne og det virkelige Folketal, en Afvigelse, som paa Island vistnok ofte er stor nok.

Efter at jeg nu i alle de ikke-epidemiske Aar har beregnet for hvert Aar Dödeligheden over det förste Livsaar, i Relation til den procentvise Folkemængde, saa har jeg af alle disse saaledes fundne Tal beregnet en Middelqvotient for samtlige *ikke-epidemiske* Aar, særskilt for hvert Aarhundrede. Dernæst beregner jeg hvor mange der efter denne Middelqvotient vilde være döde over 1 Aar i de *epidemiske* Aar efter disse Aars respective Folkemængde**). Ved Subtraction fra de virkelige Tal finder jeg derpaa, hvormange Flere der ere döde i de epidemiske Aar, end der efter den normale Middelqvotient vilde være döde. Ved at addere disse Tal har jeg da særskilt for hvert Aarhundrede den omtrentlige Sum paa dem, som ere omkomne i Epidemierne. Paa denne Maade er Tab. II construeret. For enkelte af de meest udtalte epidemiske Aar, hvor jeg i Præsternes Lister fandt opgivet Tal paa de af Epidemien Döde, har jeg sammenlignet disse Tal med de af mig beregnede, og Overeensstemmelsen har været större, end jeg havde ventet den. Idet jeg henviser til den hosföiede Tabel, skal jeg meddele fölgende Resultater, som deraf lade sig uddrage.

Den normale Mortalitetsqvotient har for det forrige Aarhundrede været 1,2404 pCt. og for dette 1,1164 pCt. Den er altsaa i dette Aarhundrede, hvor Velstanden i det Hele har været i jevn Tiltagen

---

*) De af mig saaledes beregnede Tal ville findes at være noget afvigende fra dem, som Amtmand *Thorsteinsson* paa lignende Maade har beregnet (Jfr. hans Skrift: Om Islands Folkemængde og oekonomiske Tilstand. Kjöbenhavn 1834.), men derimod at stemme med dem af *Stephensen* i hans Klausturpost meddeelte Tal. *Thorsteinsson* har nemlig vistnok begaaet en Feil, idet han for Aarene 1801 og 2, de samme Aar, for hvilke han, ligesom jeg, mangler Opgivelse af de Födtes Antal i Hola Stift, har antaget Folkemængden for stationær i dette Stift, da nemlig begge Aar, især det sidste, var hjemsögt af en ikke ubetydelig Epidemie. Jeg har beregnet Tilvæxten i dette Aar efter Forholdet mellem Folketællingstallet 1801 og det af *Stephensen* meddeelte Tal for 1804.

**) Til epidemiske Aar har jeg regnet dem, der findes omtalte som saadanne i de saavel trykte som utrykte Kilder, jeg har benyttet.

Tab. II.

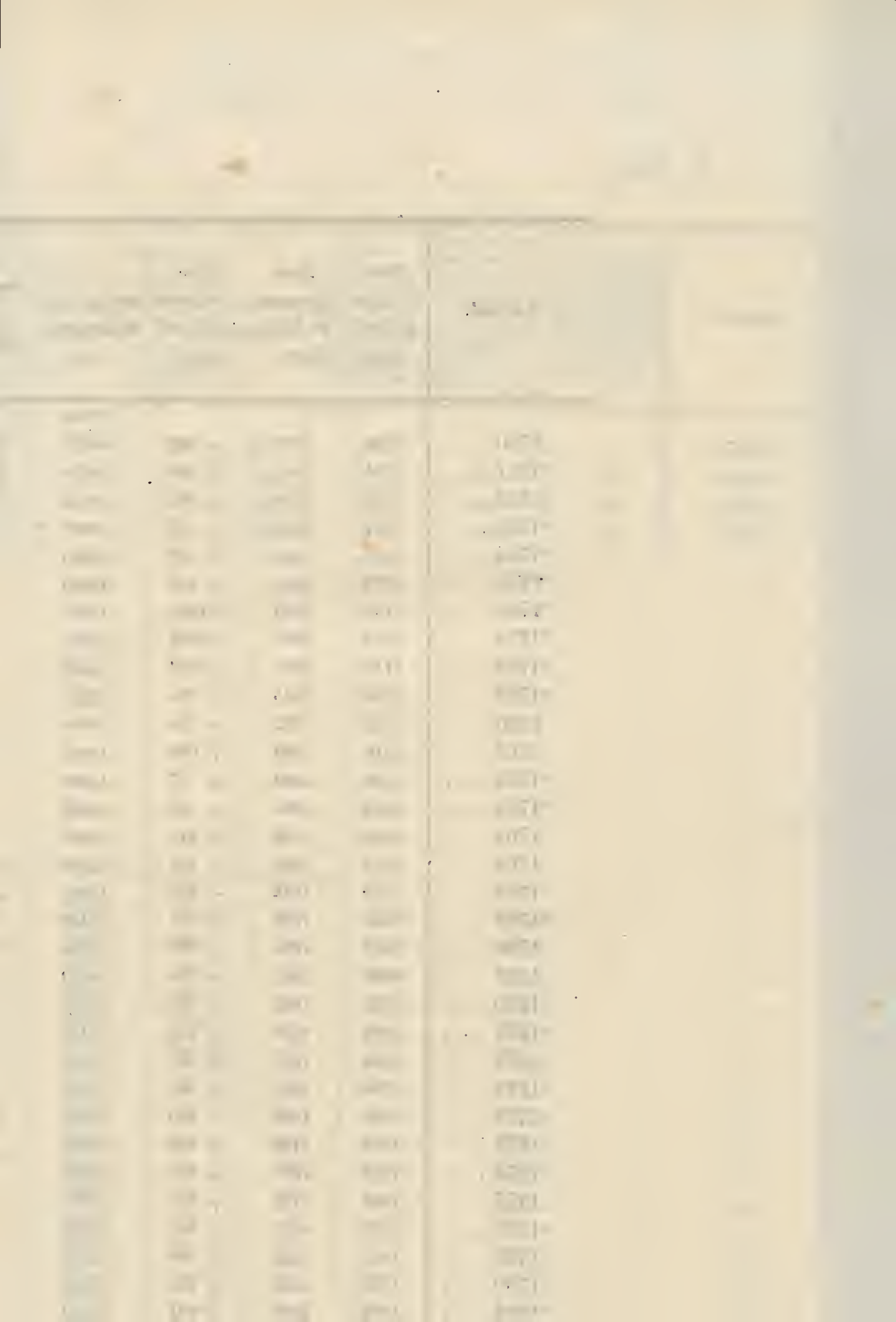
Aarstal.	Födte iberegnet de Dödfödte.	Döde iberegnet de Dödfödte.	Flere eller færre födte end döde.	Aarlige Folkemængde.	Procentvise Tilvæxt.	Procentvise Formindskelse.	Döde under 1 Aar efter Forholdet: 300 pr. 1000 Födte.	Döde over 1 Aar.	Döde over 1 Aar i de gunstige Aar, i Forhold til hvert Aars procentvise Folkemængde over 1 Aar.	Antallet paa dem, som i de epidemiske Aar vilde have döet over 1 Aar, efter den beregnede normale Middelqvotient*).	Döde Flere i de epidemiske Aar, end der efter den normale Middelqvotient vilde have döet.
				47952							
1750 . . .	1560	1084	+ 467	48428	0,99	″	468	616	1,285	″	″
*1751 . . .	1694	1396	+ 298	48726	0,62	″	508	888	″	601	287
*1752 . . .	1439	1730	÷ 291	48435	″	0,60	432	1298	″	604	691
*1753 . . .	1457	1535	÷ 78	48357	″	0,16	437	1098	″	601	497
*1754 . . .	1602	1556	+ 46	48403	0,10	″	481	1075	″	600	475
*1755 . . .	1342	1520	÷ 178	48225	″	0,37	403	1117	″	600	517
*1756 . . .	1138	2156	÷1018	47207	″	2,11	341	1815	″	598	1217
*1757 . . .	1032	2388	÷1356	45851	″	2,87	400	1988	″	585	1403
*1758 . . .	1116	3579	÷2463	43388	″	5,37	335	3244	″	569	2675
*1759 . . .	1006	1645	÷ 639	42749	″	1,47	302	1343	″	538	805
1760 . . .	1424	972	+ 452	43201	1,06	″	427	545	1,275	″	″
1761 . . .	1519	899	+ 620	43821	1,44	″	456	443	1,025	″	″
*1762 . . .	1550	1503	+ 47	43868	0,11	″	465	1038	″	543	495
*1763 . . .	1643	1663	÷ 20	44848	″	0,05	493	1170	″	544	626
1764 . . .	1876	1066	+ 810	45658	1,85	″	563	503	1,147	″	″
1765 . . .	1813	1069	+ 744	45402	1,67	″	544	525	1,176	″	″
*1766 . . .	1794	1512	+ 282	45684	0,62	″	538	974	″	563	411
*1767 . . .	1585	1806	÷ 221	45463	″	0,48	476	1330	″	567	763
1768 . . .	1512	1205	+ 307	45770	0,68	″	454	751	1,652	″	″
1769 . . .	1680	1107	+ 573	46343	1,25	″	504	603	1,313	″	″
1770 . . .	1731	1235	+ 496	46839	1,07	″	519	716	1,545	″	″
*1771 . . .	1669	1319	+ 350	47189	0,75	″	501	818	″	581	237
1772 . . .	1669	1243	+ 426	47615	0,90	″	501	742	1,572	″	″
*1773 . . .	1700	1355	+ 345	47960	0,72	″	510	845	″	590	255
*1774 . . .	1547	1258	+ 289	48249	0,59	″	464	794	″	595	199
1775 . . .	1542	1199	+ 543	48592	0,71	″	463	736	1,525	″	″
*1776 . . .	1532	1282	+ 250	48842	0,51	″	460	822	″	603	219
1777 . . .	1628	1175	+ 453	49295	0,93	″	488	687	1,407	″	″
*1778 . . .	1611	1274	+ 337	49632	0,68	″	483	791	″	611	180
*1779 . . .	1415	1539	÷ 124	49508	″	0,25	425	1114	″	615	499
*1780 . . .	1283	1553	÷ 270	49238	″	0,55	385	1168	″	614	554
*1781 . . .	1167	1891	÷ 724	48514	″	1,47	350	1541	″	611	930
1782 . . .	1223	1222	+ 1	48515	0,00	″	367	855	1,762	″	″
1783 . . .	1375	1227	+ 148	48663	0,30	″	413	814	1,678	″	″
*1784 . . .	1062	5346	÷4284	44379	″	8,80	319	5027	″	603	4424
*1785 . . .	604	5626	÷5022	39357	″	11,32	181	5445	″	550	4895
*1786 . . .	925	2140	÷1215	38142	″	2,83	278	1862	″	488	1374
*1787 . . .	1220	916	+ 304	38446	0,79	″	366	550	″	473	77
*1788 . . .	1362	1155	+ 207	38653	0,54	″	409	746	″	477	269
1789 . . .	1273	896	+ 377	39030	0,97	″	382	514	1,330	″	″
1790 . . .	1398	779	+ 619	39649	1,59	″	419	360	0,922	″	″
*1791 . . .	1533	1273	+ 260	39909	0,66	″	460	813	″	492	321
*1792 . . .	1413	1217	+ 196	40105	0,49	″	424	793	″	495	298
*1793 . . .	1587	1033	+ 554	40659	1,38	″	476	557	″	497	60
1794 . . .	1641	859	+ 782	41441	1,92	″	492	367	0,903	″	″
1795 . . .	1822	819	+1003	42444	2,42	″	517	272	0,656	″	″
1796 . . .	1804	786	+1018	43462	2,40	″	541	245	0,577	″	″
*1797 . . .	1975	1035	+ 940	44402	2,16	″	592	443	″	539	÷96
*1798 . . .	1965	1421	+ 544	44946	1,22	″	589	832	″	551	281
*1799 . . .	2095	1186	+ 909	45855	2,02	″	628	558	″	557	1
1800 . . .	1978	968	+1010	46865	2,20	″	593	375	0,818	″	″

*) Den beregnede Middelqvotient af de gunstige Aar bliver 1,2404 pCt. for dette Aarhundrede.

Aarstal.	Födte iberegnet de Dödfödte.	Döde iberegnet de Dödfödte.	Flere eller færre födte end döde.	Aarlige Folkemængde.	Procentvise Tilvæxt.	Procentvise Formindskelse.	Döde under 1 Aar efter Forholdet: 300 pr. 1000 Födte.	Döde over 1 Aar.	Döde over 1 Aar i de gunstige Aar, i Forhold til hvert Aars procentvise Folkemængde over 1 Aar.	Antallet paa dem, som i de epidemiske Aar vilde have döet over 1 Aar, efter den beregnede normale Middelqvotient*).	Döde Flere i de epidemiske Aar, end der efter den normale Middelqvotient vilde have döet.
				47207							
*1801 . . .	2043	1398	+ 645	47852	1,37	″	613	785	″	527	258
*1802 . . .	1687	1767	÷ 80	47772	″	0,17	506	1261	″	534	727
*1803 . . .	1574	2352	÷ 778	46994	″	1,63	472	1880	″	533	1347
*1804 . . .	1314	1959	÷ 645	46349	″	1,37	394	1565	″	525	840
*1805 . . .	1428	1580	÷ 152	46197	″	0,33	428	1152	″	517	635
1806 . . .	1602	905	+ 697	46894	1,49	″	481	424	0,918	″	″
1807 . . .	1753	1017	+ 736	47630	1,57	″	520	497	1,060	″	″
1808 . . .	1559	1020	+ 530	48160	1,11	″	468	552	1,159	″	″
1809 . . .	1457	1148	+ 309	48469	0,64	″	437	711	1,476	″	″
1810 . . .	1369	1033	+ 336	48805	0,69	″	411	622	1,283	″	″
*1811 . . .	1252	1249	+ 3	48808	0,00	″	376	873	″	545	328
*1812 . . .	1241	1474	÷ 233	48575	″	0,47	372	1102	″	545	557
*1813 . . .	980	1472	÷ 492	48083	″	1,01	294	1178	″	542	636
*1814 . . .	983	1267	÷ 284	47799	″	0,59	295	972	″	537	435
1815 . . .	1091	928	+ 183	47982	0,38	″	327	601	1,257	″	″
*1816 . . .	1293	1584	÷ 291	47691	″	0,61	388	1196	″	536	660
1817 . . .	1317	918	+ 399	48090	0,84	″	395	523	1,096	″	″
1818 . . .	1270	1010	+ 304	48394	0,63	″	381	629	1,308	″	″
*1819 . . .	1369	1307	+ 62	48456	0,13	″	411	896	″	540	356
*1820 . . .	1409	1318	+ 91	48547	0,19	″	423	895	″	541	354
*1821 . . .	1464	1629	÷ 165	48382	″	0,34	489	1140	″	542	598
1822 . . .	1724	841	+ 883	49265	1,83	″	517	324	0,670	″	″
1823 . . .	1782	959	+ 823	50088	1,67	″	535	424	0,861	″	″
1824 . . .	1937	1151	+ 786	50874	1,57	″	581	570	1,138	″	″
*1825 . . .	1982	1611	+ 371	51245	0,73	″	595	1016	″	568	448
*1826 . . .	2017	2084	÷ 67	51178	″	0,13	605	1479	″	572	907
*1827 . . .	1888	2104	÷ 216	50962	″	0,42	566	1538	″	571	967
*1828 . . .	2081	1801	+ 280	51242	0,55	″	624	1177	″	569	608
*1829 . . .	2365	1542	+ 823	52065	1,62	″	410	1132	″	572	560
1830 . . .	2515	1268	+1247	53312	2,39	″	755	513	0,985	″	″
1831 . . .	3609	1324	+1285	54597	2,41	″	783	541	1,015	″	″
1832 . . .	2516	1390	+1126	55723	2,06	″	755	635	1,163	″	″
*1833 . . .	2523	1592	+ 931	56654	1,65	″	757	835	″	622	213
*1834 . . .	2552	2145	+ 107	56761	0,19	″	766	1679	″	632	1047
*1835 . . .	2188	1547	+ 591	56577	1,04	″	641	906	″	634	272
*1836 . . .	2338	1959	+ 379	56956	0,67	″	701	1258	″	631	627
*1837 . . .	1952	1845	+ 107	57063	0,19	″	587	1258	″	636	622
*1838 . . .	1911	1909	+ 2	57065	0,00	″	573	1336	″	637	699
*1839 . . .	1899	2099	÷ 200	56865	″	0,35	570	1529	″	637	892
*1840 . . .	2077	1843	+ 234	57099	0,41	″	623	1220	″	635	585
*1841 . . .	2185	1545	+ 610	57739	1,12	″	656	889	″	637	252
*1842 . . .	2168	1566	+ 602	58341	1,01	″	650	916	″	644	272
*1843 . . .	2066	3227	÷1161	57180	″	1,99	620	2607	″	651	1956
1844 . . .	1983	1260	+ 723	57903	1,26	″	595	665	1,163	″	″
1845 . . .	2107	1391	+ 716	58619	1,23	″	632	759	1,311	″	″
*1846 . . .	2163	3329	÷1166	57453	″	1,99	649	2680	″	654	2026

*) Den beregnede Middelqvotient af de gunstige Aar i dette Aarhundrede bliver 1,1164 pCt.

De med * betegnede Aar ere de, som i Annalerne og de övrige Kilder, jeg har benyttet, findes omtalte som epidemiske.

og ingen betydelige Uaar have rammet Landet, langt gunstigere end i det forrige. Af Epidemier kan i hele denne Aarrække omtrent antages at være omkommet den enorme Sum 47,622 Mennesker, ɔ: saa meget som Middeltallet for Landets jevnlige Folkemængde i denne Aarrække. Heraf ere 25938 omkomne i det forrige Aarhundrede og 21684 i dette. Naar man betænker, at af den förste Sum de 6036 ere omkomne alene af Hungersygdomme, fremkaldte ved Skaptafjeldsjökelns Eruption i 1783, saa er det klart, at selve de egentlige Epidemier ikke have været i Aftagende, men snarere i Tiltagende for dette Aarhundrede. Blandt hine 47622 er 8462 bortrykkede af Epidemier, som udenlands fra ere tilförte Landet, nemlig 3036 af Kopper, 2026 af Meslinger, 1468 af Skarlagensfeber og 1932 af Kighoste. Dette leder til den sörgelige Betragtning, at omtrent $\frac{1}{5}$ af alle dem, som ere bortrykkede af Epidemier, ere omkomne paa en Maade, som kunde have været undgaaet, hvis der paa Island havde været et kraftigt og velorganiseret Medicinalvæsen. Intetsteds nemlig er det saa let ved en fornuftig Qvarantæne at holde de udenlandske Epidemier borte, ja selv, naar de skulde være indkomne, at forhindre deres videre Udbredning, idet Landets couperede Terrain hertil giver de fortrinligste Hjelpemidler. Det Tab, som de udenlandske Epidemier medföre, er saa meget föleligere, som Kopperne og Skarlagensfeberen, saaledes som jeg tidligere har antydet, især bortrive Folk i den kraftige, arbeidsdygtige Alder. Dette er i den Grad Tilfældet, at *H. Finsen* antager, at de 1500 Mennesker, som Kopperne borttoge i 1785 og 86 voldte Landet et större Tab end det store Antal, som Hungersygdommene bortreve i de samme Aar. Iblandt de af indenlandske Epidemier Bortrykkede ere 16441 omkomne af Hungersygdomme, 9067 af Influenza og 4867 af Typhus. Man maa unegtelig forbauses over det store Antal, som ere omkomne af Hunger og Hungersygdomme, hvilke for allerstörste Delen höre til det forrige Aarhundrede. Grunden hertil maa deels söges i tidligere feilagtige borgerlige Indretninger og deels i Islændernes Mangel paa Forsynlighed, navnlig Ligegyldighed for Faarenes Pleie. Heri er imidlertid i dette Aarhundrede skeet betydelige Forandringer til det Bedre, og det er neppe rimeligt, at om endog Landet skulde rammes af en af de större Ulykker, hvoraf det saa jevnlig er bleven hjemsögt, disse nu skulde foranledige en saa uhyre Elendighed, som tid-

ligere ofte har været Tilfældet. Det vil ikke være uden Interesse specielt at undersöge selve Hungersaarenes nærmeste Indflydelse paa Befolkningsforholdene. Af *H. Finsens* tidligere nævnte Afhandling*) desangaaende skal jeg her anföre nogle af hans meddeelte Resultater, som nærmest vedröre Virkningerne af Hungersaarene 1778 til 1785. (Jevnför det allerede herom Meddeelte p. 63 ff.)

Efter Hungersaarets Slutning blev der i 1785 optaget Mandtal i Skalholts Stif, og Befolkningen fandtes da saaledes sammensat:

Bosatte	Huusbönder.					Huusmænd.				
	Gifte Par.	Enkemænd.	Enker.	Ugifte Mandfolk.	Ugifte Fruentimmer	Gifte Par.	Enkemænd.	Enker.	Ugifte Mandfolk.	Ugifte Fruentimmer
4616	3539	284	557	203	47	232	110	263	160	107

Ægteviede.		I Enkestand.		Fattige.		Spedalske.		Summa.
Mænd.	Qvinder.	Mænd.	Qvinder.	Mænd.	Qvinder.	Mænd.	Qvinder.	
4035	4030	602	1590	1323	2234	51	48	30320

I 1784 og 85 döde tilsammen paa Island:

Alder.	Mandkjön.	Qvindekjön.	Af 1000 Döde.	Af 1000 Döde.
0—2	745	634	78	66
3—5	221	215	23	24
6—10	386	288	40	30
11—20	677	520	71	54
21—30	458	425	48	45
31—40	391	397	40	41
41—50	478	426	50	45
51—60	606	553	64	58
61—70	598	619	63	65
71—80	250	447	26	47
81—90	63	119	7	12
91—100	7	23	0,7	2
Over 100	1	3	0,1	0,3
Summa	4881	4669	511	489

*) Heraf existerer tillige en dansk Oversættelse ved *Haldor Einarsen.* Kbhvn. 1831.

De vigtigste af *Finsens* meddeelte Resultater ere fölgende:

1) Uagtet Antallet af Fruentimmer paa Island altid er langt större end af Mandfolk, saa döer der dog i Hungersaarene forholdsviis et langt större Antal Mandfolk*). Aarsagen söger *Finsen* deri, at Mandfolkene, som behöve en kraftigere Föde, ikke taale Hungeren saa godt som Fruentimmerne, ligesom disse ogsaa för gribe til det Middel at gaae omkring og betle. Ved Uaarets Slutning findes derfor ogsaa Fruentimmernes Antal i Forhold til Mandfolkene större end i sædvanlige Aar.

2) Hver Familie bestod i Gjennemsnit af $6\frac{1}{2}$ Individ, hvoraf sees, at Familiernes Antal i det Hele er aftaget mere end selve Folkemængden.

3) I Uaarene omkomme der flere Mennesker ved Sökanten end oppe i Landet; dernæst i de af Oplandets Bygder, hvor Indbyggerne udelukkende leve af Kreaturene og stole paa, at de ikke behöve Staldfodring om Vinteren, ligesom ogsaa der, hvor Jordbunden er meget sumpig. Forresten bortrykker Dyrtiden först dem, som formedelst Ödselhed, Omflakken, en eller anden Umaadelighed (Drikfældighed) eller Legemssvaghed ere til liden Nytte for Samfundet; endvidere fortrinsviis de Spedalske.

4) Efter Uaarene aftage Ægteskaberne, thi deels oplöses mange af de bestaaende, og kun faa nye sluttes af Mangel paa Mod til at sætte Bo. Man regner almindelig 7 Gifte mod 20 Ugifte; her efter Uaaret 1785 fandtes 130 Ægtepar blandt 1000 Individer. I 1785 döde 492 Ægtemænd og 270 gifte Koner; i 1786 213 Ægtemænd og 138 gifte Koner. I Aarene 1772—78 bleve i Gjennemsnit aarlig sluttede 320 nye Ægteskaber; i 1779—85 derimod ikkun 211.

5) I Uaarene födes saa faa Mennesker; i 1785 födtes i Skalholts Stift 1 af 59 Levende og i Hola-Stift 1 af 103, medens man tidligere regnede 1 af 47.

6) Efter Hungersaaret forholdt Enkernes Antal sig til Ægteparrenes som 2 til 5, men Personer af begge Kjön, som levede i Enkestand, udgjorde mere end Halvdelen af det Antal Personer, som

*) Man maa imidlertid huske paa, at Mandkjönnets Mortalitetsforhold selv under normale Vilkaar er ugunstigere end Qvindekjönnets.

levede i Ægteskab. Af Enker var der 3 Gange saa mange som af Enkemænd.

7) De Fattiges Antal, som i 1729 ikkun udgjorde 32 af 1000 Indbyggere, udgjorde nu 114 af 1000. I Mule-Syssel blev endog hver 3die Person regnet iblandt de Fattige; i Arnæs Syssel var der 612 Bosatte, men 692 Fattiglemmer.

8) Ligesaa tiltog betydeligt de Vanföres Antal; det udgjorde i Hola Stift i 1785 1431, i 1786 1632, i 1787 1553, i 1788 1394, i 1789 1607, i 1790 1653, i 1791 1579.

Men *H. Finsen* gjör opmærksom paa, at den uheldige Indflydelse paa Befolkningsforholdene ikke er det eneste Onde, som Hungersaaret afstedkommer. Paa Grund af den formindskede Folkemængde savnes et tilstrækkeligt Antal Arbeidere, og Fiskeriets tilbörlige Drift maa standse. Et Thingsvidne, optaget i Buðir den 1ste Decbr. 1787 siger, at der dengang ikke fandtes halv saa mange Fiskerbaade paa Fiskerpladsene; saaledes vare der ved Hellne nu kun 20, imod at der för vare 80 til 90 store og smaa Fiskerbaade. Ligesaa skortede det paa Qvægets og Faareuldens hensigtsmæssige Behandling. Endvidere kunde Jordene af Mangel paa Liebhabere ikke blive bortbygslede; en stor Mængde Gaarde havde allerede hele Aarhundredet igjennem ligget öde og udyrkede, og disses Antal tiltog betydeligt i Hungersaarene 1779—85. Naar Qvægdöd indtræffer af Hunger, da er det Qvæg, som bliver tilbage, mindre dygtigt til at give Melk; Melken bliver kraftlös, Ulden falder af Kreaturene og Yngelen bliver mindre end ellers. Det i 1784 og 85 foranledigede betydelige Tab af Kreature er allerede blevet omtalt p. 63. Især var Mangelen paa Heste meest fölelig.*) Mange, som boede i Oplandet, eiede ikke en eneste Hest, og Indsamlingen af Hö blev kun mulig derved, at Arbeidskarlene maatte bære det hjem; især manglede man Heste til Handelsreiserne. Man begriber af alt dette tilsammentaget, at der i 1785 for Alvor var Tale om at overflytte alle Islands Indvaanere som Nybyggere til Danmark.

Finsen meddeler i Slutningen af sin værdifulde Afhandling nogle

*) Paa Island findes ingen Vogne, men al Slags Befordring og Transport skeer ved Heste.

almindelige Bemærkninger om Uaar i det Hele, hvoraf jeg her skal anföre de vigtigste.

1) Af alle de Ulykker, som jevnlig pleie at hjemsöge Island, nemlig: Vulkanske Eruptioner*), Jordskjælv, Landets Omringen af den grönlandske Driviis, Jökelstyrtninger, Sandfog, Sögang og Oversvömmelse, Floders Gjennembrud, Fjeldskred og Grönsværens Oplösning ved Storme, er især de vulkanske Eruptioner og Drivisen de farligste til at frembringe Dyrtid.

2) Intet Sogn er nogensinde ved Uaar blevet ganske öde, men derimod ere adskillige blevne saaledes ödelagte ved vulkanske Eruptioner og ved Epidemier, at de aldrig siden ere bebyggede; saaledes blev Litleherred i Skaptafjeld-Syssel ödelagt ved vulkansk Udbrud; ved Epidemier Rafnkelsdal i Mule-Syssel og Langevatnsdal mellem Myre- og Dale-Syssel.

3) I de 919 Aar, som Island har været beboet, have 90 haarde Aar fundet Sted, hvoraf ikkun Halvdelen har foraarsaget Folkedöd. Man kan sige, at der tvende Gange i hvert Aarhundrede ved Uaarene er foraarsaget betydelig Folkedöd. Enkelte antage, at Island een Gang i 19 Aar rammes af en heftig Ödelæggelse. (Jfr. et Sted i Bue-Loven: „Man siger, at i det 18de Aar tabes, hvad i alle de övrige er vundet").

4) Island har ofte været plaget af strenge Uaar, men intet andet Land i Europa har saa hurtigt kunnet oprette det lidte Tab, baade med Hensyn til Folkemængde og Kreature. Efter Koppe-Epidemien 1707 var Folketallet mellem 33 og 34000, og 1750 allerede 50,700. Jeg skal tilföie, at i 1784 efter hiin voldsomme Ödelæggelse var den hele Qvægbesætning ikkun 60,634 og i 1804 allerede 265,667.

5) Saalangt Historien rækker er det hændet sig, at den sidste Fjerdedeel af hvert Aarhundrede har medbragt hyppige Uaar.

6) Uaarenes Hyppighed gaaer op og ned; dog antager *Finsen*, at de have været sjeldnere og mindre farlige för 1280, da Handelsconjuncturerne efter den Tid begyndte at blive mindre fordeelagtige, de Fattiges Omflakken blev toléreret, Jorddyrkningen forsömt o.s.v.

---

*) En historisk Opregning af de mangfoldige vulkanske Udbrud, som have fundet Sted paa Island, findes i det af *Gaimard* udgivne franske Værk.

7) Endog i de bedste Aar kan et og andet Herred træffes af Dyrtid; derimod finder man neppe, at noget Uaar paa eengang har raset over hele Landet; ogsaa i 1784 og 85 bleve et Par Sysler forskaanede.

8) Dyrtiden begynder ofte 1 eller 2 Aar för paa den nordöstlige Kant af Landet end paa andre Steder. Det er her, at Faareavlen er den fornemste og næsten udelukkende Næringsvei, og man stoler her for meget paa Fjeldgræsgangene, hvilket ikke er Tilfældet paa Vesterlandet, hvor ogsaa Uaar ere sjeldnere.

10) Paa ingen Kant af Landet gives der flere Tomthuusmænd (ɔ: bosiddende Fiskere uden Jord og Kreaturhold) end i Sneefjeldsnæs- og Guldbringe-Syssel, hvilke ogsaa derfor mindst kunne taale Dyrtiden.

11) Ofte kan Fiskeriet være fordeelagtigt og Uaaret dog foraarsage Folkedöd; derimod har Uaar i Forbindelse med en god Höhöst aldrig havt denne Fölge.

12) Mislykket Græsvæxt eller Indbjergning af Höet er den förste og uundgaaeligste Aarsag til Dyrtid; dog har Höets Qvalitet större Indflydelse end dets Qvantitet.

13) De Vintre, som medföre skifteviis Tö- og Frostveir, ere langt skadeligere end de kolde Vintre i Forbindelse med Sneefog; værst er det, naar Jorden er belagt med Iisskorper.

14) Ofte gaaer mildt Veirlig og stærk Hede forud for vulkanske Udbrud, men under selve Udbruddet forandrer gjerne Veirliget sig til Sneefog og vedholdende Kulde om Vinter- og Foraarstid og til vedholdende Regn om Sommeren.

15) Et enkelt daarligt Aar kan neppe foraaarsage nogen farlig Dyrtid, uden at et mindre godt Aar iforveien har ödelagt Kreaturene. Hyppigen have 3 haarde Aar fulgt paa hinanden, hvoraf det mellemste har været mildest; undertiden 7 Aar i en uafbrudt Række.

Ligesaa interessant som at undersöge Epidemiernes Indflydelse paa den almindelige Dödelighed vilde det være at undersöge deres Indflydelse paa den almindelige Frugtbarhed. Men til dette Öiemed fattes der i de for Island saavelsom for Danmark normerede Schemata de tilstrækkelige Oplysninger. Jeg maa derfor indskrænke mig til at vise Epidemiernes Indflydelse paa Födslernes Antal, hvilket vel at

Döde flere end efter Middeltallet.
1750 1751 1752 1753 1754 1755 1756 1757 1758 1759 1760 1761 1762 1763 1764 1765 1766 1767 1768 1769 1770 1771 1772 1773 1774 1775 1776 1777 1778 1779 1780 1781 1782 1783 1784 1785 1786 1787 1788 1789 1790 1791 1792 1793 1794 1795 1796 1797 1798 1799 1800 1801 1802 1803 1804 1805 1806 1807 1808 1809 1810 1811 1812 1813 1814 1815 1816 1817 1818 1819 1820 1821 1822 1823 1824 1825 1826 1827 1828 1829 1830 1831 1832 1833 1834 1835 1836 1837 1838 1839 1840 1841 1842 1843 1844 1845 1846 1847 1848
5000–4750
4750–4500
4500–4250
4250–4000
4000–3750
3750–3500
3500–3250
3250–3000
3000–2750
2750–2500
2500–2250
2250–2000
2000–1750
1750–1500
1500–1250
1250–1000
1000–750
750–500
500–250
250–0
0–÷250
Aarlige Antal af Fødsler.
2700–2600
2600–2500
2500–2400
2400–2300
2300–2200
2200–2100
2100–2000
2000–1900
1900–1800
1800–1700
1700–1600
1600–1500
1500–1400
1400–1300
1300–1200
1200–1100
1100–1000
1000–900
900–800
800–700
700–600

mærke ikke er det samme som Frugtbarheden. Jeg har til denne Hensigt construeret fölgende graphiske Fremstilling paa den vedföiede Tab. III. Dödeligheds-Linien i denne Tabel er grundet paa den 11te Pille i Tab. II, idet den for de forskjellige Aar angiver Dödetallets större eller mindre Höide over den af samtlige gunstige Aar uddragne Middelqvotient. Födsels-Linien angiver kun ligefrem den forskjellige Falden og Synken i det aarlige Antal Födsler. Man seer af denne Fremstilling, at Födslernes formindskede Antal saa temmelig har holdt Skridt med de epidemiske Aars Heftighed, hvilket især er tydeligst for det forrige Aarhundrede, mindre derimod for dette. Tillige seer man, hvor utrolig hurtigt Födslernes Antal hæver sig efter de epidemiske Aar. Det aarlige Gjennemsnits-Antal af Födsler i alle de epidemiske Aar har været 1618,8, i alle de mellemliggende Aar 1695,4. Beregnet særskilt for hvert Aarhundrede, har Gjennemsnitstallet for de epidemiske Aar i forrige Aarhundrede været 1483, for de mellemliggende Aar 1622; for de epidemiske Aar i dette Aarhundrede har det været 1813, for de mellemliggende Aar i samme derimod 1787, altsaa her mindre, end man skulde have ventet.

Den Indvirkning, som Epidemierne udöve paa Befolknings- og Födselsforholdene, er imidlertid ikke den eneste Ulempe, som disse medföre. Jeg har allerede tidligere omtalt, at de for en Deel ere Skyld i det uforholdsmæssig store Antal af Kröblinge og uhelbredelige Patienter, som findes paa Island. Men en anden og maaskee endnu större Ulykke forvoldes af de Epidemier, som grassere om Sommeren, navnlig de fleste udenlands fra tilförte. Naar disse herske, skeer det næsten altid, at den hele Befolkning kastes paa Sygeleiet; det er da en Selvfölge, at Höbjergningen aldeles maa forsömmes, og denne Ulykke ansee Indbyggerne for en af de största, som Epidemierne medföre.

III.

ISLANDS DÖDELIGHEDS-, FÖDSELS- OG BEFOLKNINGS-FORHOLD.

For at undersöge de islandske Mortalitetsforhold er jeg gaaet frem paa fölgende Maade. Fra 1771 har jeg for hvert Aar faaet opgivet Antallet paa de Confirmerede. Da nu Confirmationsalderen paa Island er meget constant, nemlig 14 Aar (egentlig 14 Julenætter), og tillige stedse har været uforandret, saa har jeg, ved at tage Summen af de Födte for en vis Aarrække f. Ex. 5 Aar, beregnet, hvor mange der af disse ere blevne confirmerede i det 14 Aar efter paafölgende Qvinqvennium. Denne Undersögelse har jeg fortsat fra 1757 lige til 1845, og jeg skal her meddele Resultatet.

Qvinqvenniet.	Födte.	Qvinqvenniet 14 Aar efter.	Confirmerede.	Af 1000 Födte ere confirmerede.
1757—1761 begge incl.	6097	1771—1775 begge incl.	3903	640,0
1762—66	8676	1776—80	4329	499,0
1767—71	8177	1781—85	4033	493,2
1762—76	7990	1786—90	4580	573,2
1777—81	7104	1791—95	3819	537,6
1782—86	189	1796—1800	2837	546,7
1787—91	6786	1801—5	4017	591,9
1792—96	8267	1806—10	4607	557,3
1797—1801	10056	1811—15	5561	553,0
1802—6	7605	1816—20	4316	567,5
1807—11	7390	1821—25	4565	617,7
1812—16	5588	1826—30	3519	629,7
1817—21	6829	1831—35	4213	616,9
1822—26	9442	1836—40	4915	520,5
1827—31	11458	1841—45	6856	598,4

For det forrige Aarhundrede bliver Forholdet 548,3, for dette 583,6 og for den hele Aarrække 569,5. Man finder heri en Bestyrkelse paa det, som jeg tidligere p. 74 ad en ganske anden Vei havde fundet, nemlig, at Mortalitetsforholdene i dette Aarhundrede have været langt gnnstigere end i det forrige. Naar man sammenligner disse Mortalitetsforhold paa Island med dem i Danmark, som Prof. *Fenger* har beregnet *), da forbauses man over den umaadelige Forskjel. Imedens nemlig paa Island af 1000 Födte af begge Kjön 569 ikkun opnaae en Alder af 14 Aar, saa opnaae for Tiden i Danmark af 1000 födte Drengebörn 569 en Alder af 38 Aar, og af 1000 födte Pigebörn 569 en Alder af næsten 41 Aar. Den sandsynlige Levealder i Danmark er altsaa betydelig mere end dobbelt saa gunstig.

Man maa imidlertid betænke, at disse Dödelighedsforhold paa Island for en stor Deel bevirkes af de hyppige og voldsomme Epidemier, at intet Land i Europa fremhyder saa gunstige Betingelser for Epidemiernes ödelæggende Virkning, og at vistnok paa faa Steder saa Lidet er gjort fra Medicinalvæsenets Side for at virke derimod, endskjöndt der netop er den störste Rimelighed for, at der her kunde udrettes overordentlig Meget. Det vil derfor være af Interesse at undersöge, hvorledes Mortalitetsforholdene vilde være paa Island udenfor Epidemierne, altsaa saaledes som Islænderne med deres oprindelige Constitution og Levemaade kunne antages at medföre disse. Naar man vil anstille Sammenligningen med Danmark, bliver dette saa meget mere nödvendigt, som Dödelighedsforholdene her ere beregnede for Aarrækken 1835—44, et Tidsrum, der netop har udmærket sig ved særdeles gunstige Aar saavel i materiel Henseende, som ogsaa derved, at ingen betydelig Epidemie har fundet Sted i denne Tid.

Det har imidlertid sin Vanskelighed at udföre denne Undersögelse for Islands Vedkommende, fordi man ikke finder noget Qvinqvennium og endnu mindre et Decennium, der har været frit for en betydelig Epidemie. Jeg har som det gunstigste hertil benyttet Qvinqvenniet 1840—45. I 1843 indtraf vel en meget betydelig Influenza-Epidemie, men denne, som opstod pludselig i Juli Maaned, varede ikkun 2 Maaneder, saa at dens Virkning altsaa ikke kan have strakt sig udenfor

*) Det kongelige medicinske Selskabs Skrifter. Ny Række Bd. 1. 1848. p. 1 ff.

dette Aar. 1841 og 42 vare vel ikke ganske forskaanede for Epidemier, dog vare disse ikke værre, end at noget Tilsvarende jevnlig finder Sted i Danmark i samme Grad, hvilket ogsaa var Tilfældet i det afbenyttede Decennium 1835—44.

I det omtalte Qvinqvennium har jeg nu aldeles udstödt 1843 af Beregningen. Til at finde Gjennemsnitstallet af de aarlig levende Individer har jeg benyttet Resultatet af Folketællingerne i 1840 og 45, og til Beregningen af de aarlig Döde har jeg benyttet Mortalitetslisterne for 1841, 42, 44 og 45. Den saaledes dannede Mortalitetstabel er altsaa ikke beregnet paa den ældre *Halleyske* Methode, men med samtidig Afbenyttelse baade af Populations- og Dödelister*). Det er Prof. *Fenger*, som först for et heelt Land, for Danmark nemlig, efter en correct Methode har udregnet en nöiagtig Mortalitetstabel. Ved at udregne Decrementpillen i Tabellen har jeg brugt den samme Correction, som Prof. *Fenger* a. S. p. 30 har benyttet, saa at altsaa min Mortalitetstabel for Island vil kunne sammenlignes med den af ham for Danmark udregnede. For Oversigtens Skyld skal jeg her anföre dem begge jevnsides.

Mortalitetstabel for Mandkjönnet.

Alder.	I Island.		I Danmark.	
	Af 1000 levende Individer döe i Gjen.snit aarlig.	Af 10000 födte Individer er der tilbage.	Af 1000 levende Individer döe i Gjen.snit aarlig.	Af 10000 födte Individer er der tilbage.
0 Aar	305,3	10000	193,9	10000
1 -	25,9	6947	68,7**)	8061
3 -	3,7	6597	25,4	7507
5 -	3,8	6549	8,1	7316
10 -	5,1	6425	5,2	7026
20 -	10,6	6111	7,7	6672
30 -	13,1	5496	10,0	6175
40 -	19,7	4826	15,8	5585
50 -	22,2	3967	25,7	4768
60 -	51,1	3177	49,8	3686
70 -	92,0	1907	101,4	2241
80 -	172,0	759	207,2	812
90 -		135		101

*) Jfr. *Brune* i *Crells* Journal für die reine und angewandte Mathematik Bd. 16 p. 58 samt *Moser*: Die Gezetze der Lebensdauer. Berlin 1839.

**) I Aldersclassen 1—3 og 3—5 Aar antyde Qvotienterne i Prof. *Fengers* Tabel

Mortalitetstabel for Qvindekjönnet.

Alder.	I Island. Af 1000 levende Individer döe i Gjen.snit aarlig.	I Island. Af 10000 födte Individer er der tilbage.	I Danmark. Af 1000 levende Individer döe i Gjen.snit aarlig.	I Danmark. Af 10000 födte Individer er der tilbage.
0 Aar	256,5	10000	162,8	10000
1 -	24,2	7435	64,5	8372
3 -	4,2	7084	28,1	7832
5 -	3,2	7024	8,3	7612
10 -	4,3	6912	5,9	7301
20 -	7,5	6628	7,3	6884
30 -	10,0	6155	10,5	6396
40 -	14,0	5569	13,2	5756
50 -	20,9	4841	20,1	5044
60 -	37,8	3932	41,5	4124
70 -	69,6	2694	91,9	2722
80 -	144,0	1343	192,0	1085
90 -		317		158

Man vil heraf see, at selv under saadanne Forhold, som kunne sammenlignes med de nu stedfindende i Danmark, er den *sandsynlige Livsalder* paa Island ugunstigere end den i Danmark. Et nyfödt dansk Drengebarn har nemlig for Tiden Sandsynlighed for at opnaae 47 Aar, medens et nyfödt islandsk Drengebarn ikkun har Sandsynlighed for at opnaae 37 Aar — og dette endda kun under den Forudsætning, at det vil lykkes et forbedret Medicinalvæsen at holde Epidemierne borte fra Landet. For Qvindekjönnet er Forskjellen ikke saa betydelig. Den sandsynlige Levealder ved Födslen er for dette Kjön paa Island næsten 48 Aar og i Danmark 50. — *Middel-Levetiden* har jeg ikke sögt at udregne, fordi denne Tabel, der er stöt-

---

ikke Forholdet af dem, som aarlig döe, men af dem, som döe tilsammen inden de have fuldendt respective det 3die og 5te Livsaar; disse Qvotienter for de 2 Aldersclasser, som maae sammenlignes med dobbelte Qvotienter i min Tabel for disse Aar, ere fundne paa en anden Maade, end jeg har kunnet fölge; men den derved opstaaede Forskjel er saa ubetydelig, at det aldeles ikke forstyrrer Sammenligningen.

tet paa et saa kort Tidsrum, i det Hele snarere maa betragtes som et Experiment for at udfinde de mulige eiendommelige Nuancer ved den islandske Befolkning, end som et nöiagtigt Udtryk af de virkelig nugjeldende Livsforhold.

Tager man Hensyn til selve Dödelighedsqvotienterne (den förste Pille i Tabellen), da seer man, at de samme Love gjöre sig gjeldende her som i andre Nationers Befolkninger. Ogsaa her er Qvindekjönnets Dödelighedsforhold langt gunstigere end Mandkjönnets. I begge Kjön findes en regelmæssig Falden og Stigen af Dödeligheden, saaledes, at de förste Livsaar og de höieste Aldersclasser nærme sig hinanden, imedens det laveste Punkt falder omkring Pubertetsaarene. I Island synes, idetmindste efter denne Tabel at slutte, Dödelighedens laveste Punkt forresten at falde nogle Aar tidligere end i Danmark.

Den væsenligste Forskjel imellem de danske og islandske Dödelighedsforhold bestaaer forresten deri, at Qvindekjönnets Livsvarighed paa Island forholdsviis er endnu langt gunstigere end Mandkjönnets, samt endelig, at Dödeligheden i det förste Livsaar for begge Kjön paa Island er saa betydelig större, næsten en halv Gang saa stor som i Danmark. Dette Sidste er Noget, som allerede for lang Tid siden har vakt baade Lægernes og det Offentliges Opmærksomhed.

Uagtet denne Dödelighedstabel er beregnet for et saa kort Tidsrum og stöttet paa Tal, der ere meget smaa, og hvori altsaa tilfældige Feil fra Folketællingerne eller Dödelisterne ville blive saa meget mere iöinefaldende og let kunne forstyrre de ellers saa stabile Dödelighedslove, saa viser det sig dog, naar man beregner Forholdene for de forskjellige Amter, hvor Tallene ere endnu mindre, at den samme Regelmæssighed ogsaa finder Sted her paa meget faa Undtagelser nær. Dette taler meget for Tabellens Paalidelighed, og for at man med Rette tör uddrage de ovenfor anförte Resultater, som jeg ellers skulde have været mere varsom med at meddele. Jeg har beregnet Dödelighedsqvotienterne i hvert Amt særskilt for hvert Kjön, og Resultatet var fölgende:

For Mandkjönnet.

Alder.	Norder-Amt.	Sönder-Amt.	Vester-Amt.
0— 1	293,4	313,5	311,0
1— 3	30,8	26,3	16,7
3— 5	5,7	4,0	0,9
5—10	4,4	3,2	3,7
10—20	4,7	5,5	5,8
20—30	10,6	9,7	11,8
30—40	12,9	12,6	14,1
40—50	19,8	21,5	17,9
50—60	19,0	22,1	27,3
60—70	53,4	57,7	42,7
70—80	89,8	97,1	79,5
80—90	132,4	203,4	200,0

For Qvindekjönnet.

Alder.	Norder-Amt.	Sönder-Amt.	Vester-Amt.
0— 1	251,4	259,2	260,0
1— 3	32,9	20,4	18,6
3— 5	3,7	3,7	2,9
5—10	4,5	3,2	2,3
10—20	4,8	3,6	5,2
20—30	9,1	5,7	5,4
30—40	11,9	11,5	6,5
40—50	16,9	10,9	12,3
50—60	18,3	20,0	19,3
60—70	42,5	36,9	32,8
70—80	85,9	62,9	56,4
80—90	127,3	157,3	153,0

Imellem Amterne indbyrdes findes altsaa ingen *betydelig* Forskjel. For Mandkjönnet seer man, at Dödeligheden i den kraftfulde Alder paa Vesterlandet er noget ugunstigere end i de 2 andre Amter. Ligesaa er Dödeligheden for Qvindekjönnet i alle Altersclasser, med Undtagelse af den förste og sidste, ugunstigere paa Nordlandet. Paa Vesterlandet har Qvindekjönnet de gunstigste Livsforhold. Disse smaa Nuancer have deres Grund i særegne Eiendommeligheder ved Levemaaden paa de forskjellige Steder og ere allerede for længere

Tid siden blevne bemærkede af ældre islandske Forfattere. Paa Vesterlandet er det saaledes Tilfældet, at en langt större Deel af Befolkningen fremfor i de andre Amter saagodt som udelukkende lever af Fiskeriet, hvilket har til Fölge, at en betydelig Deel af det unge Mandskab netop i den kraftfulde Alder aarlig forulykkes paa Söen. Omvendt er det her Tilfældet, at Fruentimmerne saa godt som hele Aaret igjennem, ere beskæftigede udenfor Huset og derfor före en kraftigere og sundere Levemaade.*) Paa Nordlandet före derimod Fruentimmerne fortrinsviis et meget stillesiddende Liv næsten hele Aaret igjennem; dette Amt er nemlig det eneste i Island, hvor der findes nogen Huus-Industrie, nemlig forskjellig Slags Tilvirken af Uld.**) Det er mærkeligt, at et Lands Dödelighedsforhold ere saa ömfindtlige, at disse smaa Nuanceer kunne afpræge sig deri.

Jeg skal endnu sammenlignelsesviis med Danmark og Færöerne meddele Antallet paa dem, som i Island aarlig omkomme ved forskjellige Slags ulykkelige Hændelser. Som noget ganske usædvanligt vil man her forbauses over det umaadelige Antal, der aarlig omkommer ved Drukning paa Island. Jeg skal meddele Resultaterne af de 10 sidste Aars Dödelister og sætte Forholdene i Relation til hver Befolknings Folkemængde.

	Island.	Færöerne.	Danmark.
Druknede tilsammen fra 1835-44, beggeAar incl..	530	41	2503
Druknede iGjen.snit aarlig..	53	4	250
Aarlig levende Individer, efter Gjen.snit af Folketællingen 1835,40 og 44..	57229	7314***)	1284817
Druknede udaf 100000 levende Individer.......	92,6	56,1	19,5
Druknede udaf 100000 levende Mandfolk mellem 15 og 60 Aar.........	351,6	196,9	67,3

*) *E. Olafsens* og *B. Povelsens* Reise gjennem Island. Sorö 1772, 1ste D. p. 450.

**) l. c. 2den D. p. 686.

***) For Færöerne har jeg maattet holde mig til den ene Folketælling i 1840.

Man seer bedst af den 4de Række, hvor overordentlig ugunstigt dette Forhold er paa Island. Efter de Undersögelser, jeg har gjort, troer jeg neppe, at der findes noget Land, hvor de Druknedes Forhold til Befolkningen er saa umaadelig stort som her. Det vil heller ikke være uden Interesse at undersöge, hvor stor en Brök de Druknedes Antal udgjör af de Dödes Tal i det Hele. Det er Tilfældet paa Island, at de, som der omkomme ved Drukning, næsten Alle forulykkes ved Fiskeriet paa Havet, og ikkun en lille Deel ved paa Reiser at ride gjennem de farlige Jökelselve. Det er derfor Alle Mandfolk, navnlig i Aldersclassen mellem 15 og 60 Aar; dette har jeg taget Hensyn til i den vedföiede Tabel.

	Norder-Amt.	Sönder-Amt.	Vester-Amt.	Hele Island.
Döde i Gjen.snit aarlig af Mandfolk mellem 15 og 60 Aar, beregnet efter Qvinqvenniet 1841-45*)..	78	80	59	217
Druknede i Gjen.snit aarlig, beregnede af samme Qvinqvennium	13,2	22,8	19,2	55,2
De Druknedes procentvise Forhold til de döde Mandfolk mellem 15-60 Aar..	17,1	28,4	32,4	25,4

Man seer heraf, at de Druknedes Antal udgjör $\frac{1}{4}$ af alle Mandfolk, som döe i hiin kraftfulde Alder; værst er Forholdet paa Vesterlandet, hvilket, som ovenfor anfört, er Grunden til, at Mandfolkenes Dödelighed der i det Hele er noget större end i de andre Amter.

Jeg skal ligeledes her anföre de Druknedes Forhold til Befolkningen særskilt i hvert Syssel:

*) Istedetfor det epidemiske Aar 1843, hvorved Sammenligningen vilde forstyrres, har jeg brugt et Middeltal af 1841 og 42.

Syslernes Navne.	Druknede i Gjen.snit aarlig, beregnede efter 8 Aar, fra 1838—45.	Lev. Mandfolk mellem 15-60 Aar ved Folketællingen i 1840.	Druknede af 100000 lev. Mandfolk.
Hunevand	2,38	990	240,4
Skagefjord	2,75	1007	273,1
Öfjord	2,88	1026	280,7
Thingö	2,50	1037	241,1
Norder-Mule	0,75	759	98,8
Sönder-Mule	1,88	714	263,3
Skaptafjeld	3,25	745	436,2
Rangervalle	2,50	1121	223,1
Vestmannö	1,75	114	1535,1
Arnæs	3,38	1222	276,6
Guldbringe og Kjose.....	7,63	1657	460,5
Borgarfjord	2,50	674	370,9
Myre, Sneefjeldnæs og Hnappedal.........	12,88	1420	907,0
Dale	0,88	476	184,9
Bardestrand	0,75	655	114,5
Isefjord	3,25	1073	302,9
Strande	1,13	320	353,1

Man faaer af denne Liste at vide, hvor de bedste Fiskerpladser findes paa Island. Man seer, at de Fleste drukne paa Vestmannö, som er den vigtigste Fiskerplads, og dernæst i Myre, Sneefjeldsnæs, Hnappedal- og Guldbringe-Syssel, som derefter indtage den förste Rang som Fiskeleier. Jeg troer neppe, at den Skat, som Fiskerpladserne aarlig maae udrede til Staten efter Fiskeriets större eller mindre Udbytte, erlægges med saadan Nöiagtighed og Punktlighed som den Tribut, der aarlig maa offres til Havet.

Forholdet af dem, som paa Island aarlig omkomme ved andre ulykkelige Hændelser samt ved Selvmord, er saaledes:

	Island.	Færöerne.	Danmark.
Döde af andre *ulykkelige Hændelser*, i Gjennemsnit aarlig, beregnet af 10 Aar.	13,1	2,4	173,6
Aarligt Antal af levende Individer, beregnet af 3 Folketællinger	57229	7314	1285717
Af 100,000 levende Individer ere döde etc.	22,9	32,8	13,5
Aarligt Antal af *Selvmordere*, beregnet af 10 Aar	1,0	1,4	264,2
Aarligt Antal af levende Individer over 10 Aar, beregnet af 3 Folketællinger.	43080	989123	5681
Af 100,000 Individer over 10 Aar vare Selvmordere	2,0	24,6	26,6

Det er mærkeligt, at ogsaa her, hvor man har med saa smaa Tal at gjöre, et Folks Levemaade og Haandtering afpræger sig i Dödelighedsforholdene. Paa Færöerne, hvor Fuglefangsten, der er en af de livsfarligste Beskæftigelser, drives saa godt som af hele Befolkningen, er ogsaa Antallet störst paa dem, der döe af ulykkelige Hændelser. Besynderligt nok er Selvmordernes Antal saa overmaade ringe paa Island, hvorimod Danmark heri, som det af Prof. *Kaysers* Undersögelser er bekjendt, desværre har Forrangen for de fleste Lande*).

Ligesom man maa forbauses over de usædvanlig slette Dödelighedsforhold paa Island, saaledes har man derimod Grund til at undres over de meget gunstige Födselsforhold sammesteds, hvilket forresten ofte pleier at coincidere. Næsten alle Reisebeskrivere ere blevne opmærksomme herpaa. Man omtaler, at Ægteskaber paa 20 Börn og derover ikke ere sjeldne, eller at Folk undertiden ere döde, som igjennem flere Led have efterladt sig 130 Efterkommere og derover. Men fra saadanne enkeltstaaende Tilfælde tör man imidlertid ikke slutte til noget Almeengjeldende for den hele Befolkning. Desværre savner man for Island, som for de fleste Stater, saa detaillerede Oplysninger om Födslerne, at man heraf vil kunne finde et

*) Om Selvmord i Kongeriget Danmark. Kjöbenhavn 1846.

nöiagtigt Udtryk for Fruentimmernes Frugtbarhed. Man maa derfor endnu lade sig nöie med de almindelig brugte Udtryk for en „Befolknings Frugtbarhed". Dette, som angiver Födslernes Forhold til den hele Befolkning, har Prof. *Kayser* restringeret noget, idet han har sat Födslerne i Forhold til samtlige Fruentimmer i den frugtbare Alder ɔ: mellem 20 og 50 Aar*). Herved er hiint almindelige Udtryk blevet noget mere indholdsrigt, men man maa imidlertid vogte sig for at troe, at dette modificerede Udtryk virkelig angiver Fruentimmernes Frugtbarhed. For at det skulde kunne gjöre dette, maatte man tillige vide Antallet paa de Börn, som aarlig födes af de frugtbare Fruentimmer i de respective Altersclasser; thi som man seer af det svenske Tabelværk, hvor disse Oplysninger ere medtagne, er Frugtbarheden meget forskjellig i de forskjellige Aldersclasser af selve den frugtbare Alder. Den er saaledes i Sverrig störst mellem 30—35 Aar og i denne Alderselasse meget forskjellig fra den i de övrige. Det kan nu hænde sig, at 2 Nationer, hvis Befolkning forholdsviis indeholder det samme Antal frugtbare Fruentimmer, derimod kan indeholde en meget forskjellig Brök af disse i den frugtbareste Alder, eller, at selve Frugtbarhedsqvotienterne kunne være meget forskjellige i de respective Alderselasser. Hiint Udtryk er derfor ikke synderlig mere correct end i Dödelighedsstatistiken de tidligere brugte almindelige Nativitets- eller Mortalitetsqvotienter.

Saalænge man imidlertid savner hine Oplysninger, maa man tage til Takke med hiint almindelige Udtryk, og jeg skal derfor for at kunne sammenligne de islandske Födselsforhold med de danske beregne hiint Udtryk efter samme Methode som Prof. *Kayser* har fulgt**). Jeg har til denne Undersögelse benyttet de sidste 10 Aar fra 1838—47, begge incl., i hvilke baade de ægte og uægte Dödfödte ere medtagne i Listerne. For at beregne Middeltallet af de aarlig levende frugtbare Fruentimmer har jeg benyttet Folketællingerne i 1840 og 45. Professor *Kaysers* Undersögelser stötte sig paa et noget större Tidsrum, deels fra 1830—44, deels fra 1827—44.

*) Det kongelige med. Selskabs Skrifter. 1 Bd. 1848, Pag. 172 ff.

**) Jeg havde paa Island sögt at indsamle Materiale til at finde et correct Udtryk for de islandske Fruentimmers Frugtbarhed, men de Lister, som jeg i den Anledning havde ladet uddele iblandt Præsterne, vare blevne misforstaaede. Ikkun for Vestmannö seer jeg mig istand til at bestemme dette efter den af Moser foreslaaede Methode, men da Tallene her ere saa smaa, og tilmed Forholdene paa denne Ö ganske eiendommelige, vil jeg forbigaae det.

	Aarligt Middeltal af Födsler.	Antallet af Fruentimmer mellem 20—50 Aar.	Antal af Födsler paa 100 Fruentimmer mellem 20—50 Aar.
Danmark...	39878	262871	15,2 pCt.
Island.....	2054	12117	16,9 pCt.

	Aarligt Middeltal af ægte Födsler.	Antal af gifte Fruentimmer mellem 20—50 Aar.	Antal af ægte Födsler paa 100 gifte Fruentimmer mellem 20—50 Aar.
Danmark...	35666	150985	23,6 pCt.
Island.....	1774	6287	28,2 pCt.

	Aarligt Middeltal af uægte Födsler.	Antal af ugifte Fruentimmer mellem 20—50 Aar.	Antal af uægte Födsler paa 100 ugifte Fruentimmer mellem 20—50 Aar.
Danmark...	4213	111886	3,77 pCt.
Island.....	280	5830	4,8 pCt.

	Danmark.	Island.		Danmark.	Island.	pCt. i Danmark. *)	pCt. i Island. *)
Aarligt Middeltal af samtlige Födte....	40536	2054	*Aarligt Middeltal af samtlige Dödfödte*	1767	67	4,4	3,3
Samtlige födte Drenge	20833	1057	Samtlige dödfödte Drenge..........	1019	38	4,9	3,6
Samtlige födte Piger	19703	997	Samtlige dödfödte Piger...........	748	29	3,8	2,9
Samtlige Ægtefödte.	35365	1774	Ægte Dödfödte....	1554	55	4,4	3,1
Samtlige ægtefödte Drenge.........	18171	911	Ægte dödfödte Drenge.........	890	31	4,9	3,4
Samtlige ægtefödte Piger...........	17195	863	Ægte dödfödte Piger	664	24	3.8	2,8
Samtlige uægte Födte...........	4452	280	Uægte Dödfödte...	235	13	5,3	4,5
Samtlige uægtefödte Drenge..........	2284	146	Uægte dödfödte Drenge.........	132	7	5,8	5,0
Samtlige uægtefödte Piger...........	2168	134	Uægte dödfödte Piger...........	103	5	4,8	4,0

*) ɔ: de Dödfödtes procentvise Forhold til de samtlige Födte.

	Aarligt Middeltal af födte Drenge.	Aarligt Middeltal af födte Piger.	Antal af Drenge paa 100 Piger.
Danmark ..	20227	19140	105,7 pCt.
Island.	1056,9	996,9	106,0 pCt.

	Danmark.	Island.
Tvillingfödslernes procentvise Forhold til samtlige Födsler	1,23 pCt.	1,43 pCt.
Trillingfödslernes procentvise Forhold til samtlige Födsler	0,015 pCt.	0,095 pCt.

Man seer altsaa heraf, at den islandske Befolknings Frugtbarhed virkelig er större end den danske. Dette er saa meget mere Tilfældet som man maa betænke, at af de 10 Aar, som jeg har lagt til Grund for Beregningen, de 7 have været hjemsögte af meer eller mindre voldsomme Epidemier, hvorved Födslernes Antal er blevet betydelig formindsket. Man kunde troe, at denne större Frugtbarhed laae i Befolkningens gunstige Sammensætning; men efter hvad jeg har undersögt er dette ikke Tilfældet, thi medens i Danmark de *gifte* frugtbare Fruentimmer udgjöre 57,4 pCt. af det hele Antal i den frugtbare Alder, udgjöre de i Island ikkun 51,9 pCt. Den maa altsaa virkelig skyldes de islandske Fruentimmers större Frugtbarhed. Det Antal ægte Födsler, som falde paa 100 gifte Fruentimmer mellem 20—25 Aar i Island, er 16,3 pCt. större end det samme i Danmark; men hvorledes de islandske Fruentimmers Frugtbarhed virkelig er, veed man ikke; man kan ikke komme Udtrykket nærmere. Det Antal uægte Födsler, som i Island falde paa 100 ugifte frugtbare Fruentimmer er 22,9 pCt. större end i Danmark. Da der nu i Island findes et forholdsviis langt större Antal ugifte Fruentimmer end i Danmark, saa kan man deraf dömme, at de uægte Börns Antal paa Island maa være meget stort. Om man imidlertid heraf vilde slutte, at Usædeligheden paa Island er 22,9 pCt. större end i Dan-

mark, da begik man vist en stor Feil, som man overhovedet altid gjör, naar man vil anvende Statistiken i psychologiske Materier, hvor man ikke kan tælle Motiverne. Den islandske Befolkning er hovedsagelig en Landbefolkning, og det er ofte Tilfældet der, ligesom ogsaa i Danmark, at unge Folk i længere Tid leve ugift sammen og avle Börn, deels fordi de ikke have Raad til at sætte fuldstændigt Bo, eller fordi Communen ikke vil tillade det. Under forbedrede Forhold blive disse Folk senere gifte. Jeg er overbeviist om, at en stor Deel af de uægtefödte islandske Börn henhöre under denne Kategorie; og det er vanskeligt at indsee, hvorledes Vielsesacten i og for sig skulde gjöre Ægteskabet mere sædeligt.

Man undres over at see, at de Dödfödtes Forhold paa Island er betydeligt mindre end i Danmark. I Danmark er saaledes de ægtefödte Dödfödtes Antal 29,5 pCt. större og de uægtefödte Dödfödtes 15,1 pCt. Ligesom overalt er ogsaa paa Island de Dödfödtes Forhold ugunstigere blandt de uægte end ægte Börn; ligesaa værre blandt Drenge end Piger. Paa Island födes der, som man seer, i Gjennemsnit aarlig forholdsviis flere Drenge end Piger fremfor i Danmark. Dersom *Hofackers* og *Sadlers* Undersögelser ere rigtige, ifölge hvilke Kjönsforskjellen ved Födslen skal afhænge af begge Ægtefolkenes relative Alder, saaledes, at jo ældre den ene af Ægtefolkene er, desto mere har hans Kjön Overvægt blandt Börnene, saa skulde man vente at finde dette bekræftet paa Island. Vi skulle undersöge det, i det vi for Island lægge Aarrækken 1838—47 til Grund og for Danmark Aarrækken 1835—44.

Af 1000 ægteviede Mænd	Danmark.				Island.			
	Hustruer paa 25 Aar og derunder.	Hustruer mellem 25 og 35 Aar.	Hustruer mellem 35 og 50 Aar.	Hustruer over 50 Aar.	Hustruer paa 25 Aar og derunder.	Hustruer mellem 25 og 35 Aar.	Hustruer mellem 35 og 50 Aar.	Hustruer over 50 Aar.
have i en Alder af 25 Aar og derunder giftet sig med	117	76	13	1	176	96	31	2
— af mellem 25—35 Aar..............	212	290	65	5	166	189	75	4
— af mellem 35—50 Aar	38	83	58	6	38	70	95	5
— af over 50 Aar	3	11	16	8	6	10	26	11

Man seer da heraf, at dette ikke slaaer til, idet nemlig i Danmark af 1000 ægteviede Mænd 363 have giftet sig med Hustruer, som vare yngre end de selv, medens dette paa Island ikkun har været Tilfældet med 316. Man skulde altsaa have ventet, at i Danmark Drengene vilde have havt Overvægt ved Födslen fremfor paa Island. Efter *Hofacker* skal imidlertid Forældrenes absolute Alder ogsaa have nogen Indflydelse paa Kjönsforskjellen; og det er i saa Henseende værd at lægge Mærke til, at i Danmark have af de ægteviede Mænd et langt större Antal giftet sig mellem 25 og 35 Aar end under 25 Aar, hvorimod det Omvendte har været Tilfældet paa Island.

Blandt det Eiendommelige ved de islandske Befolkningsforhold skal jeg endelig anföre Fölgende. Det er en Selvfölge, at Island er overordentlig tyndt befolket. I Danmark boede ved Folketællingen i 1845 1983 Individer paa Qvadratmilen, medens der paa Island for samme Aar ikkun boede 40 Mennesker paa Qvadratmilen. Landet er nemlig kun beboet ved Kysterne, da det Indre udgjör en uhyre Iisslette. I Danmark regner man 5 Individer til en Familie, medens der i Island kommer 6,8 paa hver Familie. Dette har sin Grund deri, at Indbyggernes forskjellige Beskæftigelser udfordre et stort

Antal Tjenestefolk, hvoraf undertiden Enkelte ere gifte. Mandfolkenes Forhold til Fruentimmerne var i Danmark ved Folketællingen 1845 som 1000 til 1023. Uagtet der paa Island forholdsviis födes flere Drenge end Piger fremfor i Danmark saa er dog Antallet af de levende Fruentimmer der endnu större end Mandfolkenes. Efter et Gjennemsnit af de sidste 4 Folketællinger var Mandfolkenes Forhold til Fruentimmerne som 1000 til 1120. I een Retning er den islandske Population ikke saa ugunstig sammensat. Den saakaldte „nyttige Aldersclasse“ o: samtlige Individer mellem 20 og 60 Aar udgjorde i 1835 46,9 pCt. af Befolkningen og i 1840 46,2 pCt.; den er saaledes her gunstigere end f. Ex. i England og Norge; i Danmark var Forholdet i 1845 49,39 pCt., altsaa dog endnu gunstigere.

Dersom de islandske Fruentimmer ikke vare saa frugtbare, da vilde Island frembyde et i vor Tid mærkeligt Exempel paa en Population, som vilde være stationær eller vel endog i stadigt Aftagende. Dette vil man kunne overbevise sig om ved at undersöge, hvorledes i en vis Aarrække den procentvise Tilvæxt, som Födslernes aarlige Overskud giver, har været i Danmark og paa Island. Jeg skal meddele denne Oversigt fra 1801 indtil 1846. Tilvæxten er stedse beregnet af det foregaaende Aars Folketal.

	Danmark.	Island.
1801	+ 0,34 pCt.	+ 1,37 pCt.
1802	+ 0,90 —	÷ 0,17 —
1803	+ 1,06 —	÷ 1,63 —
1804	+ 0,85 —	÷ 1,37 —
1805	+ 0,96 —	÷ 0,33 —
1806	+ 0,79 —	+ 1,49 —
1807	+ 0,81 —	+ 1,57 —
1808	+ 0,54 —	+ 1,11 —
1809	+ 0,42 —	+ 0,64 —
1810	+ 0,77 —	+ 0,69 —
1811	+ 0,62 —	+ 0,00 —
1812	+ 0,28 —	÷ 0,47 —
1813	+ 0,63 —	÷ 1,01 —

	Danmark.	Island.
1814	+ 0,57 —	÷ 0,59 —
1815	+ 1,25 —	+ 0,38 —
1816	+ 1,24 —	÷ 0,61 —
1817	+ 1,40 —	+ 0,84 —
1818	+ 1,34 —	+ 0,63 —
1819	+ 1,31 —	+ 0,13 —
1820	+ 1,07 —	+ 0,19 —
1821	+ 0,81 —	÷ 0,34 —
1822	+ 1,36 —	+ 1,83 —
1823	+ 1,51 —	+ 1,67 —
1824	+ 1,29 —	+ 1,57 —
1825	+ 1,22 —	+ 0,73 —
1826	+ 1,04 —	÷ 0,13 —
1827	+ 0,93 —	÷ 0,42 —
1828	+ 0,68 —	+ 0,55 —
1829	+ 0,09 —	+ 1,62 —
1830	+ 0,36 —	+ 2,39 —
1831	÷ 0,04 —	+ 2,41 —
1832	+ 0,08 —	+ 2,06 —
1833	+ 0,91 —	+ 1,65 —
1834	+ 0,96 —	+ 0,19 —
1835	+ 0,88 —	+ 1,04 —
1836	+ 0,82 —	+ 0,67 —
1837	+ 0,83 —	+ 0,19 —
1838	+ 0,98 —	+ 0,00 —
1839	+ 0,85 —	÷ 0,35 —
1840	+ 0,95 —	+ 0,41 —
1841	+ 0,99 —	+ 1,12 —
1842	+ 0,99 —	+ 1,04 —
1843	+ 1,06 —	÷ 1,99 —
1844	+ 1,11 —	+ 1,26 —

Man vil heraf see, at Danmark i hele denne Aarrække ikkun har havt 2 ugunstige Perioder, nemlig i Krigens Tid fra 1807—14 og under den store Koldfeber-Epidemie fra 1828 til 33, som naaede sit Höidepunkt i 1831, det eneste Aar i hele dette Tidsrum, hvor der

fandt en formindsket Tilvæxt Sted. Island har i det samme Tidsrum havt 13 Aar, hvor der har fundet en Formindskelse Sted, og 2 Aar hvor der hverken var Formindskelse eller Forögelse; det er de stærkt udtalte epidemiske Aar, som herved betegnes. Forresten vil man lægge Mærke til, at i de Aar, som have været aldeles fri for Epidemier, har Tilvæxten været langt betydeligere paa Island. I det Hele er Befolkningen i Danmark fra 1801 til 1845 tiltaget med 43,85 pCt. og paa Island i samme Tidsrum med 24,14 pCt. I det forrige Aarhundrede derimod fra 1703 til 1801 var den islandske Befolkning aftaget med 6,42 pCt.

Det er vistnok udenfor al Tvivl, at den islandske Befolkning er for lille i Forhold til hvad Landet kan producere. Herom ere ogsaa de fleste kyndige Islændere enige f. Ex. *P. Vidalin, M. Stephensen* o. a. Fl. Man hörer derfor idelig paa Island Klager over Mangel paa Arbeidsfolk. Dette er f. Ex. Grunden til at Havfiskeriet med store Baade ikke tilbörlig kan drives, at Landet er aldeles blottet saa godt som for al Industrie, og at de forskjellige Forsög, som have været gjorte paa at forædle eller udföre flere af de islandske Naturproducter, ere strandede.

Jeg er overbeviist om, at Island kan ernære den dobbelte Folkemængde. Heri vil jeg ikke beraabe mig paa den noget usikkre Slutning, man har villet uddrage af Biskop *Gissurs* Optælling af Skattebönder, hvorefter Island i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede skulde have havt henved 100,000 Indbyggere. Jeg skal derimod meddele en Beregning, som jeg har udfört over Islands Tilvæxt i Folkemængde og i oekonomisk Henseende fra 1703—1843. — Folketallene i denne nedenfor meddeelte Oversigt ere tagne af mine tidligere anförte Lister. Den oekonomiske Status for 1703, 1770 og 1783 er efter *Eggers*: „Philosophische Schilderung der gegenw. Verf. von Island. 1786"; den for 1703 har Forfatteren selv taget af Jordebogen; for 1770 og 83 bemærker han, at Opgivelserne ikke ere aldeles paalidelige. Status for 1804 er taget af *M. Stephensens* „Island i det 18de Aarhundrede"; for 1823 og 33 af Amtmand *Thorsteinssons* tidligere citerede Afhandling „Om Islands Folkemængde osv.", og for 1843 af „*Johnsens*: „Jarðatal á Islandi etc. Kjöbenhavn 1847."

Aarstal.	Folkemængde.	Procentviis Tilvæxt eller Formindskelse.	Antal af Köer, Stude, Kalve og Qvier.	Procentviis Tilvæxt eller Formindskelse.	Antal af Malkefaar, Beder og Lam.	Procentviis Tilvæxt eller Formindskelse.	Antal af tamme og utæmmede Heste.	Procentviis Tilvæxt eller Formindskelse.	Antal af Fiskerbaade.	Procentviis Tilvæxt eller Formindskelse.	Antal af Kjökkenhaver.	Procentviis Tilvæxt eller Formindskelse.
1703	50444	"	38760	"	278992	"	26730	"	"	"	"	"
1770	46839	÷ 7,1	31179	÷ 19,5	378677	+ 35,7	32638	+ 22,1	1869	"	"	"
1783	48663	+ 3,9	21457	÷ 31,2	232731	÷ 38,5	36408	+ 11,6	"	"	"	"
1804	46349	÷ 4,8	20325	÷ 5,3	218818	÷ 6,0	26524	÷ 27,1	2163	+ 15,7	293	"
1823	50090	+ 8,1	25364	+ 24,8	402508	+ 84,0	30192	+ 13,7	2175	+ 0,6	2787	851,1
1833	56656	+ 13,1	27862	+ 9,8	568607	+ 41,3	38638	+ 28,0	2457	+ 13,0	3326	19,4
1843	57180	+ 0,9	23753	÷ 14,7	606536	+ 6,7	33798	÷ 12,5	2911	+ 18,5	3645	9,6
Tilvæxt i det hele Tidsrum fra 1703—1843		+ 13,4		÷ 38,7		+ 117,4		+ 26,4		+ 55,7		+ 1144,0

Man seer altsaa heraf, at, imedens Folkemængden i hele dette Tidsrum ikkun er tiltaget med 13,4 pCt. saa er Besætningen af Faar, der er Landets egentlige Capitalformue, tiltaget med 117,4 pCt.; ogsaa Fiskeriet, som er den næste vigtigste Næringsvei, giver nu 55,7 pCt. mere Udbytte end i 1703, forsaavidt man dertil kan slutte af Fiskerbaadenes forögede Antal. Island danner saaledes en skarp Modsætning til den Regel, som nogle Statsoekonomer troe at kunne opstille, at nemlig Populationen har Tendens til at voxe i en geometrisk Proportion, medens Productionen i det Höieste kan tiltage i en arithmetisk; og det er saa langt fra, at *Malthus*, som han troede, fra Island vil kunne hente Exempel for at bestyrke sine Anskuelser, at dette Land tvertimod taler lige derimod*).

Der synes saaledes at være stærk Opfordring for Regeringen til at raade Bod herpaa; og maaskee er der i denne Retning kun faa Steder saa meget at udrette som netop her. Jeg skal blot erindre om Resultatet af mine Bestræbelser paa Vestmannö. Imedens der paa denne lille Ö tidligere lige til min Ankomst aarlig döde af 100 levendefödte Börn 77—80 i det förste Livsaar, saa er dette Forhold nu bragt ned til 28. Det kommer imidlertid ikke blot an paa at conservere Börnene, dem som Statsoekonomerne snarere betragte som en Byrde for Staten; det kommer i det Hele an paa at forbedre den islandske Middellevetid. Herved virker Lægevidenskaben ikke blot i Humanitetens men ogsaa i Statens Interesse, idet der aarlig indvindes en vis Capital, eller som *Quetelet* etsteds udtrykker sig, sættes productive Aar istedetfor uproductive. At i denne Henseende et forbedret Medicinalvæsen paa Island vil kunne udrette Meget, navnlig ved at forandre de slette hygieiniske Forhold, dette vil Enhver, som har gjort sig bekjendt med den islandske Levemaade, snart blive overbeviist om.

---

*) Essai sur le principe de population; traduit de l'anglais par MM. P. et G. Prevost. Paris 1845, p. 161.

